

T.C.
SIİRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS

Siracettin KAÇAR

NEHCÜ'L FERÂDÎS'İN TEMATİK SÖZLÜĞÜ (İSİMLER VE FİİLLER)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Yılmaz AKDEMİR

SIİRT-2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	XX
ABSTRACT.....	XXI
KISALTMALAR.....	XXII
ÖN SÖZ.....	XXIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. HAREZM TARİHİ VE HAREZM TÜRKÇESİ.....	2
1.1.HAREZM TARİHİ	2
1.2. HAREZM TÜRKÇESİ	4
İKİNCİ BÖLÜM.....	7
2. SÖZLÜKLER VE TEMATİK SÖZLÜKLER.....	7
2.1. SÖZLÜK KAVRAMI.....	7
2.2. SÖZLÜKLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ.....	8
2.3. SÖZLÜKLERİN SINIFLANDIRILMASI VE TEMATİK SÖZLÜKLER.....	10
2.4. TÜRKİYE’DE BELLİ BAŞLI TEMATİK SÖZLÜK ÇALIŞMALARI.....	12
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	14
3. NEHCÜ’L FERÂDÎS VE NEHCÜ’L FERÂDÎS ‘İN NÜSHALARI	14
3.1. NEHCÜ’L FERÂDÎS	14
3.2. NEHCÜ’L FERÂDÎS’İN NÜSHALARI.....	15
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	17
4. NEHCÜ’L FERÂDÎS’İN TEMATİK SÖZLÜĞÜ	17
4.1.TEMATİK SÖZLÜK.....	17

4.2. İSİMLER.....	17
4.2.1. Araştırma, Sorma, Sorgulama, Okuma, Bilgi ve Haber Kavramları.....	17
4.2.1.1. Akıl, Fikir	17
4.2.1.2. Bilgi, Eğitim, Çalışma	18
4.2.1.3. Bilgin, Alim, Akıllı	18
4.2.1.4. Cahil, Bilgisiz.....	19
4.2.1.5. Kalem, Defter, Kitap, Yazı, Belge	19
4.2.1.6. Diğer	19
4.2.1.7. Haber, Haberci ve Haberleşme ile İlgili Sözcükler.....	19
4.2.1.8. Nasihat.....	20
4.2.1.9. Okul, Mektep Kavramları	20
4.2.1.10. Okuma	20
4.2.1.11. Sebep, Soru, Cevap, Amaç, Konu, Tartışma.....	20
4.2.2. Asker, Askerlik, Ordu ve Savaşla İlgili Kavramlar	21
4.2.2.1. Asker, Ordu	21
4.2.2.2. Düşman, Hayin.....	21
4.2.2.3. Ganimet	22
4.2.2.4. Gazi, Şehit	22
4.2.2.5. Mağlubiyet	22
4.2.2.6. Savaş, Dövüş	22
4.2.2.7. Silahlar, Savunma Aletleri	23
4.2.2.7.1. Ateşli Silahlar	23
4.2.2.7.2. Askeri Savunma Yapıları.....	23
4.2.2.7.3. Kesici ve Diğer Silahlar.....	23

4.2.3. Bitkiler ve Bitkilerle İlgili Kavramlar	24
4.2.3.1. Bitki İsimleri	24
4.2.3.1.1. Ağaçlarla ilgili Kavramlar	24
4.2.3.1.2. Bağ, Bahçe	24
4.2.3.1.3. Bitkilerle İlgili Diğer Kavramlar	25
4.2.4. Boy, Kabile, Uruk, Soy ve Sülale İle İlgili Kavramlar	25
4.2.4.1. Boy, Soy, Sülale, Uruk	25
4.2.5. Din ve Dinle İlgili Kavramlar	25
4.2.5.1. Allah, Allah'ın Adları ve Sıfatları	25
4.2.5.2. Batıllık ve Dinden Çıkma	26
4.2.5.3. Günah, Sevap, Amel, Beddua, Şeytan	27
4.2.5.4. Diğer Dinler ve İnananlar	28
4.2.5.5. Dinî Kalıplar, Söylenişler ve Seslenişler	29
4.2.5.6. Dinî Lakaplar	30
4.2.5.7. Dinle İlgili Diğer Kavramlar	30
4.2.5.8. Halifelik ve Halife Adları	30
4.2.5.9. Helal, Haram, Mekruh, Nefs	30
4.2.5.10. İbadetle İlgili Kavramlar	31
4.2.5.10.1. Namaz ile İlgili Kavramlar	31
4.2.5.10.2. Oruç ile İlgili Kavramlar	32
4.2.5.10.3. Hac ile İlgili Kavramlar	32
4.2.5.10.4. Kurban ile İlgili Kavramlar	33
4.2.5.10.5. Zekat ile İlgili Kavramlar	33
4.2.5.11. İbadethaneler ve Bölümleri	33

4.2.5.12. İnanç, İman, Mezhep, Kul	34
4.2.5.13. Kutsal Kitaplar ile İlgili Kavramlar	35
4.2.5.14. Kutsallık ve Kutsal Günler	36
4.2.5.15. Sırat Köprüsü, Hesap Günü, Kıyamet	36
4.2.5.16. Melek ve Melek İsimleri	36
4.2.5.17. Mezar, Mezarlık, Tabut	37
4.2.5.18. Dini Olaylar İle İlgili Kavramlar	37
4.1.5.19. Ölüm, Cenaze, Ahiret, Cennet, Cehennem, Kıyamet	37
4.2.5.20. Peygamberler, Din Adamları ile İlgili Kavramlar	39
4.2.5.21. Sure, Dua, Ayet, Tesbih, Hadis, Hutbe	41
4.2.5.22. Şeyh, Derviş, Evliya, Aziz	42
4.2.5.23. Tasavvufi Alakalı Kavramlar	43
4.2.5.24. Ümmet, Sahabe	43
4.2.6. Ekonomi ve Ekonomik Değer Kavramları	43
4.2.6.1. Diğer Ticari Kavramlar	43
4.2.6.2. İş, Ticaret, Alım-Satım, Çarşı, Pazar	43
4.2.6.3. Ödünç, Borç, Zarar	44
4.2.6.4. Maddiyat İfadesi Barındıran Kavramsal Sözcükler	44
4.2.6.5. Vergi, Hazine	45
4.2.6.6. Zenginlik, Fakirlik	46
4.2.7. Çadır, Ev ve Ev Araç Gereçleri İle İlgili Kavramlar	46
4.2.7.1. Çadır, Ev, Hane ve Yapı Türleri	46
4.2.7.2. Ev Bölümleri	47
4.2.7.3. Ev Malzemeleri ve Araç Gereçler	47

4.2.7.3.1. Bıçak ve Kesici Alet	47
4.2.7.3.2. Mutfak Eşyaları	48
4.2.7.3.3. Örtü, Minder, Yatak	49
4.2.7.4. Yapıyla Alakalı Diğer Kavramlar	49
4.2.7.5. Yapıda Kullanılan Malzemeler	50
4.2.8. Giysi ve Giysilerle İlgili Kavramlar.....	50
4.2.8.1. Alt Giysiler	50
4.2.8.2. Ayakkabı ve Türleri	50
4.2.8.3. Başlıklar	50
4.2.8.4. Çıplaklık	50
4.2.8.5. Dikiş ve Dikişle Alakalı Malzemeler	50
4.2.8.6. Giysi Bölümleri ve Parçaları	51
4.2.8.7. İp ve İplik	51
4.2.8.8. Kemer, Bağ, Kuşak	51
4.2.8.9. Kumaş Çeşitleri	51
4.2.8.10. Üst Giysiler	52
4.2.9. Gökyüzü ve Astronomi İle İlgili Kavramlar	52
4.2.9.1. Dünya, Kainat.....	52
4.2.9.2. Gökyüzü	52
4.2.9.3. Güneş, Ay, Yıldız ve Güneş Sistemleri.....	53
4.2.10. Hava ve Hava Olayları Kavramları.....	53
4.2.11. Hayvanlar ve Hayvanlarla İlgili Kavramlar	53
4.2.11.1.Omurgalılar	53
4.2.11.1.1. Kuşlar(Yabani-Evcil).....	53

4.2.11.2.Memeliler	54
4.2.11.2.1. Otçul Memeliler.....	54
4.2.11.2.2. Etçil Memeliler	54
4.2.11.3.Sürüngenler	55
4.2.11.4.Balıklar	55
4.2.11.5. Omurgasızlar	55
4.2.11.5.1. Böcekler.....	55
4.2.11.6. Dinî Önemi Olan Hayvanlar.....	55
4.2.11.7. Hayvanlarla Alakalı Genel Kavramlar	56
4.2.11.7.1. Hayvan Uzuvarı.....	56
4.2.11.7.2. Hayvanlarla İlgili Malzeme ve Eşyalar	56
4.2.11.7.3. Hayvan Yuvası	56
4.2.11.7.4. Hayvanlarla İlişkili Diğer Kavramlar	57
4.2.12. Hukuk ve Hukukla İlgili Kavramlar	57
4.2.12.1.Yargı	57
4.2.12.2. Dava.....	58
4.2.12.3. Yargı Görevlileri	58
4.2.12.4. Şikayetçi	58
4.2.12.5. Şahit , Delil ve İz.....	58
4.2.12.6. Özgür, Tutsak	59
4.2.12.7. Suç, Ceza, Kısas	59
4.2.12.8. Ödül	60
4.2.12.9. Adalet	60
4.2.12.10. Uzlaşma.....	60

4.2.12.11 İslam Hukuku	61
4.2.12.11.Genel Ahlak Kuralları	61
4.2.12.11.1. Doğru-Yalan	61
4.2.12.11.2. İyi-Kötü	62
4.2.12.11.3. Erdem	62
4.2.13. İnsan ve İnsan İlişkileriyle Alakalı Kavramlar	62
4.2.13.1. İnsan	62
4.2.13.2. İsim ve Kimlik.....	63
4.2.13.3.Zamir Bildiren Kavramlar	63
4.2.13.4. Sıfat Bildiren Kavramlar	63
4.2.13.5. Cinsiyete Göre İnsanlar(Erkek-Kadın).....	64
4.2.13.5.1. Kadın	64
4.2.13.5.2. Erkek.....	65
4.2.13.6. Yaş ve Yaş Dönemine Göre Kavramlar	65
4.2.13.6.1. Yaşlı, Yaşlılık	65
4.2.13.6.2. Genç, Gençlik	65
4.2.13.6.3. Çocuk ve Çocukluk	65
4.2.13.7. Medeni Durumla İlgili Kavramlar.....	66
4.2.13.7.1. Evlilikle İlgili Kavramlar	66
4.2.13.7.2. Bekârlık	66
4.2.13.7.3. Dulluk	66
4.2.13.8. His, Duygu ve Düşünceler	66
4.2.13.8.1. İstek, Arzu, Ümit	66
4.2.13.8.2. Kuşku, Şüphe.....	67

4.2.13.8.3. Şans, Talih	68
4.2.13.8.4. Hayret, Şaşırma	68
4.2.13.8.5. Dert, Bela	69
4.2.13.8.6. Af, Bağışlama, Yalvarma	69
4.2.13.8.7. Haya, Utanma	70
4.2.13.8.8. Hasret, Özlem	70
4.2.13.8.9. Sevgi	70
4.2.13.8.10. Endişe, Kaygı	71
4.2.13.8.11. Korku, Korkunçluk, Tehlike, Gariplik	71
4.2.13.8.12. Zulüm, Cefa, Eziyet	71
4.2.13.8.13. Sevinç, Mutluluk	72
4.2.13.8.14. Düşünce, Fikir	73
4.2.13.8.15. Öfke, Hiddet	73
4.2.13.8.16. Kibir, Gurur	73
4.2.13.8.17. Kıymet, Değer	73
4.2.13.8.18. Azim, Hırs	74
4.2.13.8.19. Kıskançlık	74
4.2.13.8.20. Nefret	74
4.2.13.8.21. Merhamet, Acıma	74
4.2.13.8.22. Üzüntü, Acı, Ağlama	75
4.2.13.8.23. Sabır	75
4.2.13.8.24. Yiğitlik, Mertlik, Şeref	76
4.2.13.8.25. Cömertlik	76
4.2.13.8.26. Azgınlık	76

4.2.13.8.27. Hayal, Rüya	77
4.2.13.8.28. Kötülük, İyilik	77
4.2.13.8.29. Minnet, Hoşnutluk, Rızı.....	77
4.2.13.8.30. Güven	77
4.2.13.8.31. Pişmanlık	77
4.2.13.8.32. Rahat, Huzur	78
4.2.13.8.33. Kabul Etme, Hoşnutluk, Ret Etme	79
4.2.13.8.34. Hürmet, Saygı.....	79
4.2.13.9. Karaktere Göre İnsanlar	80
4.2.13.9.1. Cimri.....	80
4.2.13.9.2. Yalancı.....	80
4.2.13.9.3. Kindar	80
4.2.13.9.4. Gülyüzlü, Şakacı	80
4.2.13.9.5. Alçak Gönüllülük, Alçak Gönüllü.....	80
4.2.13.10. Dinî Durumuna Göre İnsanlar	81
4.2.13.10.1. Tövbe Eden, Hak Yolu Bulan İnsanlar.....	81
4.2.13.10.2. Suç ve Günah İşleyen İnsanlar	81
4.2.13.11. Davranış ve Hareketler	81
4.2.13.11.1. Utanma	81
4.2.13.11.2. Bakma	82
4.2.13.11.3. Yardım, İyilik	82
4.2.13.11.4. Dönme	82
4.2.13.11.5. Anma	82
4.2.13.11.6. İki yüzlülük, Gıybet	82

4.2.13.11.7. Konuşma.....	82
4.2.13.11.8. Uyku, Uyanıklık	83
4.2.13.11.10. Övgü, Beğenme, Uygunluk	83
4.2.13.11.11. Azarlama.....	84
4.2.13.11.12. Diğer Davranışlar	84
4.2.13.12. Akrabalık.....	85
4.2.13.12.1. Kan Yoluyla Akrabalık.....	85
4.2.13.12.1.1. Anne, Baba.....	85
4.2.13.12.1.2. Kardeş	85
4.2.13.12.1.3. Evlat.....	85
4.2.13.12.2. Atadan Gelen Akrabalık	85
4.2.13.12.3. Akrabalıkla Alakalı Diğer Kavramlar	86
4.2.13.13. Toplum ve Toplumla Alakalı İlişkiler.....	86
4.2.13.13.1. İnsan, Halk ve Toplum	86
4.2.13.13.2. Toplumsal İlişkiler.....	87
4.2.13.13.2.1. Sevgili	87
4.2.13.13.2.2. Konuk.....	87
4.2.13.13.2.3. Arkadaş, Dost.....	88
4.2.13.13.2.4. Yalnızlık.....	88
4.2.13.13.2.5. Yabancı, Yabancılık.....	88
4.2.13.13.2.6. Yolcu.....	89
4.2.13.13.2.7. Komşu, Komşuluk	89
4.2.14. Kültür ve Sanat Kavramları	89
4.2.14.1. Adet, Gelenek, Görenek	89
4.2.14.2. Şaka,Eğlenme	89
4.2.14.3. Şiir, Hikaye.....	89

4.2.15. Madenlerle İlgili Kavramlar.....	90
4.2.15.1. Kıymetli Madenler	90
4.2.15.2. Madenler.....	90
4.2.16. Meslekler ve Mesleklerle İlgili Kavramlar	90
4.2.16.1. Bahçıvan.....	90
4.2.16.2. Belediye, Emniyet Görevlisi	90
4.2.16.3. Boyacı.....	91
4.2.16.4. Cellat	91
4.2.16.5. Çiftçi.....	91
4.2.16.6. Çoban	91
4.2.16.7. Dadı	91
4.2.16.8. Değirmenci	91
4.2.16.9. Demirci.....	91
4.2.16.10. Köle Satıcısı	91
4.2.16.11. Falcı, Büyücü	92
4.2.16.12. Hazine Görevlisi.....	92
4.2.16.13. Hizmetli, Yardımcı.....	92
4.2.16.14. Kapıcı	92
4.2.16.15. Kasap	92
4.2.16.16. Katip	92
4.2.16.17. Mübaşir.....	93
4.2.16.18. Öğrenci	93
4.2.16.19. Öğretmen.....	93
4.2.16.20. Rehber	93

4.2.16.21. Rüya Yorumcusu.....	93
4.2.16.22. Saki.....	93
4.2.16.23. Stajyer.....	93
4.2.16.24. Şarap Satıcısı	93
4.2.16.25. Tefeci.....	93
4.2.16.26. Usta.....	94
4.2.16.27. Yazar, Şair	94
4.2.17. Organ Adları ve Organlarla İlgili Kavramlar.....	94
4.2.17.1. Baş Kısımında Bulunan Organlar.....	94
4.2.17.2. El, Kol, Parmak	95
4.2.17.3. Gövde Kısımında Bulunan Organlar	95
4.2.17.4. İç Organlar.....	95
4.2.17.5. Kan, Damar, İlik.....	96
4.2.17.6. Kemik, Eklem.....	96
4.2.17.7. Saç, Kıl, Tüy, Tırnak	97
4.2.17.8. Vücuttan Salgılanan Sıvı ve Gaz Maddeler	97
4.2.17.9. Duyu Organlarıyla Alakalı Kavramlar	98
4.2.17.9.1. Dokunma	98
4.2.17.9.2. Duyma	98
4.2.17.9.3. Görme	98
4.2.17.9.4. Koklama, Nefes	98
4.2.17.9.5. Konuşma.....	98
4.2.17.9.6. Vücut	99
4.2.18. Renk ve Işık Kavramları	99

4.2.18.1. Işıkla İlgili Kavramlar	99
4.2.18.2. Renklerle İlgili kavramlar	100
4.2.18.2.1. Kara, Siyah	100
4.2.18.2.2. Sarı	10
0	10
4.2.18.2.3. Kırmızı	100
4.2.18.2.4. Beyaz	100
4.2.18.2.5. Yeşil.....	100
4.2.18.2.6. Karışık Renkler.....	100
4.2.19. Sayılar ve Sayılarla İlgili Kavramlar.....	101
4.2.19.1. Sayılar.....	101
4.2.19.1.1. Asıl Sayılar	101
4.2.19.1.2. Sıra Sayıları	104
4.2.19.1.3. Üleştirme Sayıları	105
4.2.19.1.4. Kesir Bildiren Sayılar	105
4.2.19.1.5. Sayılarla İlgili Diğer Kavramlar	105
4.2.20. Ölçü, Miktar, Kıyas ve Nitelik Bildiren Kavramlar.....	106
4.2.20.1. Ölçü Bildiren Kavramlar	106
4.2.20.2. Miktar Bildiren Kavramlar	106
4.2.20.2.1. Azlık, Çokluk	107
4.2.20.2.2. Uzaklık, Yakınlık	107
4.2.20.2.3. Uzunluk, Kısalık.....	108
4.2.20.2.4. Yavaşlık, Hızlılık.....	108

4.2.20.2.5. Ağırılık, Hafiflik	108
4.2.20.3. Kıyas, Tezat ve Fark Kavramları	108
4.2.20.3.1. Kolay, Zor	109
4.2.20.3.2. Açık, Kapalı	109
4.2.20.3.3. İçeri, Dışarı	109
4.2.20.3.4. Gizli, Açık	109
4.2.20.3.5. Küçük, Büyük	110
4.2.20.3.6. Dolu, Boş	110
4.2.20.3.7. Kalın, İnce	111
4.2.20.3.8. İç, Dış	111
4.2.20.3.9. Derin, Sığ	111
4.2.20.3.10. Anlamlı, Anlamsız	111
4.2.20.3.11. Eski, Yeni	111
4.2.20.3.12. Tembel, Çalışkan	112
4.2.20.3.13. Güçlü, Zayıf, Şişman, Çürük	112
4.2.20.3.14. Dar, Geniş	113
4.2.20.3.15. Varlık, Yokluk	113
4.2.20.3.16. Kolay, Zor	114
4.2.20.3.17. Devamlı, Kesik	114
4.2.20.3.18. Sıcak, Soğuk	114
4.2.20.3.19. Fayda	115
4.2.20.3.20. Bütün, Kısmi	115
4.2.20.3.21. Eksik, Fazla	115
4.2.20.3.22. Benzerlik, Eşlik, Denklik	116

4.2.20.3.23. Düzen, Sıra	117
4.2.20.3.24. Dağınıklık, Açıklık, Karışıklık, Türlü	117
4.2.20.4. Nitelik Bildiren Kavramlar.....	118
4.2.20.4.1. Gösterişli, Üstün	118
4.2.20.4.2. İyi, Kötü, Güzel, Çirkin	118
4.2.20.4.3. Şekil ve Geometrik Şekiller.....	119
4.2.21. Süs, Süslenme ve Süs Malzemeleri.....	120
4.2.21.1. Kadın Süs Malzemeleri	120
4.2.21.2. Süslü, Süsleyici	120
4.2.22. Taşıt, Eşya ve Bazı Araç-Gereçler	120
4.2.22.1. Araçlar	120
4.2.22.2. Dini Araç-Gereçler	121
4.2.22.3. Diğer Eşya ve Araç- Gereçler	121
4.2.23. Tıbbî Kavramlar	122
4.2.23.1. Hastalık Belirtileri, Nedenleri	122
4.2.23.2. Hasta, Engelli, Yaralı, Ölü	123
4.2.23.3. Hastalık, Hastalıklar	123
4.2.23.4. Hastalıkla İlgili Diğer Kavramlar	124
4.2.23.5. İlaç, Çare, İyileşme.....	124
4.2.23.6. Sağlık, Güç, Kuvvet	125
4.2.23.7. Tabip.....	125
4.2.23.8. Yaşama, Hayatta Olma.....	125
4.2.24. Yemek ve Yemeklerle İlgili Kavramlar	126
4.2.24.1. Kıtlık, Bolluk.....	126

4.2.24.2. Ocak, Ateş, Odun	126
4.2.24.3. Pişirme, Yeme, İçme	126
4.2.24.4. Yiyecek, Yemek	127
4.2.24.5. Yiyecek-İçecekler, Tatları ve Özellikleri	127
4.2.24.5.1. İçecekler.....	127
4.2.24.5.2. Yiyecek ve Yemek Türleri	128
4.2.24.5.2.1. Kuruyemiş	128
4.2.24.5.2.2. Meyve	128
4.2.24.5.2.3. Sebze.....	128
4.2.24.5.2.4. Tahıl ve Tahıl Ürünleri.....	128
4.2.24.5.2.5. Tatlı.....	129
4.2.24.6. Yeme-İçme Durumu (Aç, Tok)	129
4.2.24.6.1. Açlık	129
4.2.24.6.2. Lezzet.....	129
4.2.24.6.3. Susuzluk	129
4.2.25. Yeryüzüyle İlgili Kavramlar	130
4.2.25.1. Çölle İlgili Kavramlar	130
4.2.25.2. Dağla İlgili Kavramlar	130
4.2.25.3. Suyla İlgili Kavramlar	130
4.2.25.3.1. Su, Sular	130
4.2.25.5.2. Baraj, Kuyu.....	130
4.2.25.5.3. Kirli, Temiz	130
4.2.25.5.4. Yeryüzü Suları (Irmak, Deniz)	131
4.2.25.5.5. Doğal Afetler	131

4.2.25.3. Yer İfade Eden Kavramlar	132
4.2.25.3.1. Yer, Toprak.....	132
4.2.25.3.2. Yeryüzü Şekilleri	132
4.2.25.4. Zemin Çeşitleri	132
4.2.25.5. Yerleşim Yerleriyle İlgili Kavramlar	133
4.2.26. Yönetim ve Sosyal Sınıf Kavramları	133
4.2.26.1. Yönetim	133
4.2.26.2. Görev	134
4.2.26.3. Toplantı, Görüşme	134
4.2.26.4. Devlet	134
4.2.26.5. Halife, Padişah, Vezir	134
4.2.26.6. Sosyal Sınıflar	135
4.2.26.7. Rütbe, Makam, Unvan	135
4.2.27. Yön-Taraf ile İlgili Kavramlar	136
4.2.27.1. Yön Belirten Kavramlar	136
4.2.27.2. Coğrafi Yönler	137
4.2.28. Zaman Kavramları	137
4.2.28.1. Gün İçindeki Vakitler	137
4.2.28.1.1. Akşam	137
4.2.28.1.2. İkindi	138
4.2.28.1.3. Öğle	138
4.2.28.1.4. Yatsı	138
4.2.28.2. Gün	138
4.2.28.2.1. Haftanın Günleri	138

4.2.28.3. Gece, Gündüz	139
4.2.28.4. Ayla İlgili Kavramlar	139
4.2.28.5. Mevsim.....	139
4.2.28.6. Yıl	139
4.2.28.7. Zaman İfade Eden Diğer Kavramlar (Geçmiş, Gelecek, Önce, Sonra, Ezel, Baki, Devir).....	140
4.2.28.8. Başlama, Bitiş.....	141
4.3. FİİLLER.....	142
4.3.1. Kılış Fiilleri	142
4.3.2. Durum Fiilleri	157
4.3.3. Oluş Fiilleri	169
SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA.....	176

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****NEHCÜ'L FERÂDÎS'İN TEMATİK SÖZLÜĞÜ (İSİMLER VE FİİLLER)****Siracettin KAÇAR****2023, 203 sayfa**

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Harezm Türkçesinin önemli eserlerinden olan Nehcü'l Ferâdîs'in tematik sözlüğü oluşturulmuştur. İsimler ve fiiller olarak iki kısma ayrılan sözlüğün isim kısmında yirmi sekiz başlık ve farklı sayılardaki alt başlıklar sözcüklerin tematik özelliklerine göre tasnif edilmiştir.

Tasnif, ana temaların belirlenmesi ve belirlenen başlıklarda sözcüklerin tematik olarak verilmesiyle oluşturulmuştur. Başlıkların ve alt başlıkların oluşturulmasında Yılmaz Akdemir'in "Senglâh'ın Tematik Sözlüğü" adlı çalışmasında yer alan tasnif esas alınmıştır. Devamında sunulan fiiller iş, oluş ve durum fiili olmaları bakımından kategorilere ayrılmıştır. Yapılan değerlendirmelerle çalışma tamamlanmıştır.

Sözlüğün en hacimli kısmı Nehcü'l Ferâdîs'in didaktik ve dini bir eser olmasından kaynaklı olarak insan ve insan ilişkilerini kapsayan başlıktır. Bunun yanında dinle alakalı kavramları kapsayan kısım dikkat çekmektedir. Dönemin kültür, ekonomi, yargı, yaşayış ve gastronomi gibi birçok yönden ipuçlarını barındıran sözcüklerine ulaşılmıştır. Çalışma, Nehcü'l Ferâdîs'le alakalı oluşturulan ilk tematik sözlük olması bakımından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Nehcü'l Ferâdîs, Kerderli Mahmud, Harezm Türkçesi, Tematik Sözlük

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
THE THEMATIC DICTIONARY OF NEHCÜ’L FERÂDÎS
(NOUNS AND VERBS)
Siracettin KAÇAR
2023/ Page: 203

In the study, which was prepared as a master’s thesis, the thematic dictionary of Nehcü’l Ferâdîs, one of the important works of Khwarezm Turkish, was created. Twenty-eight titles and sub-titles in different numbers are classified according to the meaning relations of the words in the noun part of the dictionary, which is divided into two parts as nouns and verbs.

Classification was generated by determination of the main themes and placement of the names on the topics of interest. The classification in Yılmaz Akdemir’s “Senglah’s Thematic Dictionary” was used as a source for writing the titles and sub-titles. The verbs presented in the following are divided into categories in terms of being action, event, and state verbs. The study was completed with evaluations made.

The most prominent part of the dictionary is the title that covers human and human relations since it is a didactic and religious work. Afterwards, the part covering religion and concepts related to religion draws attention. The words of the period that contain clues in many ways such as culture, economy, judiciary, life, and gastronomy were reached. The prepared study is salient in that it is the first thematic dictionary about Nehcü’l Ferâdîs.

Keywords: Nehcü’l Ferâdîs, Kerderli Mahmud, Khwarezm Turkish, Thematic dictionary

KISILTMALAR

A.	:Arapça
A.+F.	:Arapça+Farsça
A.+T.	:Arapça+Türkçe
A.ç.	:Arapça çoğul
Doç.	:Doçent
Dr.	:Doktor
F.	:Farsça
F.+A.	:Farsça+Arapça
F.+T.	:Farsça+Türkçe
Fr.	:Fransızca
Krş.	:Karşılaştır
T.	:Türkçe
TDK	:Türk Dil Kurumu
vb.	:ve benzeri
YÖK	:Yükseköğretim Kurulu
Yun.	:Yunanca

ÖN SÖZ

Sözlükler; bir dilin zenginliğini göstermesinin yanında dil, kültür öğrenmek isteyenler çeşitli kişi ve kurumlar için oldukça önemli başvuru kaynaklarıdır. Tematik sözlükler ise abece sözlük yazımlarının dışında kalması bakımından dikkat çekmektedir. Çünkü bu sözlükler söz varlığının ana temalar kapsamında başlık ve alt başlıklara ayrılarak tasnif edilmesi sistemine dayanır. Söz konusu işlemde sözcüklerin anlamları ve anlam ilişkileri göz önünde tutulmaktadır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Nehcü'l Ferâdis'in tematik sözlüğünün oluşturulması hedeflenmiştir. İsim ve isim soylu sözcükler baz alınarak hazırlanan sözlüğün devamında eserde geçen fiillere de yer verilmiştir. Fiiller; iş, oluş ve durum fiili başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Nehcü'l Ferâdis'in Harezmi Türkçesiyle yazılan önemli bir eser olmasından hareket edilerek Harezmi Türkçesi ile alakalı bilgilere yer verilmiştir.

Tematik sözlük hazırlamak amaçlandığından ikinci bölüm sözlükler, sözlük sınıflandırmaları ve tematik sözlüklerle alakalı bilgilerden meydana gelmektedir.

Üçüncü bölümde teze konu olan Nehcü'l Ferâdis hakkında verilen bilgiler bulunmaktadır.

Dördüncü bölümde belirlenen yirmi sekiz ana başlık ve ilgili alt başlıklara dayanan tasniflerle yapılan tematik sözlük sunulmuştur. İsim ve isim soylu sözcüklerin anlamları ve uygun başlıklara dağılımlarına bağlı bir yol haritası izlenmiştir. Devamında eserde yer alan fiillere yer verilmiştir. Ana temaların oluşturulmasında Yılmaz Akdemir'in "Senglâh'ın Tematik Sözlüğü" adlı çalışması kaynak alınmıştır.

Beşinci bölümde yapılan çalışmayla alakalı değerlendirme ve sonuçlar verilmiştir. Çalışmanın alanyazındaki durumu ve farklı çalışmalarla kıyaslamaları yapılmıştır.

Bu tezin her aşamasına bilgi birikimi, yol göstericiliği ve yardımseverliği ile bana destek olan danışman hocam Doç. Dr. Yılmaz Akdemir'e, tezimin yüksek lisans değerlendirme komisyonunda görev alan hocalarım Doç. Dr. Melike Somuncu ve Dr. Öğr.

Üyesi Şahin Yıldız'a, bu zorlu yolda attığım tüm adımlara sabırla eşlik eden sevgili eşim Seher ve çocuklarıma çok teşekkür ederim.

SİİRT- 2023

Siracettin KAÇAR

GİRİŞ

Harezmi Türkçesinin sözcük zenginliğini barındırması bakımından oldukça değerli olan *Nehcü'l Ferâdis*, Kerderli Mahmud tarafından yazılmış dini-didaktik bir eserdir. Dört bölümden oluşan eserin ilk bölümünde Hz. Muhammed, vahiy, miraç ve bununla ilişkili öğelere yer verilmiştir. İkinci kısımda halifeler, ehlibeyt gibi önemli kişiler üzerinden anlatımlar vardır. Üçüncü ve dördüncü bölümde ise kıyaslamalarla iyi bir kul olmak için yapılması gereken ameller ile kötü kulların yaptıkları ameller aktarılmıştır. Arapça hikayeler ve ayetlerin bulunduğu kısımlar da mevcuttur.

Döneminin önemli eserlerinden birisi olmasından dolayı dil zenginliği, sosyo-ekonomik ve kültürel izleri bir araya getirebilmek amacıyla tematik sözlük hazırlanması amaçlanmıştır. *Nehcü'l Ferâdis* ile alakalı yapılan farklı çalışmalar olmasına karşın tematik sözlüğünün oluşturulmamış olması çalışmamızın alanında ilk olmasını sağlamaktadır. Saygı (2004) çalışmasında *Nehcü'l Ferâdis*'te geçen fiilleri, Kalsın (1996) söz yapımını, Erbaş (2015) kelime gruplarını, Sakça (2003) birleşik eylemleri, Karatay (2003) soru cümlelerini, Gürbüz (2005) sıfat fiilleri, Gültekin (2006) yardımcı sözleri, Şıkşık (2019) hal eklerini, Tek (2018) zarf fiilleri incelemiştir. Bunların yanında Özkan (2022) metinbilimsel yapısını, İlhan (2021) görünüş değerini ve Çelik (2017) yazım çeşitliliğini konu edinen çalışmalar yapmışlardır.

Tarafımızca yapılan tasnif, Harezmi Türkçesinin zenginliğini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Bunun yanında *Nehcü'l Ferâdis*'le alakalı oluşturulan ilk tematik sözlük olması bakımından ayrı bir yere sahiptir.

Bu bağlamda 28 başlık ve farklı sayılardaki alt başlıklardan oluşan *Nehcü'l Ferâdis*'in tematik sözlüğü, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Eserin temel söz varlığı esas alınarak, Aysu Ata'nın "*Nehcü'l Feradis Uşmahlarnın Açuk Yolu, Dizin-Sözlük*" adlı çalışmasından da yararlanılarak tematik sözlük meydana getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAREZM TARİHİ VE HAREZM TÜRKÇESİ

1.1.HAREZM TARİHİ

Harezmi, Şu an Özbekistan ve Türkmenistan sınırları arasında kalan bir coğrafi bölgenin adıdır. Ceyhun (Amu-Derya) Irmağı'nın döküldüğü yeri ve Aral Gölü'nün güneye akan kısmını da içine alan bir konuma sahiptir. Her iki akarsudan aşağıya doğru uzanan uzantı şeklindeki bu geniş yere ve burada yaşayan yerel halka Harezmi adı verilmiştir (Yüce, 1993: 3).

Harezmi kelimesinin ortaya çıkışıyla ilgili kaynaklara bakıldığında farklı bilgilerle karşılaşmaktadır. Bunlardan en sık kabul göreni ise Harezmi halkının geçim kaynağı olan balıkçılıkla ilişkilendirilen yaklaşımdır. Yerel halkın tuttıkları balıkları ateşte pişirmesinden dolayı “et” anlamına gelen ”hār” ve “ateş” anlamına gelen “rizm” kelimelerinin birleşiminden Harezmi ifadesine ulaşıldığı görülmektedir. Çıkarımın kesin kaynaklara dayandırılmamasından dolayı yerel bir söylemden öteye gitmediğini düşünenler de bulunmaktadır (Özaydın, 1997: 216).

Sahip olduğu konum nedeniyle birçok halka ev sahipliği yapan Harezmi topraklarını, Aral ve Amuderya nehirleri canlandırır. Sulanabilen geniş arazileri olmamasına rağmen hububat, balıkçılık, bağ ve pamuk alanında önemli bir yere sahiptir. Coğrafi konumu ticaret merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur. Kas, Gürgenç ve Hive şehirleri oldukça ünlüdür. Bu şehirler, kuzeyinde yaşayan Slav ırklarının kültür ve değerlerini Orta Doğu'ya aktarma açısından köprü işlevi görmüşlerdir. Tarihleri boyunca en sık yakın temasta oldukları halkların başında Moğollar gelmektedir (Yaşar, 2019: 2).

1219 yılında başlayan ve 1231 yılına kadar süren Moğol akınları Harezmi bölgesinin çehresini değiştirmiştir. Moğol hakimiyetine geçen Harezmi ve Gürgenç'e verilen zararın boyutları oldukça büyüktür. Komutan Ögeday'ın yönettiği Moğol ordusu yerel halkı katletmiştir. Sadece Doğu'ya kaçırılan sanatçılar, küçük çocuklar ve genç kadınlar sağ bırakılmıştır. Moğolların Gürgenç'teki su kanallarını kasten yıkmasıyla şehir

sular altında kalmıştır. Yıkılan binalar ve uzun yıllar boyunca su altında kalan yapılar, kentin haritalardan silinmesine sebep olmuştur. Medrese ve kütüphanelerin şehri, dönemin işlek ticaret merkezlerinden biri olan Gürgenç, Moğollar tarafından yok edilmiştir (Erdoğan, 2021: 169).

Cengiz Han'ın ölümünden sonra Moğolların eski gücünü kaybetmesi Harezm'in ikiye bölünmesine yol açmıştır. Batıda kalan ve büyük olan kısım Coçi Hanlığı'nın emrine geçerken doğudaki Kat ve Hive civarı Çağatay Hanlığı'na verilmiştir. 14. yüzyıla kadar bu şekilde korunan sınırlar, Coçi Hanlığı yönetiminin Kongrat Türklerine geçmesiyle değişmeye başlamıştır (Kafalı, 1970: 59). Çağatay soyundan gelen bir hatunla evlenerek kendini Çağatay soyunun varisi görmeye başlayan Emir Timur, Harezm'in doğu ve güney kısımlarına egemen olan Kongrat soyundan Sofi ailesine karşı beş sefer düzenlemiştir. Fiilen Çağatay Türklerinin olduğuna inandığı Harezm bölgesini ele geçirmiş olsa da Kongrat Türkleri ve Sofi ailesini kendine bağlayamamıştır (Yoska, 2019: 98).

Timur, beşinci ve son seferinde Kongrat hükümdarı Hüseyin Sofi'den Kat ve Hive'yi Çağatay Türklerine ait olduğunu söyleyerek geri istemiştir. Kılıçla aldığı toprağı kılıçla vereceğini söyleyerek Timur'a karşı çıkan Sofi, savaş ilan etmiştir. Kuşatmalar sırasında Gürgenç'te sıkışan Hüseyin Sofi, kuşatma tamamlanmadan vefat edince yerine kardeşi Yusuf Sofi geçmiştir (Yezdi, 2013: 10). Timur, kent kalesinin önüne tek başına gelmiş ve Yusuf Sofi'nin karşısına çıkarak hükümdarlık miğferiyle teke tek savaşmayı teklif etmiştir. Kaleden dışarı çıkmayan Sofi'ye ölümü veya şerefini tercih etmesini söylemesine rağmen onu er meydanına çıkaramamıştır. Bu durumun yarattığı üzüntü ve utançtan hastalanarak ölen Yusuf Sofi, Harezmileri ve Gürgenç'i Emir Timur'a teslim etmiştir (Aksoycuk, 2019: 7). Timur, ele geçirdiği kenti ordusundaki askerlere yağmalatıp yıktırması, yerel halkı da Semerkand'a göç etmeye zorlamıştır. Harezm'deki bu egemenlik Timur'un ölümüne kadar devam etmiştir. Harezm, 15. yüzyıl başlarında Özbek hakimiyetine geçmiştir.

16. ve 19. yüzyıllar arasında gerileme dönemine giren Harezmliiler, Özbek Beyliği yıkılınca Hive Hanlığı'na bağlanmıştır (Çelik, 2004: 17). Sanat ve ilimde en geri dönemini yaşayan yerel halk, Kalmuk saldırılarına uğramış ve Rus egemenliğine geçmiştir

(Hatunoğlu, 2015: 718). Batı Harezmi'nin Ruslara bağılılığı Bolşevik İhtilali'ne kadar sürmüştür. İhtilalin yaşandığı 1920'de Harezmi Halk Cumhuriyeti 1921'de Harezmi Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almıştır. 1924'te iki parçaya ayrılarak Özbekistan ve Türkmenistan sınırlarına bağlanmıştır (Özcan, 2013: 11).

1.2. HAREZM TÜRKÇESİ

10. yüzyılda Türk etkilerinin hissedilmeye başladığı yerlerden bir tanesi de Harezmi coğrafyasıdır. Bu bölgede yaşayan sanatkarlar, eserlerini yerel dilleri ile yazmış olsalar bile aynı bölgede yaşayan Türk boylarının dillerinden etkilenmişlerdir. Harezmi bölgesinin tam anlamıyla Türkleşmeye başlaması 11. ve 12. yüzyıllara doğru gerçekleşmiştir. Bölgede bulunan Oğuz, Kıpçak ve Kanglı boyları yerleşik hayata geçince etkileşim hız kazanmıştır. Türk dilinin doğu kolunu temsil eden Karahanlı Türkçesi, güneybatı kolunu temsil eden Oğuz Türkçesi ve kuzeybatı kolu olan Kıpçak Türkçesi Harezmi'de yoğrularak kaynaşmıştır. Ortaya çıkan dile Harezmi Türkçesi adı verilmiştir. Bölgenin farklı boylardan oluşan etnik yapısının dile yansması da aynı şekilde olmuştur (Aşcı, 2019: 10).

Harezmi Türkçesi, Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçişte aracılık ettiğinden ayrı bir önem taşır. Orta Türkçe döneminin dil özelliklerini taşımaktadır. Dilin yaşadığı gelişim dönemleri şu şekilde özetlenebilir:

- 11. ve 12. yy: Karahan Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi dönemi
- 13. ve 14. yy: Oğuz-Kıpçak (Harezmi) dönemi
- 15. ve 20. yy: Çağatayca Dönemi'dir (Sözer, 2008: 1).

Bünyesinde farklı ağız ve lehçeleri barındıran Harezmi Türkçesi, sadece Harezmi bölgesinde kullanılmamıştır. Altın Ordu Devleti'nin merkezinde de kullanılmaya devam etmiştir. Yerini Çağataycaya bırakmak üzere kaybolduğu söylenen Harezmi Türkçesi, oldukça zengin bir dildir. Harezmi Türkçesi ile yazılan ilk eser Nasır Rabguzi'nin Moğol Prensi Nasıreddin Tok Buga için kaleme aldığı Farsçadan Türkçeye uyarlanan bir nebi derlemesidir. Kısasü'l Enbiya'nın yazarı olan Rabguzi, eserin ilgili kısımlarında kim

olduğunu, eseri kime yazdığını açıklamıştır. Peygamber kıssalarını anlatan eser dönemin dil, kültür ve siyasi yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir (Gezici, 2018: 1040).

Dönemin başka bir eseri 1313 yılında İslam adında bir yazarın yazdığı “Mu’inü’l-Mürid”tir. Türkmenlerin dini bilgiler edinmesi amacıyla yazılmış 51 sayfadan meydana gelir. Manzum ve dörtlükler şeklinde yazılmıştır (Toparlı, 1988: 313).

Hüsrev ü Şirin ise 1340-1342 yılları arasında Altın Orda şairi Kutb tarafından yapılan bir tercümedir. Farsça Nizami’nin yazdığı Hüsrev ü Şirin’in çevirisi yapılmıştır ve bir aşk mesnevisidir. Harezmi ve Oğuz Türkçesinin dil zenginliklerini göstermesi bakımından değerlidir. 1383’te Kıpçak Türk’ü Berke Fakih, el yazmasıyla kopyasını yaptırmıştır. Bu nüsha Paris Bibliothèque Nationale’da bulunmaktadır (Herkmen, 2021: 11).

Dönemin önemli eserlerinden biri de Mukaddimetü’l Edeb’tir. Arapçayı öğretmek amacıyla yazılmış kelime ve kısa cümlelerden ibaret bir eser olan Mukaddimetü’l-Edeb, Zemahşeri tarafından yazılmış ve Harzemşah Atsız’a sunulmuştur (Ercilasun, 2008:369-370). Kitap, Arapça öğrenmek isteyenler için derlenmiş bir sözlük niteliği taşımaktadır. Arapçayı bilenlere de dilin inceliklerini göstermek amacı taşır. Atsız, dönemin ilim dili olan Arapça’ya ilgi duyduğu için saray kütüphanesine koyulmak üzere Zemahşari’den bir eser yazmasını istemiştir. Bunun sonucunda yazılan eserde Türk boylarının lehçelerine yer verilir (Sönmez, 2009: 163-164).

Muhabbetname dönemin bir başka önemli eseridir. 1353’te Harezmi tarafından Muhammet Hoca Bey’in talebiyle yazılan Muhabbetname manzum bir eserdir. 11 küçük mesnevi ve kıta denilen gazellerden oluşmaktadır. Arapça, Farsça ve Harezmi dilinde yazılmış akıcı bir dili vardır. Eserin İstanbul Millet Kütüphanesi’nde ve British Museum’da ikişer tane nüshası mevcuttur (Kuyma, 2015: 378).

1368 tarihli bir başka Harezmi Türkçesi örneği de Cümcüme-Nâme’dır. Hüsam Katib tarafından yazılan kitap, hem dini hem de öğretici yönü bulunan bir manzumedir. Hz. İsa’nın yolda bir kuru kafa ile karşılaşması ve kuru kafayı diriltmesini konu edinir. Eserde Allah’a inanmadığı için bu şekli alan ve cehennemde cezasını tamamladıktan

sonra cennete girmeye çalışan birinin başından geçenlere yer verilmiştir (Daşdemir, 2015: 387).

Dönemin en önemli eserlerinden birisi de Kerderli Mahmud tarafından yazılan ve tezimize konu edilen Nehcü'l Ferâdîs'tir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SÖZLÜKLER VE TEMATİK SÖZLÜKLER

2.1. SÖZLÜK KAVRAMI

Çok eski dönemlerden beri milletlerin etkileşimde olmak istemesi, karşılıklı ticaretlerin yapılması, değişik unsurların kayıt altına alınma gerekliliği, farklı dil öğrenme isteği, din öğrenme ve dinsel bilgi kaynaklarının anlaşılma istenmesi gibi sebepler kelime listeleri yapılmasına neden olmuştur. Kelime listeleri, sözlükçeler ve devamında gelen sözlüklerle gelişim devam etmiştir (Kocapınar, 2020: 1089).

Oldukça eski ve köklü bir kavram olan sözlük için tek bir tanım yapmak zordur. Değişik bakış açıları ve yazarların ortaya koydukları tanımlar üzerinden hareket etmek gerekmektedir. Sözlüğün genel geçerliliği olan bir tanımının olmaması çok yönlü ve zengin içerikli bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır.

Sözlük; bir dilin sözcük ve deyimlerinin bütünü veya belli bir kısmındaki özel sözcükleri ya da belli bir tarih aralığında kullanılmış olan sözcük ve deyimlerini alfabetik sıraya göre dizerek anlamlarını açıklayan, tanıtan veya farklı bir dildeki karşılığını sunan eserdir (Kahraman, 2016: 3290). Genel anlamda bu şekilde ifade edilmesine karşın kavramın tartışılmaya devam edildiği görülmektedir. Alandaki çalışmalarıyla bilinen Bergenholtz (2014:18-19) ise farklı sözlük tanımlamalarını tartıştıktan sonra birbirine yakın ama iki farklı sözlük tanımı yapmıştır:

- Sözlükler; metinlerin üretimi veya tercümesi ile ilgili yardım gerektiğinde kullanılan veya bir sözcük ve sözcük grubu ile alakalı bilgi gerektiğinde başvurulabilen, özel konular veya dil öğeleriyle ilgili sözlük maddelerini ve bunun dışında kalan ve birçok harici metni barındıran sözlükbilimsel çalışmalardır.
- Sözlükler; metinlerin üretimi veya tercümesi ile ilgili yardım gerektiğinde kullanılan veya bir sözcük ve sözcük grubu ile alakalı bilgi gerektiğinde başvurulabilen, özel konular veya dil öğeleriyle ilgili sözlük maddelerini ve birçok bunun dışında kalan

harici metni barındıran ve her biri özgün bir sözlük tanımıyla ilgili birçok sözlükten oluşan sözlükbilimsel çalışmadır.

Bir başka tanımda ise bir dilin söz varlığını oluşturan sözcükleri, terimleri, kalıpsözleri, deyim ve atasözlerini açıklamalı ve nasıl kullanıldığına cevap olacak şekilde sıralayan; kökenleri ve okunuşlarıyla birlikte veren eserlere sözlük denmektedir (Çotuksöken, 2002: 181). Bir milletin geçmişi, kültürü ve belleği olarak nitelenebilecek olan sözlüklerin bir veya birkaç tanıma sığdırılması mümkün değildir. Sözlüklerin tarihsel gelişim içinde kil tabletlerle başlayan yolculuğu elektronik sözlüklere kadar uzanmıştır. Bu nedenle sürecin tamamını kapsayacak bir tanım üzerinde uzlaşamamaktadır.

2.2. SÖZLÜKLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ

Milletlerin birbirleriyle iletişimde bulunmaları ve söz varlıklarını koruyarak aktarmalarına aracılık eden sözlüklerin ilk örnekleri için farklı tarih ve isimlerden bahsedilmektedir. MÖ 2000 yıllarında Sümerce ve Akadca sözcüklerin toplanmasıyla “Urra” veya “Hubullu” adı verilen eserler oluşturulmuştur. Kelimenin karşıladığı anlam her iki dilde de “borcu olan” veya “borç sahibi” ifadelerine karşılık gelmektedir. Urra’nın ağaç, metal, bitki, giysi, yiyecek, hayvan gibi birçok sınıftan kelime barındırdığı bilinmektedir (Başaran, 2021: 2).

Aksan (2009: 69) ise kısmen modern sözlüklere benzeyen ilk yazılı eserin Bizanslı Aristophanes tarafından yazıldığını söylemektedir. MÖ 2. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Halliday ve Yallop’a göre de ilk sözlük örnekleri Hintlilerin yazdıkları Veda metinlerini anlamak adına oluşturulan küçük *glossary* adındaki kitapçıklardır. Bu kitapçıklarda terimlerin dizini ve açıklamaları bulunmaktadır. MS 7. yüzyılda yazıldığı bilinen Amera Shina’nın Amera Kasha adındaki Sanskritçe eserini ilk sözlük kabul edenler de vardır.

Cumakunova (2011: 15-30) sözlüklerin tarihsel gelişimiyle alakalı yaşanan olayların sıralamasını yaparak sürecin daha anlaşılır olmasını sağlamıştır. Buna göre:

- ✓ MÖ 11. yüzyılda Bawetshi’nin yazdığı yaklaşık 40 bin kelimelik Çince sözlüğün sözlük tarihinin ilk yazılı eseri olduğu söyleyen kaynaklar mevcuttur.

- ✓ MÖ 6. yüzyılda Hindistan’da kaleme alınan Kutsal Veda ayiniyle alakalı metinlerde anlaşılmayan sözlerin açıklanması için sözlük hazırlanmıştır.
- ✓ MÖ 5. yüzyılda benzer amaçla İlyada ve Odessa destanına anlaşılmayan kelimelerini açıklığa kavuşturmak için sözlük oluşturulmuştur.
- ✓ MÖ 3 binli yılların bitimine doğru Sümerler tarafından ticaretin kolaylaştırılması için Akadlar tarafından üç dili kapsayan Sümer-Akad-Kett dilindeki kil tabletleri yapılmıştır.
- ✓ MÖ 3. yüzyılda Çin’de hiyeroglif kelimeleri açıklayan sözlük hazırlanmıştır.
- ✓ MÖ 1750 yılında Mısır’da kelime dizinleri yazılarak sözlük çalışmaları denenmiştir.
- ✓ MÖ 1. yüzyılda Verrius Flaccus tarafından Latin dilindeki sözlüklerin kaydedildiği 10 ciltten oluşan bir eser ortaya koyulmuştur.
- ✓ MS 8. yüzyılda Çin’de yapılane benzer şekilde Japon hiyeroglif kelimelerine dair sözlükler yazılmıştır.

Dünyadaki gelişimi hemen hemen bu şekilde açıklanan sözlüklerin Türkiye’deki tarihi ise ilk sözlük olan Dîvânu Lügâti’t-Türk ile başlamıştır. Sözlüğe karşılık olarak “ferheng, kamus, lugat, mucem” gibi kelimeler kullanılmıştır. Dîvânu Lügâti’t-Türk’te sözlüğü karşılayan kelime “dîvân”dır. Oldukça uzun bir geçmişi bulunan Türk sözlük tarihinde sözlük olmasına rağmen sözlük adıyla anılmayan eserler de oluşturulmuştur. Bunlardan bir tanesi 1851 yılında Mehmet Şevket tarafından kaleme alınan Eser-i Şevket’tir (Kaynak, 2021: 81).

Atatürk’ün başlattığı Dil Devrimi sayesinde Türkçe terimlerin üretilmesi hız kazanmıştır. Bu tarz çalışmalarda diğer Türk lehçelerinde kullanılan kelimeler incelenerek terim araştırmaları yapılmıştır (Usta, 2010: 98). Azerbaycan, Türkmen ve Uygur dillerinde “sözlük”, Kazak Türklerinde “sözdik”, Kızgızlarda “sözdük” kelimelerine rastlanmıştır.

2.3. SÖZLÜKLERİN SINIFLANDIRILMASI VE TEMATİK SÖZLÜKLER

Dillerin yapıları gereği çok yönlü bileşenlerinin olması dil ve kültürü yansıtan sözlüklerin de çeşitli türlerinin olmasını sağlamıştır. Literatür taramalarında kişilere ve araştırmanın yönüne göre sözlük sınıflandırmalarının yapıldığı görülmektedir. Genel bir sözlük sınıflandırmasının yapılamamasının nedeni bahsedilen nedenlerdir. Genelleme yapılamamasına rağmen en sık kullanılan sözlük sınıflandırmalarından bahsedilebilir.

Bu sınıflandırmalardan birisi İlhan (2009: 538) tarafından yapılan üç başlıklı sınıflandırmadır. Buna göre sözlükler işledikleri ürüne göre, malzemenin kaydedildiği ortam bakımından ve yazılış şekli açısından gruplandırılabilir. İşledikleri malzeme, ağız ve yazı dili; ortam, basılı veya elektronik; yazılış şekli, manzum ve mensur olarak ele alınmıştır.

Aksan (2014: 15-16)'a göre içerdikleri söz varlıkları bakımından sözlüklerin iki sınıfa ayrılması gerekmektedir. Genel ve ansiklopedik sözlükler adıyla tanımlanan sözlüklerin birbirinden neden ayrılması gerektiğine de değinilir. Genel sözlüklerde özel ve teknik anlamları olan sözcüklere yer verilmemelidir. Atardamarın tıp uzmanlığında “arter” anlamında kullanıldığı genel sözlükte geçmelidir. Ama atardamarlardan kaynaklı bir hastalık olan “arteriosclerosis” tanımı özel sözlükte tanımlanmalıdır. Özel isimler ve tarihi olayların da özel alanları içine alan özel sözlüklerde incelenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Kocaman (1998: 111) sözlükleri konu ve yöntemlerine göre çeşitli açılardan ele almıştır. Yapmış olduğu sözlük sınıflandırmalarından bir tanesine göre sözlükler şu şekilde gruplandırılır:

- Betimlemeci / kuralcı sözlükler,
- Eşzamanlı / artzamanlı sözlükler,
- Genel / teknik sözlükler,
- Genel kullanım / öğrenim için kullanılan sözlükler,
- Tek dilli / iki veya daha fazla dilli sözlüklerdir.

Bahsedilen sınıflandırmalar kullanım sıklıklarına göre öne çıkan çalışmalar arasından seçilenlerdir. Bu çalışmaların öznel bakış açılarına dayanması, birçok sınıflandırma olmasının ana nedenidir. Tezin konusu bakımından sözlük türlerinden “tematik sözlükler” üzerinde durulmaktadır.

Tematik sözlükler; belli bir konu veya temanın etrafında şekillenen kelime, madde başı ve alt madde başlıkları ile düzenlenen sınıflandırmalara dayanır. Alışlagelen abece sözlük düzeninden farklı şekilde seçilen kavram alanına uygun başlıklar etrafında sınıflandırılan sözcüklerden meydana gelmektedir. İlk olarak ana konunun belirlenmesi ve o konuya dair alt başlıkların alt alta sıralanmasıyla sözlüğün yazılması sağlanır (İldeniz, 2021: 7).

Sözcüklerin dizilimi sağlanırken belirlenen alt başlıkların altına kelimenin hangi türde olduğuna bakılmaksızın sıralaması yapılır. Tematik sözlükler tek dilli veya iki dilli yazılabilir. Karşılaştırılmalı dil incelemeleri yapılırken dil öğretimine katkıda bulunmak amacıyla iki veya daha fazla dilli tematik sözlüklerden faydalanılmaktadır (Esen, 2019: 18).

Önemli değerler olan tematik sözlüklerin kullanıcılara sağladığı faydalar şu şekildedir:

- Anlam bakımından birbirine yakın veya akraba sayılan sözcük çeşitlerinin bağımsız şekilde aranarak bulunması mümkün olur,
- Önceden bilinen sözler ve deyimlerin yeni anlamları keşfedilebilir ve dille alakalı farklı bir bakış açısı kazandırır.
- Bireyin kendini ifade ederken imkanlarını geliştirmesi ve farkındalık kazanması için yardımcı olur (Zgusta, 1971: 152).

Tematik veya kavramsal sözlükler; kullanıcıların çok yönlü faydalandığı, abece usulünden farklı şekilde belirlenen konuyla alakalı alt başlıklar etrafında kelime türleri göz ardı edilerek oluşturulan sözlüklerdir. Seçilen konu veya eserin kültürle bağlarının daha sağlam şekilde kurulmasına aracılık eder.

2.4. TÜRKİYE’DE BELLİ BAŞLI TEMATİK SÖZLÜK ÇALIŞMALARI

Türk sözlük biliminin temelleri, Arap sözlükçülük geleneğine uyularak hazırlanan Dîvânu Lugâti’t-Türk eseriyle atılmıştır. Kaşgarlı Mahmut’u izleyen tarihsel süreçte sözlük biliminin Kıpçak, Osmanlı ve Çağatay edebiyatı alanında gelişim gösterdiği görülmektedir. İlk sırada gelenler Arap bilginler tarafından yazılan Kıpçak sözlükleridir. Zemahşeri’nin Mukaddimetü’l-Edeb’i, Abu Hayyan’ın Kitabü’l-idrak li-lisani’l-etrak adındaki sözlüğü öne çıkan Kıpçak sözlüklerindendir (Caferoğlu, 1984: 190). Tematik sözlüklerle alakalı çalışmaların ise daha kısıtlı kaldığı anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmaların azlığı bu görüşü destekler niteliktedir.

Recai Cin (1971:2) tarafından yapılan ve iki ciltten oluşan dizin çalışması alandaki ilk örneklerdendir. Tam anlamıyla tematik bir sözlük sayılmasa da yakın bir sözlük elde edilmiştir.

1981 ve 2007 yıllarında Hayriye Memova Süleymanov’un yazdığı Bulgarca -Türkçe Tematik Sözlük ve Türkçe-Bulgarca Sözlük başta gelen tematik sözlükler arasındadır. Kelimeler, olması gerektiği şekilde alfabetik düzene göre alınmadan başlık ve alt başlıklarla ilişkilendirilerek yazılmıştır.

Yakın dönemde yapılan çalışmaların daha çok yüksek lisans ve doktora tezleri şeklinde olduğu görülmektedir. Bu tezlerden oluşturulan kitap basımları da tematik sözlüklerin çoğalmasını sağlama açısından önemli bir gelişmedir. YÖK veritabanından yapılan taramalarda kavram ve tematik sözlüklerle alakalı çeşitli tezlere ulaşılmaktadır. Gökçek 2014 tarihli yüksek lisans tezinde Baytarnâme’nin tematik sözlüğünü hazırlamıştır. Hezer (2021), Atam (2021) ve İlideniz (2021) ise Baburnâme’nin farklı kısımlarından oluşturdukları tematik sözlükleri yüksek lisans tezi şeklinde sunmuşlardır. Çakır (2018) ise Lugat-i Çağatay ve Türki-i Osmani’nin tematik açıdan sınıflandırmasını yüksek lisans tezi haline getirmiştir.

Bu alanda öne çıkan isimlerden bir tanesi de Yılmaz Akdemir’dir. 2015’te Kemaleddin Hüseyin Harezmi’nin “Çağatay Türkçesiyle Kaside-i Bürde Şerhinin İnceleme, Metin, Çeviri ve Gramatikal Dizini”ni yapmıştır. 2020’de de “Senglâh’ın Tematik Sözlüğü (İsimler) “ adlı tematik sözlüğü oluşturmuştur.

Yazılan kitap ve tezlerle tematik sözlük çalışmalarının arttırılması bu konudaki eksikliğin giderilmesi açısından da önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NEHCÜ'L FERÂDÎS VE NEHCÜ'L FERÂDÎS 'İN NÜSHALARI

3.1. NEHCÜ'L FERÂDÎS

Harezmi Türkçesinin belki de en önemli eseri sayılan Nehcü'ül-Feradis'in yazarı Kerderli Mahmud b. Ali'dir. *Uştmahlarning Açuk Yolu* adıyla da müsemma olan eserin 1358'den önce yazıldığı tahmin edilmektedir (Ata, 2002:24). Harezmi Türkçesi denilen dilin Türk boylarının lehçeleri ile olan etkileşimle şekillendiği göz önüne alındığında dönemin nadir eserlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin ve kaleme alındığı coğrafyanın dil inceliklerini ortaya koyması bakımından fazlasıyla önemlidir. Sahada kullanılır durumda olan Kıpçak, Kaşgar ve Oğuz şivelerinin dil bileşenlerini barındıran, kelime bakımından zengin, dili birkaç dilden meydana gelen bir yapıttır. 14. yüzyıldan kalma Türk dili zenginliklerinin başında gelmektedir (Saygı, 2004: 5).

Eser dört ana esas üzerine kurulmuştur. Müellifin bab adını verdiği her bölüm onar fasıldan oluşmakta ve her fasıl bir hadisle başlamaktadır. Dili edebi kaygı olmayan, sade ve anlaşılır bir biçimdedir. Kitabın birinci babında Hz. Muhammed'in yaşamı, aldığı vahiyler, yakınları ve akrabalarının İslamiyet'i kabul etmeleri nedeniyle yaşadığı zorluklar, hicret olayı, yaşanan bazı mucizeler, Hz. Muhammed'in miraca yükselmesi, Huneyn gazası, rihlet ve ölümü gibi konulara yer verilmiştir.

İkinci babda Ehli Beyt, Dört Büyük İmam ve Hulefa-i Raşidin'in faziletleriyle alakalı bilgiler verilmiştir. Dört halifenin yaşamıyla alakalı biyografi tarzında tarihi bilgiler bulunmaktadır.

Üçüncü bab ise iyi bir kul olmak için kulun Allah'a karşı yerine getirmesi gereken amellerden oluşmaktadır. Açıklanan ameller arasında namaz kılmak, zekat vermek, oruç tutmak, hacca gitmek, anne ve babaya saygılı davranmak, haramdan uzak durmak, ihtiyacı olanlara yardım etmek, zamanın kıymetini bilmek, sabretmek ve itaatkar olmak bulunur.

Son yani dördüncü bab kulun Allah'tan uzaklaşmasına neden olacak durumlardan bahseder. Bu kötü ameller kan dökmek, zina, içki içmek, kibirlenmek, dedikodu yapmak, yalan söylemek, kin, haset, gaflet, riya, yalan yere yemin etmek, dünya malının peşinden gitme, intikam alma, tefe, faizcilik ve kaygısızlıktır.

Aktarılan her kısmın başında Arapça bir hadis bulunmaktadır. Bu hadisin açıklaması ve dönem alimleri tarafından yapılan yorumlamalarla hadis üzerinde durulur. Halkın yaşadığı olaylar veya rivayete dayanan olaylar ile Türkçeye çevrilmiş hadislerle de rastlanmaktadır.

3.2. NEHCÜ'L FERÂDÎS'İN NÜSHALARI

Eserin tam veya eksik olarak ona yakın nüshası olduğu bilinmektedir. Bunlar; İstanbul nüshası, Paris nüshası, Mercanî nüshası, Yalta nüshası, Kazan nüshaları, St. Petersburg nüshalarıdır (Sağol 2002: 808-810).

Bunlardan günümüze eksiksiz olarak ulaşabilen yalnızca tek bir nüshadır. Bu nüsha 1928 yılında Zeki Velidi Togan'ın İstanbul Yeni Cami Kütüphanesinde tespit ettiği, 879 numarada Fezâilü'l-Mu'cizât adıyla muhafaza edilen nüshadır. Bu yazma İstanbul yazması adıyla bilinir. Tamamı 222 varak (444 sayfa)' tan ibarettir. Eksiksiz bir yazma olması münasebetiyle 1956 yılında Janos Eckmann tarafından neşredilmiştir. Neşredilen bu eserin ön sözünde daha sonra ikinci kitap olarak transkripsiyonlu metin ve üçüncü kitap olarak da sözlük kısmı neşredilecek denilmektedir. Ancak Eckmann 1971 yılında vefat edince transkripsiyonlu metin Hamza Zülfikâr ve Semih Tezcan tarafından neşredilmiştir (Nadjip, 1971: 33). Eser üzerindeki üçüncü çalışmayı Aysu Ata dizin-sözlük olarak yayımladı (Akar, 2005:165-166).

Teze konu edinilen İstanbul yazması, eserin tek ve eksikliği olmadığı bilinen nüshası olduğu için seçilmiştir. Diğer nüshaları dünyanın farklı yerlerinde hala korunmaya devam etmektedir.

Şehabettin Mercani nüshası eserin yazımı ile alakalı bilgileri vermesi bakımından ayrı tutulmaktadır. Eserin 759 yılında ve kim tarafından yazıldığı konusunda bilgiler içermektedir.

Paris Biblioth que nüshası konunun uzmanlarından olan Eckmann aracılığı ile tanıtılmıştır. Birinci ve     nc  bapların bulunduğu eksik bir nüsha olduğu bilinmektedir. Herekeli değildir ve eserle alakalı bilgiler vermez. Yalta nüshası da benzer şekilde eksiklikleri olan ve yalnızca ilk iki babı bulunan bir örnektir. Kazan nüshaları farklı sayfa sayıları ve düzenlere sahip üç nüshadır. Leningrad nüshaları da iki nüshadan oluşmaktadır (Nadjip, 1971: 35).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. NEHCÜ'L FERÂDİS'İN TEMATİK SÖZLÜĞÜ

4.1. TEMATİK SÖZLÜK

Nehcü'l Ferâdis'in tematik sözlük kısmında yer alan isim ve isim soylu kelimelerin madde açıklamalarının oluşturulmasında Yılmaz Akdemir'in "Senglah'ın Tematik Sözlüğü" adlı çalışması kaynak olarak alınmıştır. Eserde uygulanan tematik sınıflandırma yöntemi takip edilerek teze konu olan Nehcü'l Ferâdis'in incelemesi yapılmıştır. İsim ve isim soylu kelimelerin sınıflandırılmasında anlam ilişkileri esas alınmıştır. Akdemir'in eserinde hazırladığı ana başlık ve alt başlıklara dayanan tematik sözlük düzenine yer verilmiş ve gereklilik kapsamında bazı başlık düzenlemeleri yapılmıştır. Bu bağlamda isim ve isim soylu sözcüklerin incelenmesi için yirmi sekiz başlık ana tema belirlenmiştir.

Devamında incelenen fiiller ise iş, durum ve oluş fiilleri kapsamında değerlendirilmiştir.

İsimlerin tematik tasnifi şu şekildedir:

4.2. İSİMLER

4.2.1. Araştırma, Sorma, Sorgulama, Okuma, Bilgi ve Haber Kavramları

4.2.1.1. Akıl, Fikir

fikr	A.fikir, düşünce (269-2)
ʿaql	A. akıl (423-5)
firāset	A. anlayışlılık, çabuk sezîş (301-5)
hired	F. akıl (426-4)
hüş	A.akıl, us (439-6)
ög	akıl, us (431-16)
tefekür	A. düşünme (243-12)

telkin A. telkin, (fikir) aşılama, kulağına koyma (299-7)

4.2.1.2. Bilgi, Eğitim, Çalışma

cebr A. eksiği, noksanı giderme, düzeltme (248-13)

cehd A. cehd, çok çalışma, gayret (301-11)

cidd A. bir işi gerçekten çalışıp işleme, uğraşma (304-10)

‘ilm A. ilim, bilgi (192-6)

ma‘rifet A. bilgi, tanışıklık (266-4)

tafaḥḥus A. inceden inceye araştırma (146-2)

zabt A. anlama, kavrama (32-11)

4.2.1.3. Bilgin, Alim, Akıllı

āgāh F. haberdar, bilgili (78-15)

‘ākil A. akıllı (kişi) (148-1)

‘ālim A. âlim, bilge (198-9)

‘ārif A. arif, ilim irfan sahibi (325-15)

dānişmend F. bilge, akıl hocası (143-3)

delâlet A. yol gösterme, kılavuzluk etme (188-1)

ḥıredlîğ F.+T. akıllı, bilgili (426-7)

kâmil A. kâmil, bilgisi ve ahlâkıyla olgun (158-16)

körüşgülüg istişare edilen, akıl danışılan (232-16)

muṭṭali‘ A. bilgili, haberdar, öğrenmiş (431-12)

tetik zeki, uyanık (148-4)

‘urefā A. ç.Arifler (424-13)

usluğ akıllı (437-4)

zerek F. zeki, uyanık (147-17)

zîreklik F.+T. zekilik (199-3)

4.2.1.4. Cahil, Bilgisiz

aḥmak ahmak, sersem, şakın, aptal (287-6)

aḥmaklık ahmaklık, aptallık, sersemlik (424-1)

cehl cehalet, cahillik, bilgisizlik (419-14)

4.2.1.5. Kalem, Defter, Kitap, Yazı, Belge

berāt A.rütbe, nişan, verildiğini gösteren belge, berat (241-4)

bitiglig yazılı (323-1)

ḥaṭṭ A. çizgi, yazı, ferman (246-5)

kāğıd F. kağıt (378-5)

qālem A. kalem; hüküm (8-6)

kitāb A. kitap (36-2)

kitābet A. yazılma (443-16)

lüğat A. sözlük (440-12)

ruḳʿa A. üzerine yazı yazılan kağıt, deri parçası (322-17)

taşnıf A.kitap yazma (207-17)

4.2.1.6. Diğer

ādāb A. yöntem, usül (172-1)

4.2.1.7. Haber, Haberci ve Haberleşme ile İlgili Sözcükler

beşāret A. beşaret, müjde (8-16)

bişāret A. müjde, muştı (88-16)

bitig mektup, ferman (48-8)

ğāfil A. gafil, habersiz (247-13)

ğammāz A. gammaz, haber taşıyan, koğucu (17-25)

ġammāzlık	A.+T. gammazlık, koğuculuk (17-16)
haber	A. haber (47-11)
kāşid	A. elçi, haberci (218-13)
müjde	F. müjde, muştı (100-9)
münādi	A. tellal (401-9)
sewünçi	muştuluk, müjde getirene verilen bahşış (20-6)
vākıf	A. haberi, bilgisi olan, haberdar (407-3n)

4.2.1.8. Nasihat

öğüt	öğüt, nasihat (281-4)
naşihat	A. nasihat, öğüt (106-4)

4.2.1.9. Okul, Mektep Kavramları

medrese	A. medrese (156-8)
hānkhāh	A. tekke (251-12)

4.2.1.10. Okuma

hatm	A. Kuran'ı baştan sona okuma (295-13)
-------------	---------------------------------------

4.2.1.11. Sebep, Soru, Cevap, Amaç, Konu, Tartışma

cedel	A. tartışma, münakaşa (233-1)
cevāb	A. cevap, karşılık, yanıt (107-12)
cihet	A. sebep, vesile, neden, yön (36-12)
cihetsiz	A.+T. sebepsiz, ilgisiz (318-5)
kažiyye	A. husus, konu, mesele (377-5)
keyfiyyet	A. keyfiyet, vasıf, nitelik (60-7)
keyfiyyetsiz	A.+T. nedensiz, sebepsiz yere (318-5)
ma'ni	A. anlam; sebep, neden (36-11)

maḫṣūd	A. maksat, amaç, gaye (185-8)
munākiṣa	A. münakaṣa, tartışma (232-5)
munāzira	A. tartışma (232-17)
mücādile	A. mücadele, bir mesele üzerinde çekişme, tartışma (144-11)
muḥālifet	A. muhalefet, uyuşmama (307-17)
sebeb	A. sebep, neden (341-4)
sıltağ	bahane (112-9)
suʿal	A. sual, soru, sorgu; dilenme, isteme (227-6)
sāʿil	A. sual eden, soran (190-4)
tarik	A. sebep, vasıta, yol, vesile (47-9)
yol	yol, tarik, doğru yol, hareket tarzı (76-12); neden (135-2)
yön	sebeb, neden; hareket tarzı (134-15)

4.2.2. Asker, Askerlik, Ordu ve Savaşla İlgili Kavramlar

4.2.2.1. Asker, Ordu

çerig	asker, ordu (16-14)
kol	askeri birlik, ordu (71-12)
ögür	bölük, grup (113-6)
serheng	F. asker, çavuş (225-17)

4.2.2.2. Düşman, Hayin

ʿadāvet	A. düşmanlık (181-16)
düşmān	F. düşman krş. düşman (423-1)
düşmanlık	F.+T. düşmanlık krş. düşmānlık (17-16)
düşmānlık	F.+T.düşmanlık krş. düşmanlık (16-17)
haşm	A. hasım, düşman (246-4)

huşūmet	A. düşmanlık (203-15)
yağı	düşman (145-15)
hıyānet	A. hiyanet, hainlik (16-2)

4.2.2.3. Ganimet

ġanimet	A. ganimet (255-17)
genc	F. hazine (317-12)

4.2.2.4. Gazi, Şehit

ġāzi	A. gazi (299-9)
ġāzīlık	A.+T. gazilik (300-1)
şehādet	A. şehitlik (134-12)
şehīd	A. şehit (306-14)
şehīdlik	A.+T. şehitlik (119-3)

4.2.2.5. Mağlubiyyet

hezīmet	A. hezimet , yenilgi, bozgun (12-15)
maġhūr	A. mağlup olmuş, yenilmiş, bozguna uğratılmış (404-17)

4.2.2.6. Savaş, Dövüş

cihād	A. din uğruna yapılan savaş (61-7)
feth	A. feth, ele geçirme (71-14)
ġazā	A. din uğruna yapılan savaş (275-15)
ġazāt	A. savaş, din uğruna yapılan savaş (299-13)
ġavġā	A. kavga (134-13)
hamle	A. hamle, saldırı, hücum (69-14)
harb	A. harp, savaş (69-16)
müstevî	A. yayılan, istila eden (224-16)

sefer A. yolculuk; savaş, sefer (253-11)

toķuř, toķıř savaş (12-13)

uruş savaş; dögüş, kavga (299-15)

4.2.2.7. Silahlar, Savunma Aletleri

4.2.2.7.1. Ateşli Silahlar

silāh A. silah (24-1)

silāhlıg A.+T. silahlı(50-9) krş. **silāhlıg**

silāhlıg A.+T. silahlı (71-13) krş. **Silāhlıg**

süñü süngü (335-16)

üzengü üzengi (50-14)

4.2.2.7.2. Askeri Savunma Yapıları

hisār A. hisar, kale (138-9)

kal'a A. kale (138-8)

köprüg köprü (407-9)

sıgınc sığınak (72-13)

4.2.2.7.3. Kesici ve Diğer Silahlar

başak okun başına geçirilen demir, ok temreni (326-9)

börük börk, bir tür başlık (349-12)

kalķan kalkan (139-15)

kılıç kılıç (71-16)

kın kın, kılıç kılıfı (69-13)

kurģuřın kurşun (242-17)

mancınıķ Yun. mançınık, ağır taşlar atmaya mahsus bir tür top (217-8)

ok (1) ok (121-9)

topuz	topuz (183-1)
ya	yay (295-4)
yarık	zırh (144-13)
yaşık	miğfer(45-8) krş. yışık (70-13)
yışık	miğfer(70-13) krş. yaşık (45-8)
zencir	zincir (238-9) krş. zincir ((238-9
zencirli	F.+T. zincirli (301-13)
zincir	F. zincir, pranga (238-9 krş. zencir ((238-9))

4.2.3. Bitkiler ve Bitkilerle İlgili Kavramlar

4.2.3.1. Bitki İsimleri

4.2.3.1.1. Ağaçlarla ilgili Kavramlar

ağaç	sopa, değnek (186-13) krş. yığaç
budağ	dal (56-17) krş. butağ
butağ	budak, dal (438-11) krş. budağ
daraht	F. ağaç (56-17)
darahtı	F.bir ağaç (255-1)

sidretü'l-müntehāA. arşın sağ yanında ötesine hiçbir mahlukun geçemeyeceği ağaç (57-3)

tal ağaç (363-11)

yığaç ağaç, dal; değnek, sopa, çöp (159-14) krş. **ağaç**(57-3)

zakḳūm A. zakkum, cehennemde hasıl olup acı meyvesi ehl-i cehenneme yedirtilecek ağaç (68-8)

4.2.3.1.2. Bağ, Bahçe

bāğ F. bağ, bahçe (247-7)

bāġiça F. küçük bahçe (246-16)

bağça F. (bāġçe) bahçe (311-5)

būstān bostan, bahçe (145-3)

4.2.3.1.3. Bitkilerle İlgili Diğer Kavramlar

orman orman (341-6)

ot (1) ot (342-17)

tiken diken (438-12)

‘ūd A. yakıldığında güzel koku saçan ot (33-1)

yaprak yaprak (43-14) krş. **yapurğak**(319-13)

yapurğak yaprak (319-13) krş. **Yaprak**(43-14)

‘anber A. anber, misk (359-10)

çiçek çiçek (354-1)

4.2.4. Boy, Kabile, Uruk, Soy ve Sülale İle İlgili Kavramlar

4.2.4.1. Boy, Soy, Sülale, Uruk

boy boy (111-17) krş. **boğ**(65-11)

boğ boy (65-11) krş. **boy**(111-17)

uruğ soy, sülale (119-6)

4.2.5. Din ve Dinle İlgili Kavramlar

diyānet A. dindarlık, din duygusu (114-14)

din A. din (68-4)

4.2.5.1. Allah, Allah’ın Adları ve Sıfatları

birlik vahdet, birlik, tek olma (229-7)

eḥad A. tek, bir (97-5)

ḥak(k) A. Hak, Allah (73-9)

idi	sahip, iye; Allah (212-8) krş. ède (299-14)
ilāhî	A. ilahî (3-13)
ilāhî	A. Allah'ım (184-11)
kādir	A. kadir, malik, kudret sahibi (50-6)
münezzeh	A. herhangi bir sıfatla vasıflandırılmayan (229-8)
perverdigār	F. rızıklandırıcı, terbiye edici Allah (333-5)
Rabb	A. Allah (268-12)
Rabbānî	A. ilahî (3-13)
Rabbe'l-âlemîn	A. âlemlerin Rabbı (346-4)
Rabbenā	A. Allahımız! (327-12)
Rabbî	A. Allahım! (37-17)
Rabbü'l-izzе	A. yüce Allah (318-2)
Raḥîm	A. merhametli, acıyan, affedici (333-5)
rahm	A. merhamet, acıma (405-12)
rahmānî	A. Allah'tan gelen ve hayırlı olan (213-4)
rahmet	A. Rahmet, merhamet, esirgeme, bağışlama (228-10)
rahmetliĝ	A.+T. merhametli (147-6) krş. rahmetliĝ (131-16)
rahmetliĝ	A.+T. merhametli (131-16) krş. rahmetliĝ (147-6)
Taḥrî	Tanrı (23-2)
Taḥrîlik	Tanrı için, ilahi, Tanrıya lâıyk (258-9)
tevḥîd	A. tevhit , Allah'ın varlığına ve birliğine inanma (177-4)

4.2.5.2. Batıllık ve Dinden Çıkma

but	F.put (216-9)
------------	---------------

buthāne	F. puthane (97-13)
butperes	F. puta tapan (397-4) krş. butperest (216-7)
butperest	F. krş. butperes (397-4)
bāṭıl	A. batıl, boş, beyhude (51-2)
imānsız	A.+T. imansız, inançsız (427-10)
kāfir	A. kafir, iman etmeyen (12-16)
kāfirlik	A.+T. kafirlik, küfr (72-9)
ḳamluk	kamlık, kâhinlik, şamanlık (294-16)
küfr	A. küfür, imansızlık, dinsizlik (229-14) krş. küfür (237-5)
küfür	A. inançsızlık (237-5) krş. küfr (229-14)
mūğ	F. ateşperest (325-11)
şanem	A. put (367-39)
4.2.5.3. Günah, Sevap, Amel, Beddua, Şeytan	
‘amel	A. amel, iş davranış (246-11)
‘amellig	A.+T. iş yapan, davranışta bulunan (67-16)
arığ	arı , pak ,temiz; günahsız (55-5)
arığlık	suçsuzluk, günahsızlık (122-5)
arıgsızlık	pislik, murdarlık (68-4)
‘āşī	A. asi, isyan eden, günahkâr (86-16)
‘āşılık	A.+T. asilik, isyankârlık (115-14)
dēv	F. şeytan, cin (368-14)
dīvān	F. sevap ve günahların işlendiği defter (33-11)
fücür	A. günahkarlık, ahlaka aykırı durum (66-17)
günāh	F. günah, dinî suç (223-13)

ḥayr	A. hayır, sevap, iyilik, fayda (269-10)
ḥayrâtıḡ	A.+T. hayırlı, sevap işler yapan (329-1)
iḥsân	A. ihsan, bağış, hayır, iyilik (311-15)
ḡargış	A.beddua (14-17)
kebîre	büyük günah (388-5)
la'in	A. lanetlenmiş (213-12)
ma'şiyet	A. suç, günah, itaatsizlik, isyan (229-14)
la'net	A. lanet, Allah'ın mağfiretinden yoksunluk (279-4)
mel'ûn	A. melun, lanetli (12-3)
münker	A. şeriatça yapılması kabul olunmayan , caiz görülmeyen (312-1)
mübâḥ	A. mübah, işlenmesinde sevap veya günah olmayan şey (296-9)
şâlih	A. uygun, elverişli, yarar; dini emrettiği şekilde hareket eden (341-5)
şevâb	A. evap (198-8)
şevâbluḡ	A.+T. sevaba giren (274-14)
sünnet	A. sünnet (296-
şeytân	A. şeytan (213-16)
şeytânî	A. şeytani, kötü, korkunç (213-14)
tāvân	F. suç, günah (71-12)
vebâl	A. ebal, günah (381-5)
yazuḡ	günah, suç (264-8)

4.2.5.4. Diğer Dinler ve İnananlar

cuhûd	A.Yahudi (140-13)
--------------	-------------------

naşrānī A. hristiyan (364-11)

tersā F. hristiyan (117-12)

yahūdī A. Yahudi (163-7)

4.2.5.5. Dinî Kalıplar, Söylenişler ve Seslenişler

Bār Hudāyā F. Allahım! (13-3)

bī'smi'llāh A. Allah'ın ismi ile (165-5)

durūz F. selam (109-9)

‘aleykümü’s selām A. selam sizin üzerinize olsun (104-4)

elḥamdu li'llāhi A. Allah’a hamd olsun (278-10)

ḥayr-bād A.+F. hayırlı olsun! Allah’a ısmarladık! (436-10)

kelime-i şehādet A. kelime-i şehadet (177-13)

mübarek-bād A.+F. mübarek olsun! (160-5)

selām A. selam (394-2)

şehādet (2) A. Allah’ın birliğini ve Allah’tan başka Allah olmadığını söyleme (345-2)

şükür A. şükür (54-9)

tehlīl A. İslamda tevhid akidesini ifade eden “la ilahe ila’llah” sözünü tekrarlama (343-11)

tekbīr A. “Allahu ekber” deme (216-3)

va’llāh A. Allah için (31-5)

va’llāh a’lem A. Allah bilir (312-12)

ve’s-selām A. işte bu kadar (302-17)

yā şabāḥāh A. ey onun sabahı (42-4)

4.2.5.6. Dini Lakaplar

ḥammāletü'l-hatab A. Gammaz kişi Ebu Leheb'in karısı, Umm-i Cemil'in lakabı (17-12)

kātib-i vahy A. Muaviye'nin lakabı (174-12)

müstecābü'd-da'vā A. duaları kabul olan. İmam Ahmed Hanbel'in lakabı (224-14)

ümmü'l-mü'minîn A. mü'minlerin annesi. Hz Ayiše için (253-9)

4.2.5.7. Dinle İlgili Diğer Kavramlar

emr-i ma'ruf A. iyiliğe buyurma, hak yoluna yöneltme, sevk etme (3-1)

perhîz F. dince yasak edilen şeylerden uzak kalma (295-5)

fetvā A. fetva (191-10) krş. **fitvā**(407-2))

fitvā A. fetva (407-2) krş. **Fetva**(191-10)

4.2.5.8. Halifelik ve Halife Adları

emîr-ü'l-mü'minîn A. müminlerin emiri, halifesi

ḥalîfe A. halife (119-12)

ḥalîfelik A.+T.halifelik (106-13)

ḥulefā-i rāşidîn A. dört halife (91-7)

şiddîk A. pek doğru, sözünün eri, Ebu Bekr'in lakabı (99-7)

zu'n-nüreyn A. Hz. Osman'ın lakabı (125-2)

4.2.5.9. Helal, Haram, Mekruh, Nefs

ḥarām A. haram (296-10)

ḥarāmluk A.+T. haram olacak şey (205-14)

ḥelāl A. helal (294-1)

ḥelālîk A.+T. helallik, helal olma (205-14)

maḥrem	A. mahrem, haram olma (302-15)
nefs	A. nefis, insandaki maddi ihtiyaçlara olan eğilim (147-4)
şübhet	A.haram ve helal olduğu kesin belli olmayan (301-1) krş. şübhe (300-1)
vācib	A. vacib, dince yapılması gerekli olan (189-3)

4.2.5.10. İbadetle İlgili Kavramlar

ʿibādet	A. ibadet (183-13)
ṭāʿat	A. taat, ibadet (61-7)
tāʿāt	A. taatlar, ibadetler (427-13)
ṭāʿathğ	A.+T. ibadet eden, abid (329-1)
tapuğ	ibadet (96-7)

4.2.5.10.1. Namaz ile İlgili Kavramlar

āb-dest	F. abdest (222-1)
aḥşam	T.+A. akşam, akşam namazı (33-12)
bāng-i namāz	F. ezan (40-3)
bè-namāz	F. beynamaz, namaz kılmayan (376-16)
ezān	A. ezan (153-9)
farīza	A. farz (187-17)
ğusl	A. gusül (103-2)
ḳazā	A. vaktinde kılınmayan ibadetlerin borcunu usul ve kaidesine uygun olarak sonradan ödeme (276-12)
ḳible	A. kible (278-16)
ḳırāʿat	A. namazın gereklerinden olmak üzere Kuran'dan muayyen parçalar okuma (40-13)

ķırā^catsız	A.+T. namazda Kuran'dan muayyen parçalar okumama (40-12)
ķuřluk	ķuřluk vakti namazı (443-16)
muřallā	A. seccade (221-13)
namāz	F. namaz (13-7)
rek^cat	A.rekat (40-10)
ruc^c	A. vaz geçme, cayma, geri dönme (143-17)
seccāde	A. seccade (369-3)
secde	A. secde (167-8)
teheccüd	A. gece namazı (413-10)
temcüd	A. namaz vaktinden önce minarelerde belli makamlarda söylenen Arapça niyaz ilahisi (322-11)
teşehhüd	A. namazda oturarak ettahiyyatü duasını okuma (63-4)
teyemmüm	A. teyemmüm (433-10)
yunuğ	abdest (230-9)

4.2.5.10.2. Oruç ile İlgili Kavramlar

eřtār	A. iftar, oruç açma (310-12)
fişr	A. oruç açma, oruç bozma (146-13)
ramazān	A. ramazan (275-14)
rūze	F. oruç (60-17)
rūze-dār	F. oruç tutan, oruçlu (265-4)
řāyimü'd-dehr	A. sürekli oruç tutan (295-6)

4.2.5.10.3. Hac ile İlgili Kavramlar

hac	A. hac (60-17)
hacī	A. hacca giden, hacı

ṭavāf	A. tavaf, etrafını saygıyla dolanma (38-2)
telbiye	A. hacıların hac esnasında “ Allahüme lebbeyk” demesi (39-10)
‘umre	A. umre (269-11)

4.2.5.10.4. Kurban ile İlgili Kavramlar

azhā	A. kurban (146-13)
fidā	A. feda, uğruna verme, kurban (121-9)
ḳurbān	A. kurban (337-12)
nezr	A. adak (140-5)
yuluğ	fidye, feda, kurban (117-7)

4.2.5.10.5. Zekat ile İlgili Kavramlar

zekāt	A. zekāt (128-17)
--------------	-------------------

4.2.5.11. İbadethaneler ve Bölümleri

cāmi^c	A. cami (249-2)
ḳubbe	A. kubbe (217-17)
küngüre	F. kubbenin tepesi, en yüksek yeri (314-7)
kürşî	A. kürsü, that (210-3)
mescid	A. mescit, cami (92-2)
mihrāb	A. mihrap (249-8)
minber	A. minber (106-8)
münāre	A. minare; fener kulesi (148-12)
şavma^a	A. ibadethane, tekke, zaviye (148-12)
ṭāḳ	A. kubbe, kümbet (82-3)
vaḳf	A. vakıf (221-2)

4.2.5.12. İnanç, İman, Mezhep, Kul

ʿābid	A. ibadet eden (372-10)
bende	F. bende, kul, köle (327-12)
buyruk	buyruk, emir (92-1)
efʿāl	A. ibadet için yapılması gereken işler, hareketler (37-2)
imān	A. iman (229-14)
imānılg	A.+T. inançlı, iman eden (157-17)
islām	A. islām, islām dini (110-13)
iʿtikād	A. inanç, inanma, istek, meyil, gönülden bağlanma (60-4)
kul	kul , köle, Allah’a göre insan (68-17)
ķurbet	A. yakınlık, Allah’a yakınlık (60-13)
kulluk	kulluk, kölelik (278-15)
mezheb	A. mezhep (228-14)
muʿtekif	A. bir ibadethaneye çekilip namaz, niyaz ve ibadetle meşgul olan (262-9)
müʿmin	A. mümin, iman eden (174-11)
müʿminin	A. ç. Müminler (107-9)
mütevekkil	A. tevekkül eden (269-3)
mürīd	A. mürit (246-14)
müslmān	A. Müslüman (105-10)
müslmānlık	A.+T. Müslümanlık (30-11)
müslimīn	A. Müslümanlar (190-8)
muķarreb	A. yakın, Allah’a yakın (264-14)
murāķibe	A. Allah’a bağlanma (428-1)

muvaḥḥid	A. tevhid eden, Allah'ın birliğine inanan (4-9)
pārsā	F. dindar, sofu (441-12)
pārsālik	F.+T. dindarlık, sofuluk (297-1)
perhizlig, perhizlög	F.+T. takva sahibi (235-4)
saḡnuḡ	takva sahibi (222-17)
ṭariḡat	A. tarikat (265-3)
yaḡin	A. kesin, kat'i olarak bilme, kesin inanç (423-6)
zühd	A. sofuluk (225-2)
zāhid	A. zahid, sofu, dindar (67-13)
zāhidlik	A.+T. sofuluk, dindarlık (387-8)
4.2.5.13. Kutsal Kitaplar ile İlgili Kavramlar	
bāb	A.bölüm, ana ölüm, ana başlık (334-13)
furḡān	A. Kuran-ı Kerim (79-1)
faṣl	A. fasıl, alt bölüm (10-14)
kelām	A. Allah keliması, Kuran-ı kerim (225-13)
kelām-ı mecīd	A. Kuran-ı kerim (231-4)
kelāmu'llāh	A. Kuran-ı kerim (168-17)
ḡurcān	A. Kur'an-ı kerim (91-1)
ḡurcān-ı mecīd	A. Kur'an-ı kerim (116-11)
muṣṡhaf	A. Kur'an (198-2)
tevriṡ	Tevrat (139-13)
vaḡiy	A. vahiy (6-14)
vahy	A. vahy (57-16) krş. vaḡiy (6-14)

vird A. muayyen vakitler söylenmesi adet olan dua, Kur'an cüzleri (315-15)

zebūr A. Zebur (11-2)

4.2.5.14. Kutsallık ve Kutsal Günler

‘arefe A. arefe, dini bayramlardan önceki gün (84-5) krş. **‘arife**

‘ārife A. arefe krş. **‘arefe** (84-5)

bilmek küni Zu'l –hicce ayının dokuzuncu günü (213-5)

ḥaccatu'l-vidā A. veda haccı (83-2)

‘īd A. bayram (109-10)

‘īdū'l-aẓḥā A. Kurban Bayramı (146-13)

‘īdū'l-fiṭr A. Ramazan Bayramı (146-13)

yevmü ‘arife A. İbrahim peygamberin oğlunu kurban etmesiyle ilgili gördüğü düşün 4. Gününde bu düşün hayırlı olduğunu anladığı gün (213-4)

yevmü'n-naḥr A. İbrahim Peygamber'in oğlunu kurban etmeye karar verdiği gün (213-6)

4.2.5.15. Sırat Köprüsü, Hesap Günü, Kıyamet

kıyāmet A. kıyamet (35-4)

mīẓān A. ölçü, terazi (235-1)

şırāṭ A. sırat köprüsü (235-1)

4.2.5.16. Melek ve Melek İsimleri

ferište A. melek (38-5)

melekūt A. ruhlar ve melekler (295-10)

melekü'l-mevt A. Azrail (243-16)

nāmūs	A. melek (8-17)
rızvān (2)	A. cennetin kapıcısı olan büyük melek (179-10)
zebānī	A. zebanî, cehennemlikleri cehenneme atmaya memur edilen melek (223-16)
zebāniye	A. zebani (183-1)

4.2.5.17. Mezar, Mezarlık, Tabut

gūr	F. mezar, kabir (36-15)
gūristān	F. mezarlık (191-16)
mezār	A. mezar (103-15)
ravza	A. mezar, mezarlık (192-1)
sın	mezar (122-13)
tābūt	A. tabut, sandık (346-17)
ziyāret	A. ziyaret, dini ziyaret, mezar, türbe (39-1)

4.2.5.18. Dini Olaylar İle İlgili Kavramlar

mirāc	A. miraç, Hz Muhammed'in göğe çıkışı (98-14)
--------------	--

4.1.5.19. Ölüm, Cenaze, Ahiret, Cennet, Cehennem, Kıyamet

āhiret	A. ahiret (67-15)
a'la 'illiyyīn	A. cennetin ve gökyüzünün en yüksek tabakası (92-14)
cehennem	A. cehennem , cehennem ateşi (14-10)
cenāze	A. cenaze, tabut (87-7)
cinān	A. ç. Cennetler (443-13)
cināze	A. cenaze, tabut (443-13krş. cenāze (87-7)
dār-ı beḳā	A. öteki dünya, ahiret (239-4) krş. dāru beḳā , dāru'l-beḳā
dār-ı fenā	A. bu dünya (233-13) krş. dāru fenā , dāru'l-fenā

dāru beḳā	A. öteki dünya, ahiret (167-15) krş. dār-ı beḳā , dāru'l-beḳā
dāru fenā	A. bu dünya (167-14) krş. dār-ı fenā , dāru'l-fenā
dāru'l beḳā	A. öteki dünya, ahiret (443-17) krş. dār-ı beḳā , dāru beḳā
dāru'l fenā	A. bu dünya (443-16) krş. dāru fenā , dāru'l-fenā
defn	A. gömme (131-4)
ecel	A. ecel, vade (433-11)
ervāḥ	A. ç. ruh, ruhlar (39-9)
fānī	A. fani, geçici, ölümlü (255-6)
fevt	A. ölme; elden kaçırma (242-9)
Firdevs	A. cennet (267-10)
hāviye	A. cehennem 7. Katı (395-13)
ḥisāb	A. hesap, ahiretteki sorgu (147-5)
ḥūr	A. huri, cennet kızları (308-16)
ḥūrī	A. huri, cennet kızı (322-16)
ʿilliyyīn	A. gökyüzünün ve cennetin en yüksek, en kutsal tabakası (402-16)
ḳabz	A. alma, Azrail tarafından canın teslim alınması (88-11)
kefen	A. kefen (130-8)
kefenlik	A.+T. kefenlik (131-10)
kevşer	A. cennetteki havuzun adı, kevser (62-3)
mevt	A. ölüm (436-9)
naḳil	A. yer değiştirme, ölme (6-9) krş. naḳl (92-6)
naḳl	nakl, aktarma; göç etme, ölme (92-6) krş. naḳl (6-9)
ölüḡselik	ölüm (384-9)

ölüm	ölüm (102-1)
rıhlet	A. göç etme, ölme (84-4)
şadr-ı cinān	A. cennetlerin başköşesi (443-13)
siccīn	A. cehennemde bir vadi (402-12)
tamuğ	cehennem (11-11)
tamuğluğ	cehennemlik (336-11) krş. tamuğluk (136-13)
tamuğluk	krş. tamuğluğ (336-11)
ta'ziyet	A. taziyet, baş sağlığı dileme (242-4)
terāzū	F. terazi, ahirette günah ve sevapların ölçülmesi (323-11)
uçmaḥ	uçmaḥ cennet (60-14) krş. uçtmaḥ, uştmaḥ, uştmaḥ
uçtmaḥ	cennet (61-9) krş. uçmaḥ, uçmaḥ, uştmaḥ, uştmaḥ
uştmaḥlığ	cennetlik (413-1) krş uştmaḥlık
uştmaḥlık	krş uştmaḥlığ (413-1)
ʿuḳbā	A. ahiret, öbür dünya (80-8)
uştmaḥ, uştmaḥ	cennet (265-14) krş. uçmaḥ, uçmaḥ, uçtmaḥ
vaşi	A. vasi, bir ölünün vasiyetini yerine getirmeye memur edilen kimse (149-7)
vaşiiyet	A. vasiyet, bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey (154-16)
vefāt	A. vefat, ölüm (4-15)
4.2.5.20.Peygamberler, Din Adamları ile İlgili Kavramlar	
baṭriḳ	Yun. patrik, din büyüğü (81-1)
bid'at	A. peygamber zamanından sonra dinde meydana çıkan şey (387-5)

enbiya	A. peygamber, peygamberler (427-13)
enşār	A. ensari; Hicretten sonra Hz. Muhammed ve Mekke'den göç eden müslümanlara din uğruna yardım eden (101-10)
enşārî	A. ensari (92-15)
faķih	A. fakih, din, şariat âlimi (232-14)
ḥalīlu'llā	A. Allah'ın dostu. İbrahim Peygamber'in lakabı (64-17)
ḥatīb	A. hatip, hutbe veren (112-7)
ḥavārî	A. yardımcı, havari, Hz. İsa'nın on iki yardımcısından her biri (394-8)
ḥoca	F.sahip, efendi ,eşraf (284-9)
ḥocalık	F.+T.efendilik (322-3)
imāme'l-müslimîn	A. müslümanların imamı (189-9)
imām	A. imam (241-3)
imāmetlık	A.+T. imamlık (94-2)
imāmluk	A.+T.imamlık (153-9)
kelīm	A. söz söyleyen, konuşan Tur-ı Sina'da Allah'la konuşması dolayısıyla Hz. Musa'nın lakabı (55-16)
meb'ūs	A. peygamber olarak gönderilen kimse (56-2)
muḥaddîs	A. hadis ilmi ile uğraşan (232-2)
müctehid	A. ayet ve hadislerden şer'i hükümler çıkaran din âlimi (228-11)
mü'ezzin	A. müezzin, ezan okuyan (242-1)
mü'ezzinlik	A.+T. müezzinlik (364-7)
müfessir	A. tefsir eden (96-1)
mürsel	A. peygamber (3-17)

nübüvvet	A. peygamberlik (397-1)
peygāmbār	F. peygamber (23-1)
peygāmbārlik	F.+T. peygamberlik (137-14)
peygāmbār-zāde	F. Hz. Peygamber'in ailesinden olan (156-4)
rāhib	A. rahip (149-1)
resūl	A. resul, peygamber (91-1)
resūlu'llāh	A. Allah'ın resulü; Hz Muhammed (50-11)
risālet	A. peygamberlik (9-16)
rūhu'llāh	A. İsa peygamber'in lakabı (395-3)
tābir'ın	A. ç. sahabe görüp kendisinden hadis dinlemiş olanlar (190-2)
vā'iz	A. vaiz, vaaz eden (63-5)
yalawaç	peygamber (230-6)
yār-ı ġār	F.+A. mağara dostu. Hz Ebu Bekr'in lakabı (104-8) krş. yāru ġār (94-4)
yāru ġār	krş. yār-ı ġār ((104-8)

4.2.5.21. Sure, Dua, Ayet, Tesbih, Hadis, Hutbe

āyet	A. ayet (6-6)
‘āmīn	A. amin, ya Rab duamızı kabul eyle (68-12)
da‘vāt	A. ç. Dualar (172-1)
du‘ā	A. dua (168-11)
eḥādîş	A. Hadisler (222-9)
ḥadîş	A. hadis (3-5)
ḥuṭbe	A. hutbe (311-13)
ictihād	A. ayet ve hadislerden şer'i hükümler çıkarma (228-10)

münācāt	A. münacat, yalvarma, dua etme (267-2)
rızvān	A. hayır dua, şükran (145-14)
şalavāt	A. Hz. Muhammed'e edilen dualar (280-3)
sipās	F. dua etme (51-5)
sūre	A. sure (162-2)
sūretü'l-aḥzāb	A. Kur'anın 33. Suresi (10-15)
taḥiyyat	A. hayır dua (128-7)
ta'vīz	A. muska (168-9)
tesbīḥ	A. Allah'ı tazim etme (320-7)
va'z	A. vaaz, dinî öğüt (90-14)
4.2.5.22. Şeyh, Derviş, Evliya, Aziz	
abdāl	A. derviş, abdal (295-8)
‘ārif bi’llāh	A. fakih (186-1)
‘azīz	A. aziz, muhterem (kişi), ulu, yüce (176-11)
derviş	F. fakir, zavallı, aciz, muhtaç kimse (220-11)
dervişlik	F.+T. Allah için alçak gönüllülüğü ve fukaralığı kabul etme, acizlik, fakirlik (255-9)
evliyā	A. ç. Evliya (427-13)
hırka-püş	F. hırka giyen, fakir, derviş (420-8)
meşāyih	A. şeyh, şeyhler (266-2)
velī (1)	A. veli ,aziz (306-2)
‘izzetlig	A.+T. aziz, ulu (373-9)
şeyḥ	A. şeyh, aziz; ihtiyar adam, yaşlı (247-1)

4.2.5.23. Tasavvufî Alakalı Kavramlar

taḳvā A. Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden sakınma (423-5)

4.2.5.24. Ümmet, Sahabe

aşḥāb A. ç. Sahabeler, Hz. Muhammed'i gören ve sohbetine katılan kişiler, sahabeler (237-2)

ehl-i beyt A. Hz. Muhammed'in yakın akrabası olanlar; ev halkı; yakın çevre (91-7)

şahābe A. sahabe (11-3)

şāḥib-i Resūla'llāh A. sahabe (131-9)

ümmeṭ A. ümmet (89-7)

4.2.6. Ekonomi ve Ekonomik Değer Kavramları

4.2.6.1. Diğer Ticari Kavramlar

cārī A. cari, geçerli (407-5)

destūr F. izin, ruhsat, müsaade (107-1)

destürsüz F.+T. izinsiz (285-15)

ehl A. ehil, sahip, malik; bir yere ait olan (144-16)

kārvān F. kervan (52-2)

ma'īšet A. yaşantı, yaşayış; geçim (253-16)

oğ kefil (346-9)

rişvet A. rüşvet (246-4)

4.2.6.2. İş, Ticaret, Alım-Satım, Çarşı, Pazar

bāzār F. çarşı, Pazar (249-3)

bāzīrgān F. tüccar, tacir (235-3)

bāzīrgānīḥ	F.+T. ticaret (405-10)
bey^c	A. satma (230-11)
edā	A. ödeme, yerine getirme (153-3)
maẓarrat	A. zarar, ziyan (217-1)
ortak	ortak, müşrik (51-5)
ortaklık	ortaklık (401-3)
satgın	satın (23-10)
satlık	satılık (22-1)
şerik	A. ortak (78-17)
şirā	A. satın alma (230-11)
tamattu^c	A. kâr etme, fayda görme (231-9)
ticāret	A. ticaret (47-9)

4.2.6.3. Ödünç, Borç, Zarar

alguluğ	alacaklı (195-13)
‘āriyyet	A. ödünç (106-5)
borç	borç (409-14)
borçluğ	borçlu (328-14)
ğarīm	A. alacaklı (206-5)
mü‘eccel	A. peşin olmayan, vadelendirilmiş (433-12)
zarar	A. zarar, ziyan (31-10)
ziyān	F. zarar, ziyan (177-6)

4.2.6.4. Maddiyat İfadesi Barındıran Kavramsal Sözcükler

aḳça	akça, para (152-5)
aylık	aylık; aylık, ücret (210-11)

dahl	A. gelir (186-10)
derem	F. dirhem, para, akça (206-4)
dünyāvi	A. dünyevî, dünyaya ait, mal mülk (121-1)
kesb	A. kazanç, çalışıp kazanma (298-11) krş. kisb (269-15)
kisb	A. kazanç (269-15) krş. kesb (298-11)
kisblüg	A.+T. kazançlı (235-4)
māl	A. mal, mülk (76-5)
meblağ	A. para, akça miktarı (253-9)
metā°	A. meta, satılacak mal (339-12)
nafaқа	A. nafaka, geçimlik, yiyecek parası (396-7)
naқd	A. para, peşin para, nakit (358-3)
nişār	A. saç, özle bir toplulukta saçılan para vs. şeyler (206-11)
ribā	A. faiz (67-7)
şāhib	A. sahip (98-17)
ṭassūc	A. diremin 1/24'ü (246-8)
tawar	mal mülk, eşya (75-9)
temettur°	A. kazanma, kâr etme (395-16)
ter	ücret (114-5)
ücre	ücret (194-15)
yarmaқ	yarmak, para (119-5)

4.2.6.5. Vergi, Hazine

ḥarāc	A. haraç, vergi (175-5)
ḥarc	A. harç, harcama, kullanma (186-10)
ḥazīne	A. hazine (173-5)

cizye	A. cizye , Müslüman olmayan tebaadan alınan vergi (335-14)
yıllık	yıllık, yıllık vergi (289-14)

4.2.6.6. Zenginlik, Fakirlik

‘âciz	A. âciz, zavallı, perişan, bîçare (373-2)
‘âcizlik	A.+T. âcizlik, zavallılık, güçsüzlük (60-8)
bay	zengin (37-10)
çığay	fakir (286-2)
dermānde	F. aciz, zavallı, bîçare (317-5)
faķır	A. fakir (425-11)
fuķarā	A. ç. Fakirler (424-11)
mesākīn	A. ç. miskinler, fakirler, âcizler (442-2)
meskenet	A. miskinlik, âcizlik; tevazu, alçak gönüllülük (373-15)
meskenetlik	A.+T. miskinlik, acizlik (71-2)
miskīn	A. miskin, âciz, zavallı, bîçare, fakir (72-13)
miskinlik	A.+T. âcizlik (59-7)
mālīg	A.+T. malı olan, mal sahibi (339-8)
muhtāc	A. muhtaç, ihtiyacı olan (204-8)
perişān	F. perişan (32-8)

4.2.7. Çadır, Ev ve Ev Araç Gereçleri İle İlgili Kavramlar

4.2.7.1. Çadır, Ev, Hane ve Yapı Türleri

barķ	ev bark (77-10)
beyt	A. ev (91-8)
dārun’n-nadv	A. toplantı evi. Ebu Cehil ile Mekkelilerin toplandıkları eve verilen ad (18-17)

eyvān	F. köşk (5-11)
ḥayme	A. çadır (393-11)
köşk	F. köşk (65-4)
ribāṭ	A. konak, han (209-10)
sarāy	F. saray; ev, bina (235-11)
tam	duvar; ev, bina (218-3)
ünür	mağara, oyuk (393-13)
yurt	yurt, ev bark, yer (27-2)

4.2.7.2. Ev Bölümleri

aḍak (1)	alt, giriş (343-6)
ew	ev, oda (19-12)
éwlük	evlik (436-4)
ḥarem	A. herkesin girmesine müsaade edilmeyen saygıdeğer ve kutsal yer (42-13)
ḥücre	A. oda (126-5)
maṭbah	A. mutfak (211-1)
öcek (2)	dam, çatı (136-2)
tünek	banyo (221-13)

4.2.7.3. Ev Malzemeleri ve Araç Gereçler

4.2.7.3.1. Bıçak ve Kesici Alet

balta, balṭa	balta (216-8)
bıçkü	bıçkı (11-6)
kerey	ustura (383-6)
sındu	makas (66-13)

4.2.7.3.2. Mutfak Eşyaları

adāk	kadeh (370-8) krş. ayāk (309-13)
ayāk	kadeh (309-13) krş. adāk (2) (370-8)
bıçāk	bıçak (213-10)
çanak	çanak, kap, kâse (159-14)
çömçe	kepçe (28-17)
delv	A. kova (112-12)
fūṭa	A. fıçı (429-17)
ibrik	A. ibrik, kulplu ve emzikli su kabı (62-8)
idiş	kap, çanak (66-1)
ḳadeh	A. kadeh, bardak, kase (57-8)
ḳarābe	A. büyük şişe (185-1)
ḳazan	kazan, büyük tencere (107-4) krş. ḳazğan (126-2)
ḳazğan	krş. ḳazan (107-4)
kersān	F. içinde yiyeceklerin saklandığı kap (29-11)
ḳobḳa	kova (357-12) krş. ḳova (357-13)
ḳova	kova (357-13) krş. ḳobḳa (357-12)
ḳūze	F. su testis (159-14)
küp	küp (307-4)
maṭhara	A. matara, su kabı (159-14)
meşk	F. tulumdan yapılmış su kabı (133-14)
sağraq	kap (311-4)
sejek	ağaçtan oyulmuş su kabı (159-14)
sırça	sırça, cam, kâse (185-1)

tāba	F.tava (438-9)
ṭabak	A. tabak (390-6)
tağarçuk	içine buğday ve başka şey konulan büyük kap (125-17)
ṭıst	F. leğen (165-11)
tobra	torba (405-2)

4.2.7.3.3. Örtü, Minder, Yatak

çöprek	örtü, kumaş parçası (391-3)
ḡalı	F. halı (210-1)
ḡalı	halı (210-1) krş. ḡalı (210-1)
müfreş	A. döşeme, yaygı (236-6)
palās	eski kilim, aba, keçe giysi (210-14)
perde	F. perde, örtü (159-11)
töşek	döşek, yatak (159-8)
töşeglig	döşeli, döşenmiş (235-13)
yastuk	yastık (318-9)
zār	tül (235-11)

4.2.7.4. Yapıyla Alakalı Diğer Kavramlar

binā	A. bina, inşa, yapı (38-7)
bünyādn	F. inşa, bina (156-8)
‘imāret	A. yapı, bina (41-11)
ḡār	A.mağara (7-8)
ḡayrāt	A. ç. hayırlı işler, sevap için kurulan müessese (427-13)
yawuk	mağara (343-7)

4.2.7.5. Yapıda Kullanılan Malzemeler

ağırlık	hezen, damlara döşenen büyük ağaç, kiriş (432-16)
kiriş (2)	kiriş (295-5)
öre	direk, sütun (90-16)
saķf	A. tavan, çatı, dam (330-5)
saķsık	kesek, tuğla (331-1)
tirek	direk (37-6)
tünlük	pencere (43-69)

4.2.8. Giysi ve Giysilerle İlgili Kavramlar

4.2.8.1. Alt Giysiler

uç	uç, etek (352-13)
-----------	-------------------

4.2.8.2. Ayakkabı ve Türleri

na'lin	A. ayakkabı (228-3)
---------------	---------------------

4.2.8.3. Başlıklar

çādır	F. kadınların başlarına bürüdükleri örtü (163-9)
destār	F. sarık, tülbent (159-8)
imāme	A. sarık (162-15)
‘işābe	A. sarık, tülbent (85-9)
terinçek	örtü, bürünçek (415-1)

4.2.8.4. Çıplaklık

açuk	açık, kapalı olmayan, çıplak (11-12)
yalın (2)	yalın, çıplak (96-15)

4.2.8.5. Dikiş ve Dikişle Alakalı Malzemeler

naķş	A. nakış (235-12)
-------------	-------------------

4.2.8.6. Giysi Bölümleri ve Parçaları

cır A. tabaklanmış deri parçaları (159-11)

yeñ yen, elbise kolu (171-1)

4.2.8.7. İp ve İplik

yip ip; pamuk (213-9)

4.2.8.8. Kemer, Bağ, Kuşak

ilersük şalvar uçkuru (189-14)

kemer kemer, kuşak (278-12)

ķur kemer (82-11)

zunnār A. papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık ipten örme kuşak (325-12)

4.2.8.9. Kumaş Çeşitleri

barçın ipek kumaş (33-1)

bēz gudde (312-8)

bōz bez (194-1)

bürd-i Yemeni A. makbul bir yemen dokuması (92-11)

edim A. debbağlanmış deri (159-11)

kettān A. keten (223-2)

kilim F. aba, çuha, hırka (159-8)

kiyiz keçe, çuval (31-7)

könleklik elbiselik (kumaş) (253-7)

şūf A. yün dokuma (159-11)

yamağ yama (400-10)

yamağlığ yamalı, yama yamanmış (253-7)

yipek	ipek (309-14)
yün	yün, tüy (159-9)

4.2.8.10. Üst Giysiler

çapān	F. eski yıpranmış(elbise) (379-10)
durrā'a	A. üste giyilen önü açık elbise, ferace (245-15)
etek	(elbise için) etek; kenar (178-10)
fūta	F. peştamal (222-10)
ḥal'at	A. hilat, kaftan (205-3)
ḥulle	A. cennette giyilen elbise (278-11)
iḥrām	A. ihram (77-4)
izār	A. peştamal, belden aşağısı için örtü (226-6)
köṇlek	gömlek, elbise (159-7)
ridā	A. hırka, belden yukarısını örten örtü (169-4)
ton	elbise (65-15)
tonluḡ	elbiseli, giysili (73-1)
tonluḡ	elbiselik (193-3)
tonsuz	elbisesi olmayan (328-14)

4.2.9. Gökyüzü ve Astronomi İle İlgili Kavramlar

4.2.9.1. Dünya, Kainat

‘ālem	A. ālem, kainat, dünya (338-4)
dehr	A. dünya (295-6)
dünyā	A. dünya (108-9)

4.2.9.2. Gökyüzü

‘arş	A. arş, göğün en yüksek tabakası, 9.felek (288-10)
-------------	--

kök gök, gökyüzü (66-6)

4.2.9.3. Güneş, Ay, Yıldız ve Güneş Sistemleri

ay ay, kamer (35-1)

batış güneşin batması, gurup (37-15)

kün güneş (318-15)

şüreyyā A. Süreyya yıldızı (372-9)

tañ tan, şafak (322-14)

tolun ay dolunay, bedir (34-15)

yıldız yıldız (353-8) krş. **yulduz**

yulduz yıldız (321-5 krş. **yıldız**(353-8)

4.2.10. Hava ve Hava Olayları Kavramları

bulıt, bulut bulut (291-11)

havā F. hava (429-10)

kar kar (429-10)

yağmur yağmur (292-8)

yel yel, rüzgâr (31-16)

yıldırım yıldırım (30-5)

4.2.11. Hayvanlar ve Hayvanlarla İlgili Kavramlar

4.2.11.1. Omurgalılar

4.2.11.1.1. Kuşlar(Yabani-Evcil)

bala kuş yavrusu (260-1)

çıpçuk serçe (193-7)

karga karga (338-13)

karluğaç kırlangıç (42-17)

kuş kuş (53-4)

4.2.11.2.Memeliler

4.2.11.2.1. Otçul Memeliler

bêçin maymun (183-10)

boda deve yavrusu, bota (91-6)

buhtî F. iki hörgüçlü deve (258-6)

buzagu buzağı (341-6)

derāzgūş F. eşek (193-4)

eşek eşek (211-1)

fîl A. fil (57-3)

ıwuk geyik (295-12)

inek inek (342-2)

işen dişi deve (73-16)

katır katır (72-4)

koçkar koç (216-2)

koy koyun (34-7)

kozi kuzu (353-17)

merkeb A. eşek (209-4)

oğlak oğlak (29-3)

sağlık dişi koyun, sağmal (295-15)

sığır sığır, büyük baş hayvan (251-2)

tewe deve (23-10)

4.2.11.2.2. Etçil Memeliler

arслан arslan (184-8)

bars	pars (155-12)
böri, börü	kurt (354-6)
çetük	kedi (312-8)
it	it, köpek (389-11)
ķurt	kurt (331-2)

4.2.11.3.Sürüngenler

‘akrep	A. akrep (346-17)
çağan	çıyan (393-16)
çayan	çıyan, akrep (21-10)
sūsmār	F. kertenkele (161-10)
yılan	yılan (188-13)

4.2.11.4.Balıklar

balık	balık (220-16)
--------------	----------------

4.2.11.5. Omurgasızlar

4.2.11.5.1. Böcekler

çekürge	çekirge (334-10)
çıbın	sivrisinek (170-1)
ķarınça	karınca (229-13)
örümçük	örümcek (21-12)
siņek	sinek (390-16)

4.2.11.6. Dinî Önemi Olan Hayvanlar

burâķ	mirac gününde Hz. Muhammed’e gönderilen binek (53-1)
--------------	--

4.2.11.7. Hayvanlarla Alakalı Genel Kavramlar

4.2.11.7.1. Hayvan Uzuvarı

kanat	kanat (171-6)
kuğruk	kuyruk (162-12)
moynuzluğ	boynuzlu (216-2)
örgüç	hörgüç (162-12)
tumşuk	gaga (338-13)
tuynak	toynak (209-4)
yelin	inek koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü (22-16)

4.2.11.7.2. Hayvanlarla İlgili Malzeme ve Eşyalar

‘alaf	A. ot, yem, saman (296-10) krş. ‘alif (300-2)
‘alif	A. ot, yem, saman (300-2) krş. ‘alaf (296-10)
eğer	eyer (53-2) krş. eyer (52-12)
eyer	eyer (52-12) krş. eğer (53-2)
ğāşiye	A. eyerin altına örtülen sırmalı veya şeritli örtü (201-15)
‘inān	A. dizgin, yular (440-12)
kecābe	A. deve üstüne konan bir çeşit tahterevan, mahfe (414-14)
pālān	F. palan, semer, eyer (120-5)
tizgin	dizgin (440-12)
zümān	A. deve yuları, dizgini (415-4)

4.2.11.7.3. Hayvan Yuvası

in	in, hayvan yuvası (393-16)
mevhūş	A. vahşi hayvanların bulunduğu korkutucu yer (356-15)

4.2.11.7.4. Hayvanlarla İlişkili Diğer Kavramlar

aw	av (155-16)
cānvār	F. zararlı, vahşi hayvan; hayvan (161-16)
ķara (3)	yılkı ile birlikte hayvan, hayvan sürüsü (329-13)
ķaz	kaz (245-8)
ķaralūg	yılkı ile birlikte hayvan sahibi (130-1)
keḍik	yabani hayvan (338-4) krş. keyik (209-13)
keyik	yabani hayvan (209-13) krş. keḍik (338-4)
kölük, kölik	binek hayvanı (240-17)
otlaḡ	otlak (295-17)
şayd	A. av (268-1)
sürüg	sürü (130-2)
sarp	yaklaşılması güç olan, yabani (19-8)
tawuḡ	tavuk (322-8) krş. taḡuḡ (318-7)
taḡuḡ	tavuk (318-7) krş. tawuḡ (322-8)
ters	gübre, tezek (247-3)
yılkı ķara	dört ayaklı hayvanlara verilen isim (329-13)

4.2.12. Hukuk ve Hukukla İlgili Kavramlar

4.2.12.1. Yargı

aḡkām	A. ç. Hükümler, emirler, şartlar (186-2)
beyan	A. beyan, izah, açıklama (417-13)
ḡükḡm	A. hüküm, emir, buyruk (336-16) krş. ḡüküm (151-3)
ḡüküm	A. hüküm, emir, buyruk (151-3) krş. ḡükḡm (336-16)

4.2.12.2. Dava

daʿvā	A. dava (224-14)
daʿvet	A. davet, çağrı (77-13)

4.2.12.3. Yargı Görevlileri

ḥākim	A. hakim, hüküm veren, kadı (387-3)
kāzī	A. kadı (236-2)
kāzīlık	A.+T. kadılık (365-14)
nāyib	A. kadı vekili (203-10)

4.2.12.4. Şikayetçi

müddeʿi	A. iddia eden, davacı (203-7)
şikāyet	A. şikayet (132-3)

4.2.12.5. Şahit , Delil ve İz

ʿalāmet	A. alamet, nişan, işaret, belirti (377-13)
delil	A. delil, kanıt (273-11)
hüccet	A.nişan, delil (327-7)
hüccetlig	A.+T. delilli, kanıtlı (200-1)
işāret	A. işaret (20-1)
iz	iz (21-11)
isnād	A. sağlam belgelere dayanma (403-15)
nişān	F. nişan, belirti, işaret, iz (43-13)
şerḥ	A. şerh (444-7)
tanuḳ	tanık, şahit (347-11)
tanuḳluk	tanıklık (45-15)
tanuḳsuz	tanıksız (195-4)

tekye A. dayanak (235-14)

4.2.12.6. Özgür, Tutsak

āzād F. hür, serbest, kölelikten azad edilmiş (kişi) (328-13)

āzādlik hürriyet, serbestlik (241-5)

bulun tutsak, esir (70-6)

darîğ F. esirgeme, sakınma, yoksun bırakma (213-15) krş. dirîğ

dirîğ F. esirgeme, uzak tutma (45-5) krş. **darîğ** (213-15)

esir A. esir, tutsak (142-4)

ġilmān A. köle, esir (424-16)

giriftār A. tutulmuş, yakalanmış (371-17)

ķarabaş cariye, kadın köle (262-1) krş. **ķaravaş** (152-5)

ķaravaş cariye, kadın köle (152-5) krş. **ķarabaş** (262-1)

maħrūm A. mahrum, yoksun (76-1)

tutuġ rehin (163-7)

vildān A. kul, köle (424-16)

4.2.12.7. Suç, Ceza, Kısas

cürüm A. suç (325-7)

cezā A. karşılık, mükâfat; ceza (287-3)

ceza^c A. sızlanma (324-14)

dār F. dar ağacı (370-15)

diyet A. diyet, kan pahası (189-3)

feza^c A. dayanamama, sabırsızlık, ümitsizlikle inleme, sızlanma (442-13)

ġul (1) A. suçlunun boynuna ve bileklerine geçirilen kelepçe (361-6)

ḥabs	A. hapis (259-12)
ḥad(d)	A. şeriatça verilen ceza; sınır, yasak, şart (381-15)
kıṣāṣ	A. kısas, öç, öldüreni öldürme cezası (86-2)
mu‘ākib	A. cezalandırılan, cezaya çarptırılan, cezalı (382-11)
nehy	A. yasak (380-2)
nehy-i münker	A. yasaklama, meşru olmayan şeylerden kaçınma (303-1)
men‘	A. yasaklama, men etme, esirgeme (252-6)
‘uḳūbet	A. ceza, azap, işkence (18-8)
zindān	F. zindan (296-17)
zindānlıḡ	F.+T. zindanda bulunan, zindana giren (301-13)
4.2.12.8. Ödül	
mükāfat	A. mükāfat, karşılık (390-7)
4.2.12.9. Adalet	
‘ādil	A. adil, adaletli (239-8)
‘ādī	A. adalet (239-9)
dād	F. adalet, hak (185-7)
tüzlük	eşitlik, adalet (193-1)
4.2.12.10. Uzlaşma	
‘ahd	A. ant, yemin; sözleşme, anlaşma (350-6)
‘ahdnāme	A.+F. anlaşma belgesi, sözleşme (38-13)
and	A. ant, yemin (79-13) krş. ant (61-10)
ant	A. ant, yemin (61-10) krş. And ((79-13))
ittifāk	A. ittifak, uyuşma, anlaşma (242-3)
iḥtilāf	A. ihtilaf, uyuşmazlık (228-9)

muşāfiḥa	A. el sıkışma, tokalaşma (131-1)
şulḥ	A. sulh, barış (144-13)
şulḥ-nāme	A.+F. barış anlaşması (46-10)
yansı	ittifak, uzlaşma (19-6)

4.2.12.11 İslam Hukuku

fıkh	A. fıkıh (71-4)
tefsir	A. tefsir (424-6)

4.2.12.11.Genel Ahlak Kuralları

4.2.12.11.1. Doğru-Yalan

bühtān	A. yalan, iftira (386-13)
destān	hile, mekr, düzen (388-6)
dürüst	F. gerçek, doğru, geçerli (172-1)
ḥakāyik	A. ç. hakikatler, gerçekler, doğru, asıl olan (202-4)
ḥakīkat	A. hakikat, gerçek, gerçekten (219-2)
ḥakla	A.+T. gerçek , doğru olduğunu kabul etme (335-1)
ḥaklık	A.+T. gerçeklik, doğruluk (34-14)
köni	doğru, gerçek, hak (78-14)
könilik	doğruluk (316-10)
mustakīm	A. doğru, düzgün (393-4)
muḥakḳak	A. gerçekliği belli olmuş, gerçek (422-12)
nā-ḥak	F.+A. haksız, haksız yere (334-14)
rāst	F. doğru, gerçek, düzgün, nizamlı; hazır (16-5)
rāstlık	F.+T. dürüstlük, doğruluk, gerçeklik (226-3)
riyasız	A.+T. samimi, dürüst (232-8)

şavāb	A. doğru, gerçek, uygun, kabul edilebilir (69-11)
tüz	dürüst, hilesiz, düz, düzgün (256-8)
yalğan	yalan (17-1)
yalğançı	yalancı (382-14)

4.2.12.11.2. İyi-Kötü

fāhiş	A. ahlâksız, kötü, çirkin (364-13)
ḥarābluk	A.+T. felaket, kötülük (82-6)
ḥaṭā	A. hata, yanlış, kusur (228-15)
oğrı	hırsız (409-15)
oğrılık	hırsızlık (226-1)
taḫşir	A. kusur, kabahat, hata (31-4)
taḫşirliḡ	ayıplı, kusurlu (59-8)
yaman	kötü, fena, yanlış, hata, haram, günahkar, asi (kişi) (16-2)
yamanlık	kötülük, fenalık (364-6)
yawuz	kötü, fena (60-2)
yawuzluk	kötülük (397-8)

4.2.12.11.3. Erdem

fāzayil	A. ç. faziletler, erdemler (3-2)
fāzil	A. faziletli, erdemli (432-12)
fazilet	A. fazilet , erdem (419-3)
fāzil	A. fazilet, erdem (147-12)

4.2.13. İnsan ve İnsan İlişkileriyle Alakalı Kavramlar

4.2.13.1. İnsan

ādem	A. insan, kişi (351-4)
-------------	------------------------

ādemi A. insan (64-11)

4.2.13.2. İsim ve Kimlik

at ad, isim (344-16)

atlıġ adlı (4-14)

4.2.13.3. Zamir Bildiren Kavramlar

kendü kendi (284-17)

kendüzü kendi (152-2)

kişi kişi (23-3)

men ben (6-5)

öz (2) kendi (10-7)

sen sen (8-17)

siz siz (20-3)

şahıs A. şahıs, kişi (54-1)

zāt A. zat, kendi, asıl (60-7)

4.2.13.4. Sıfat Bildiren Kavramlar

atlıġ atı olan; ata binmiř, sūvari (20-13)

çapānlıġ F.+T. eski giysi giymiş (kişi) (380-14)

dehkān F.kōy aġası (419-14)

dest-gır F. yardımcı, elden tutan (251-15) krş. **Testgır** (442-2)

ēde sahip (299-14) krş. **ıdı** (212-8)

eřrāf A. şeref ve itibar sahibi kimseler (373-9)

eşref A. eşraftan olan, erkān (110-3)

fāriġ A. vazgeçmiş, çekilmiş; işsiz güçsüz, boş; rahat, asude (235-2)

fazıhat <A. rezil, rūsva, edepsiz, alçak (18-7)

ḥaṣī	A. hadim edilmiş, kısır (261-15)
ḥerif	A. adi, bayağı adam (288-4)
ḥiz	F. iktidarsız(adam) (399-3)
imāmeliḳ	A.+T. sarıklı (72-5)
imāmesiz	A.+T. sarıksız(164-3)
ḳabileliḡ	A.+T. kabileli, kabileden olan (374-9)
ḳoyluḡ	A.+T. koyun sahibi (11-10)
közlüḡ	A.+T. gözlü (399-5)
kūse	F. köse (23-8)
mālik	A. sahip (42-11)
mübārek	A. mübarek (12-9)

4.2.13.5. Cinsiyete Göre İnsanlar(Erkek-Kadın)

4.2.13.5.1. Kadın

erlig	kocası olan (347-13)
ḥatun	kadın, hatun (33-9)
ḥāyiz	A. ay hali olan kadın (38-14)
ḥūrā	A. ahu gözlü güzel (kadın), huri (322-17)
ḳuma	kuma (192-10)
kūni	kuma (397-11)
mel'ūne	A. melun, lanetlenmiş kadın (367-14)
mü'mine	A. mümin kadın (305-13)
seyyide	A. muhterem kadın (170-14)
tiṣi	dişi, kadın (234-9)
Yahūdiyye	A. Yahudi kadın (34-5)

za'îfa A. kadın, güçsüz kuvvetsiz kadın (26-3)

4.2.13.5.2. Erkek

er kişi, erkek, koca, asker (49-4)

eren erkek, kişi, asker, koca (70-15)

erkek erkek (234-9)

erkeklik erkeklik (425-52)

erlik erkeklik (302-12)

hatunluğ karısı olan (347-13)

4.2.13.6. Yaş ve Yaş Dönemine Göre Kavramlar

4.2.13.6.1. Yaşlı, Yaşlılık

abuşka yaşlı, ihtiyar adam (171-16)

‘acüz A. yaşlı kadın (399-1)

karı ihtiyar, yaşlı (203-1)

karılık yaşlılık, ihtiyarlık (65-14)

yaşlığ yaşlı, yaşça büyük (8-14)

4.2.13.6.2. Genç, Gençlik

cüvân F.genç (213-14)

emred A. bıyıkları terlemeye başlamış, henüz yüzünde tüy bulunmayan genç, delikanlı (351-9)

ergen ergen, yetişkin (347-13)

yigit genç, delikanlı (19-14)

yigitlik gençlik (263-16)

4.2.13.6.3. Çocuk ve Çocukluk

nā-resîde F. buluğa ermemiş, çocuk (107-11)

nā-resîdelik F.+T. çocukluk (65-2)

4.2.13.7. Medeni Durumla İlgili Kavramlar

4.2.13.7.1. Evlilikle İlgili Kavramlar

‘aḳd	A. nikâh (255-16)
cimā‘	A. cinsel ilişki, birleşme (261-17)
cüft	F. karı kocadan biri (5-6)
cüftlük	F.+T. eş olarak (205-9)
küdeḡü	güvey, damat (125-6)
kelin	gelin (272-9)
nikâḥ	A. nikah (351-10)
nikâḥlı	A.+T. nikahlı (209-16)
ṭalāk	A. talak, boşama (180-8)

4.2.13.7.2. Bekârlık

ḥatunsuz	karısı olmayan (347-11)
-----------------	-------------------------

4.2.13.7.3. Dulluk

tul	dul (106-11)
------------	--------------

4.2.13.8. His, Duygu ve Düşünceler

4.2.13.8.1. İstek, Arzu, Ümit

arādet	A. gönül isteḡi , dilek (246-12)
ārzū	F. arzu, istek (300-14)
ārzūluḡ	arzulu, istekli (160-11)
derḥost	F. istek, arzu, rica (128-8)
ḡayret	A. gayret, istek, arzu (65-6)
meyl	A. meyl, eğilim, istek (100-4)

murād	A. murat, istek, arzu, amaç (265-10)
nevmīd	F. ümitsiz (279-1)
niyyet	A. niyet (141-6)
rağbet	A. istek, arzu (406-4)
rağbethğ	A.+T.istekli (232-15) krş. rağbetliğ (236-9)
rağbetliğ	A.+T. istekli (236-9) krş. rağbethğ (232-15)
rağbetsiz	A.+T. isteksiz (201-3)
recā	A. ümit (427-10)
şevk	A. şiddetli arzu, istek (102-10)
şehvet	A. şehvet (350-13)
taleb	A. talep, istek, arzu; arama (171-5)
ṭama^c	A. tamah, aç gözlülük, istek, arzu (256-12)
tilek	dilek, istek, arzu (344-10)
umınç	umut, beklenti (391-5) krş. umınçı (435-4)
umınçı	krş. umınç (391-5)
ümiz	F. ümit (118-14)
ümiz-vār	F. umutlu (726-16)

4.2.13.8.2. Kuşku, Şüphe

erki	şüphe ve tereddüt edatı (320-6) krş. erkin (213-1)
erkin	krş. erki (320-6)
sezik	zan, tahmin, seziş, şüphe, kuşku (113-1)
şek(k)	A. şüphe, tereddüt, kuşku (270-10)
şeksiz	A.+T. şüphesiz, kuşkusuz (428-4)
şübhe	A. şüphe, kuşku (300-1) krş. şübhet (301-1)

şübhelig	A.+T. şüpheli, kuşkulu (300-6) krş. Şübhetlig (298-16)
şübhetlig	A.+T. şüpheli, kuşkulu (298-16) krş. şübhelig (300-6)
şübhetsiz	A.+T.şüphesiz, kuşkusuz (246-16)
teşviş	A. karışıklık, kargaşa, kuruntu, şüphe (245-7)

4.2.13.8.3. Şans, Talih

eymen	talihli, kutlu (375-6)
furşat	A. fırsat (383-4)
kadersiz	A.+T. kadersiz, bedbaht (231-6)
müteberrik	A. mübarek sayılan, uğurlu (38-2)
şekāvet	A. bedbahtlık, kutsuzluk, talihsizlik krş. şikāvet (371-1)
şikāvet	A. bahtsızlık, kutsuzluk (424-6) krş. şekavet (371-1)
şūmluq	F.+T. uğursuzluk, kötülük (383-10)
teberrük	A. bereket, uğur sayma (44-12)

4.2.13.8.4. Hayret, Şaşırma

āh	A. ah! (147-14)
ey	ey (6-3)
eyā	F. ey (76-4)
hayrān	A. şaşırmış, şaşkın (281-9)
heyhāt	A. heyhat! Ne yazık ki! (283-11)
mütehayyir	A. hayret eden , şaşırان (29-2)
mütehayyirlik	A.+T. şaşkınlık, hayret (357-8)
ser-gerdān	F. şaşkın, sersem (281-9)
ta'accüb	A. hayrete düşme, şaşakalma (45-2)
tü	tü! (284-17)

tüf	tü! (386-16)
uf	uf! (285-8)
vāy	vay! (364-4)

4.2.13.8.5. Dert, Bela

bela	A. bela (291-4)
bè-meze	F. tatsız, hoş olmayan, çirkin, kötü (337-11)
bè-mezelik	F.+T. tatsızlık, geçimsizlik (383-13)
fitne	A. fitne, bela, fesat, karışıklık (175-10)
miḥnet	A. mihnet, sıkıntı, eziyet (291-4)
muṣībet	A. musibet, bela, kötülük (412-13)

4.2.13.8.6. Af, Bağışlama, Yalvarma

ʿafv	A. af, bağışlama (114-7)
ʿatā	A. ihsan, bağış, lütuf (422-3)
baḥṣiṣ	F. bağış, lütuf, ,ihsan (421-11)
beḥil	F. bağışlama, affetme, mağfiret (358-9)
beḥillik	F.+T. bağış, mağfiret (389-17)
ḡufrān	A. affetme, merhamet etme (443-10)
keffāret	A. bir günahın bağışlanması amacıyla yapılan veya tutulan şey (419-2)
maḡfiret	A. Allah'ın kullarını bağışlaması (443-8)
niyāz	A. yalvarma (404-6)
ʿözr	A. özür (208-9) krş. ʿözür (97-13)
ʿözür	krş. ʿözr (208-9)
şefāʿat	A. şefaet, biri için af dileme (314-13)

şefâ'atçı A.+T. şafî, şefa'at eden (262-2)

şefî' A. şefa'at eden (157-11)

tażarru' A. yalvarma (71-1)

4.2.13.8.7. Haya, Utanma

'ayb A. ayıp, özür, kusur (387-6)

edeb A. edep, terbiye (426-7)

edepsüzlük A.+T. edepsizlik, terbiyesizlik (47-17)

ḥacālet A. utanç, mahcubiyet (301-5)

ḥacıl A. utanmış (309-9)

ḥayā A. haya, utanma (351-16)

ta'yīb A. ayıplama, kınama (160-13)

maḥcūb A. mahcup, utanmış (301-3)

teşnî' A. ayıplama, ayıp ve çirkin bulma (128-3)

uyat utanç (366-1)

uyatsızlık utanmazlık (387-13)

zem A. kınama, ayıplama, yerme (387-12)

4.2.13.8.8. Hasret, Özlem

ḥasret A. hasret, özlem; üzüntü, sıkıntı (271-6)

iştîyāk A. özleme, göreceği gelme (102-9)

müştaş A. özleyen, göreceği gelen (255-13)

4.2.13.8.9. Sevgi

'ışk aşk, sevgi (271-16)

kön(ü)l gönül, yürek (218-1)

muḥabbet A. sevgi (199-10) krş. **maḥabbet** (286-4)

sewüglük sevgi (143-1)

4.2.13.8.10. Endişe, Kaygı

endişe F. düşünce; endişe, kaygı (213-3)

endişesiz F.+T. düşüncesiz, endişesiz (145-8)

4.2.13.8.11. Korku, Korkunçluk, Tehlike, Gariplik

‘acāyip A. acayip, tuhaf, garip (318-1)

‘acep A. acayip, tuhaf, garip (213-1)

‘acip A. insanı hayrete düşüren, çok şaşılın şey (302-17)

bāk A. korku, kaygı (397-4)

ḥavf A. korku (427-10)

heybet A. heybet, korku, azamet (23-4)

heybetlig A.+T. heybetli (66-4)

imtinā‘ A. çekinme, sakınma (377-12)

ḳorḳuḡ korku (9-8) krş. ḳorḳunç (178-12)

ḳorḳunç korku (178-12) krş. ḳorḳuḡ (9-8)

ḳorḳunçlıḡ, ḳorḳunçluḡ korkunç, korkutucu (178-8)

selāmetlik A.+T. selamete çıkma, korku ve endişeden uzak olma (58-4)

tefzi‘ A. ürkütme, korkutma (13-15)

vahşet A. vahşet, korku (443-10)

4.2.13.8.12. Zulüm, Cefa, Eziyet

‘azāb A. azap, işkence, eziyet (14-11)

cabbār A. cabbar, cebreden, zalim (444-12)

cāfi A. cefa, eziyet eden (89-7)

cefā A. cefa, eziyet (154-1)

emgek	zahmet, eziyet, sıkıntı, zorluk, ağrı (50-1)
ḥafaḵān	A. sıkıntı, ıstırap (102-8)
ʿikāb	A. eziyet, cefa, azap (79-4)
izā	A. eza, cefa (226-14)
ḳahr	A. zorlama, eziyet, öfke, kızgınlık, yok etme (265-10)
mazlūm	A. mazlum, zulme uğramış (184-11)
mazlūmluḵ	A.+T. zulme uğrama (145-16)
renc	F. zahmet, eziyet, sıkıntı (218-17)
zahmet	A. zahmet, eziyet, güçlük, sıkıntı, kötülük, zarar, ağrı, sızı, üzüntü (180-15)
ẓālim	A. zalim, zulm eden (307-1)
ẓulm	A. zulüm, eziyet (337-1) krş. ẓulüm (55-4)
ẓulüm	A. zulüm (55-4) krş. ẓulm (337-1)

4.2.13.8.13. Sevinç, Mutluluk

ḥurrem	A. neşe, sevinç (319-4)
nā-ḥoşnūd	F. memnun, hoşnut olmayan (397-12)
saʿādet	A. saadet, mutluluk, sevinç (344-11)
saʿādet-i ebedī	A. ebedi mutluluk (371-1)
saʿīd	A. mutlu, uğurlu (kimse) (434-16)
sewünç	sevinç (192-7)
şād	F. mutlu, mesut, sevinçli (127-2)
şādīlḵ	F.+T. mutluluk, sevinç (192-7)
192-7	F. mutlu (53-13)

4.2.13.8.14. Düşünce, Fikir

rāy	F. fikir, düşünce (69-11)
saḫınc	düşünce, fikir (426-11)
sefiḥlik	A.+T. düşüncesizlik, patavatsızlık (199-6)

4.2.13.8.15. Öfke, Hiddet

ḡaraż	A. garez, öfke, kızgınlık (223-9)
ḡaḏab	A. gazap, öfke (236-12)
ḡaḏablḡ	A.+T. öfkeli (129-4)
öwke	öfke (291-12)
öwkelig	öfkeli (414-4)
zehr	F. zehir, agu; öfke (86-16)

4.2.13.8.16. Kibir, Gurur

ḡurūr	A. gurur (422-14)
kibr	A. kibir (372-4)
maḡrūr	A. mağrur, kibirli, gururlu (426-14)
maḡrūruluk	A.+T. kibirlilik, gurur (426-14)
mütekebbir	A. kibirli, mağrur (378-17)
mütekebbirlik	A.+T. kibirlilik, kendini beğenmişlik (419-7)
tekebbür	A. kibirli olma, büyüklük taslama (379-3)
uluḡluk	ululuk, büyüklük; kibir (379-6)

4.2.13.8.17. Kıymet, Değer

bahā	F. paha, değer, fiyat (112-15)
bahālḡ	F.+T. pahalı , değerli, kıymetli (193-3)
‘izzet	A. izzet, değer, kıymet, saygı, yücelik

ḳadr	A. değer, kıymet, kadr (111-4)
lâyık	A. lâyık (130-1)
şemen	A.baha, değer, kıymet, tutar (405-14)
mustahak	A. hak etmiş, lâyık olan (324-4)

4.2.13.8.18. Azim, Hırs

ḥarış	A. hırslı, tamahkâr, bir şeye çok düşkün (105-7)
ḥarışlık	A.+T. hırs, tamah (419-8)
taḥriş	A. hırslandırma (397-6)

4.2.13.8.19. Kıskançlık

ḥased	A. haset, kıskançlık, düşmanlık (411-10)
ḥasedlîğ	A.+T. düşman, kıskanç (352-17)

4.2.13.8.20. Nefret

intikām	A. intikam (148-3)
ḳine	F. kin, hased, düşmanlık (411-10)
nefret	A. nefret (421-2)

4.2.13.8.21. Merhamet, Acıma

insāf	A. insaf (205-2)
merḥamet	A. merhamet (85-13)
mihrübān	F. şevkatli, merhametli (90-13)
mihrübānlık	F.+T. şevkat, merhamet, sevgi (215-7)
reyḥān	A. merhamet (443-10)
şefaḳat	A. şefkat, merhamet (113-12) krş. Şefkat (87-2)
şefaḳatlîğ	A.+T.şefkatli (147-6) krş. şefḳatlîğ (90-13)
şefḳat	A. şefkat, merhamet (87-2) krş. şefaḳat (113-12)

şefkatliĝ şefkatli (90-13) krş. **şefaķatliĝ**(147-6)

4.2.13.8.22. Üzüntü, Acı, Ağlama

açıĝ acı; acı, ıztırap, elem (135-5)

açıĝlıķ acılık; acı, zorluk, güçlük (338-6)

bezmān kederli, üzgün, kırılmış, incinmiş (354-11)

emgeklig sıkıntılı, üzgün (142-11)

feryād F. feryat (80-9)

hasretlig A.+T. üzüntülü, kederli (232-4)

hazın A. hüznülü (212-6)

ķadĝu A. kaygı, üzüntü, endişe (236-17) krş. **ķayĝı** (395-15)

ķadĝuluĝ A.+T. kaygılı, tasalı, üzgün (53-13)

ķayĝı kaygı, endişe, üzüntü (395-15) krş. **ķadĝu** (236-17)

munaĝĝaz A. mutsuz, kederli (128-6)

munĝiş A. kederli, incinmiş, üzgün, kırgın (342-16)

muñluĝ bunlu, kederli, tasalı (286-6)

muñsuz dertsiz, tasasız (401-3)

nevħa A. yüksek sesle ağlama, feryat figan (233-14)

zār (1) F. ağlama, feryat figan (176-7)

zārī F. ağlama, inleme (319-3)

zārılıķ F.+T. feryat figan (176-14)

4.2.13.8.23. Sabır

ķarār A. karar, kararlılık, dingin olma; sabır, tahammül (73-14)

şābir A. sabreden (215-4)

şābit-ķadem A. kararlı, istikrarlı (80-11)

şabr	A. sabır, tahammül (11-71) krş. şabur (324-14)
şabur	A. sabır, tahammül (324-14) krş. şabr (11-71)
taḥammül	tahammül, sabır

4.2.13.8.24. Yiğitlik, Mertlik, Şeref

āb-rū	F. Yüz aklıḡı, şeref, haysiyet (223-15)
āb-rūyluḡ	F+T. haysiyetli, değerli (298-5)
alp	alp, bahadır, cesur, yiğit (405-8)
bahātūr	F. bahadır, yiğit, kahraman (151-9)
cūr°et	A. cüret, cesaret, yiğitlik (402-7)
müşerref	A. müşerref, şereflendirilmiş (56-4)
pehlevān	F. pehlivan, yiğit (47-2)

4.2.13.8.25. Cömertlik

bi'l-cūd	A. cömertçe (150-17)
cūd	A. cömertlik, el açıklıḡı (174-7)
cūmerd	F.+T. cömert, eli açık (254-17)
cūmertlık	F.+T. cömertlik (253-5)
cūvān-merd	F. cömert, eli açık (407-11)
cūvān-merdlık	F.+T. cömertlik, eli açıklık (272-3)
kerīm	A. kerem sahibi, cömert (259-6)
kirām	A. cömert, eli açık (164-2)
mun°im	A. yedirip içiren, nimet veren, cömert (246-6)

4.2.13.8.26. Azgınlık

azḡun	azmış, azgın, doğru yıldan çıkmış (304-4)
azḡunluk	azgınlık, azma (304-5)

4.2.13.8.27. Hayal, Rüya

taşavvur	A. tasavvur, göz önüne getirme (243-15)
tüş	düş, rüya (191-13)
vākı-ʿa	A. rüya, düş (222-3)
yoruḳ	yorum, tabir; tutulan yol, hareket tarzı (7-5)

4.2.13.8.28. Kötülük, İyilik

fesād	A. fesat, kötülük, fitnelik, anlaşmazlık (132-12)
kerāmāt	A. kerametler (368-4)
keramet	A. kerem, ihsan ; keramet, ermişçesine yapılan iş, hareket veya söylenen söz (58-8)
kerem	A. kerem, ihsan, lütuf, iyilik (128-10)
niʿmet	A. nimet, lütuf, ihsa (126-3)

4.2.13.8.29. Minnet, Hoşnutluk, Razi

hoşnūd	F. hoşnut, memnun (125-7)
hoşnūdluḳ	F.+T. hoşnutluk, memnuniyet (406-13)
ḳanāʿat	A. kanaat, razı olma (300-13)
minnet	A. minnet, gönül borcu (128-11)

4.2.13.8.30. Güven

iʿtimād	A. itimat, güven (72-14)
muʿtemed	A. itimat edilen, güvenilen (2-10)
selāmet	A. selamet, sağ salim (240-2)

4.2.13.8.31. Pişmanlık

nedāmet	A. pişmanlık (407-14)
peşimān	F. pişmanlık (16-5)

pişimān F. pişman, pişmanlık (170-2) krş. **peşimān**(16-5)

4.2.13.8.32. Rahat, Huzur

ārām A. rahat, huzur; dinlenme (73-14)

ārāmluḳ F.+T. rahat, huzur (20-13)

āsāyiş F.rahatlık, huzur, güvenlik (408-15)

bēzār F.rahatsız, bezgin, bıkmış, usanmış (422-8)

bēzārlik F.+A. bezginlik, usanmışlık, rahatsızlık (241-4)

çalıklık haşarılık etme, sakın rahat durmama (52-13)

dergāh F. kat, huzur (223-17)

emān A. emniyet, güven, huzur, rahatlık (111-15)

emīn A. emin, güvenilir (376-17)

ferah A. ferah, huzur, gönül rahatlığı (407-16)

ḥaṭar A. tehlike (432-17)

ḥaṭarlık A.+T. tehlikeli (412-16)

ḥazret A. huzur, yan, kat (316-9)

ḥıdmet A. hizmet, iş; huzur, kat, yan (429-3)

ḥuzūr A. ahat, huzur; kat, yan (248-11)

imīn A. emin (239-2)

istirāḥat A. istirahat (219-16)

kaḍḡusuzluk kaygısızlık, rahatlık, huzur (61-1)

kat kat, huzur, yan (98-15)

rāḥat A. rahat, huzur, tasasız, endişesiz (164-10)

revḥ A. gönül rahatlığı (443-10)

şafā A. safa, gönül şenliği, keyif (77-3)

sākin	A. sakin, dingin, rahatlamış; oturmuş, yerleşmiş (317-4)
teşvişsiz	A.+T. dingin, rahat (262-7)
tölek	sakin, ağır başlı (23-6)

4.2.13.8.33. Kabul Etme, Hoşnutluk, Ret Etme

cerh	A. kabul etmeme (376-16)
qabul	A. kabul (221-11)
icābet	A. kabul etme; izin, müsaade (57-2)
icāzet	A. izin, müsaade; kabul etme, onay (302-10)
icazetsiz	A. +T. izinsiz (302-11)
maqbūl	A. kabul edilen (276-2)
merdūd	A. inkar edilmiş, reddedilmiş (294-8)
muwāfaqat	A. uzlaşma, razı olma, uygun gelme (141-3)
müstecāb	A. kabul edilen, kabul olan (316-7)
rāzi	A. razı, memnun, hoşnut (439-16)
rāzılık	A.+T. razı olma (159-1)
red	A. ret, kabul etmeme (313-1)
rızā	A. rıza, kabul, onay, hoşnutluk (68-10)
ruhsat	A. izin, müsaade (241-1)
taşdik	A. tasdik, onay (124-13)

4.2.13.8.34. Hürmet, Saygı

hürmet	A. hürmet, saygı, değer, kıymet (49-17)
hürmetlīg	A.+T. saygıdeğer (103-4)
hürmetliğ	A.+T. hürmetli, saygıdeğer (285-9)
ikrām	A. ikram, hürmet, saygı (292-5)

‘itibār A. itibar, önem verme, saygı gösterme (205-14)

i‘zāz A. saygı gösterme, ağırlama, ululama (292-6)

4.2.13.9. Karaktere Göre İnsanlar

4.2.13.9.1. Cimri

baḥīl A. cimri, hasis, tamahkâr (251-7)

baḥlīlīk A.+T. cimrilik, hasislik, tamahkârlık (255-1)

nā-cūmerd F. hasis, cimri (254-5)

4.2.13.9.2. Yalancı

kezzāb A. çok yalan söyleyen, pek yalancı (344-16)

nā-cuvānmerd F. mert olmayan, dürüst olmayan (kişi) (169-17)

şakī haydut, kötü, fena adam (434-17)

4.2.13.9.3. Kindar

kīnelīg F.+T. kindar (418-15)

4.2.13.9.4. Güleryüzlü, Şakacı

ḥaşlet A. haslet, özellik, huy, mizaç (261-9)

ḥalīm A. yumuşak huylu, ılımlı, mütevazı (148-2)

kaşlīg kaşlı, güleryüzlü (98-15)

kılıklīg huylu, tabiatlı, yaratılışlı (150-16)

kılık mizaç, huy, tabiat (254-11)

mu‘teber A. itibarlı, saygın (429-5)

4.2.13.9.5. Alçak Gönüllülük, Alçak Gönüllü

alçaq alçak gönüllü, mütevazı (91-6)

alçaqlıq alçak gönüllülük, tevazu (374-7)

aşaq alçak gönüllü, mütevazı (378-7)

mustağnî A. kanaat eden, ihtiyaç duymayan (98-1)

tevāzu° A. tevazu, alçak gönüllülük (174-7)

4.2.13.10. Dinî Durumuna Göre İnsanlar

4.2.13.10.1. Tövbe Eden, Hak Yolu Bulan İnsanlar

inābet A. günahlara tövbe edip hak yoluna dönme (233-17)

istiğfār A. Allah'tan günahın bağışlanmasını dileme, tövbe etme (416-17)

tāyib A. tövbe eden (382-1)

muṭī° A. boyun eğen, Allah'ın emirlerini yerine getiren (215-2)

muttaḳī A. takva sahibi, günah ver haramdan sakınan (313-12)

rāşidīn A. doğru yolu bulanlar, hak yolu kabul edenler (91-7)

tevbe A. tövbe (384-12)

4.2.13.10.2. Suç ve Günah İşleyen İnsanlar

fācir A. günahkâr (439-7)

fāḫişe A. ayıp, günah; günah işleyen kişi (332-13)

fāşık A. dinsiz, günahkar, ahlaksız, azmış (373-3)

fışk A. hak yoldan çıkma, Allah'a isyan etme, dinsizlik (66-17)

münkir A. inkâr eden, kabul etmeyen (98-15)

müşrik A. müşrik, Allah'a ortak koşan (47-15)

yazuḳluğ günahkâr (339-3)

4.2.13.11. Davranış ve Hareketler

4.2.13.11.1. Utanma

ḫicāb A. perde, örtü; utanma, sıkılma (441-15)

ḫicābsuz A.+T. utanmadan, sıkılmadan (302-15)

4.2.13.11.2. Bakma

naẓar A. bakma, bakış; önemseme, önem verme (49-6)

4.2.13.11.3. Yardım, İyilik

istiʿānet A. yardım (72-15)

ʿināyet A. ihsan, yardım, iyilik (444-10)

inʿām A. nimet verme, bağışta bulunma, iyilik etme (407-10)

meded A. meded, yardım (116-15)

nuṣret A. yardım (11-4)

tevfīk A. Allah'ın yardımı (68-12)

yārī F. yardım (8-12)

4.2.13.11.4. Dönme

āzm A. bir yere gitme, yönelme (39-11)

4.2.13.11.5. Anma

yād F. yad, anma, zikretme, hatırlama, akıl (61-6)

zīkr A. zikr, anma, hatıra getirme (437-12)

4.2.13.11.6. İki yüzlülük, Gıybet

ġaybet A. gıybet, aleyhinde arkasından söz söyleme (264-8)

ġıybet A. gıybet (386-9) krş. **ġaybet** (264-8)

münāfīk A. münafık, iki yüzlülük eden, Müslüman görünüp de küfürde sabit kalan (124-7)

münāfıklık A.+T. münafıklık (48-15)

riyā A. iki yüzlülük (260-12)

4.2.13.11.7. Konuşma

baḥş A. söz, konuşma, iddialaşma (222-7)

ḳavl	A. söz (424-1)
kelimāt	A.ç. sözler, konuşma, sohbet (444-4)
kelime	A. kelime, söz (443-9)
şohbet	A. sohbet (129-10)
söz	söz (14-4)
sözlüg	sözlü (150-16)

4.2.13.11.8. Uyku, Uyanıklık

oyağ	uyanık (15-13)
oyağlık	uyanıklık (313-6)
uyku	uyku (289-7)

4.2.13.11.9. Samimiyet

ihlāş	A. samimi olarak, içtenlik, gönülden, gösterişsiz (404-3)
muhliş	A. dostluğu, samimiyeti içten, gönülden olan (279-8)

4.2.13.11.10. Övgü, Beğenme, Uygunluk

istihsān	A. beğenme, takdir etme (189-7)
maşlahat	A. uygun, beğenilen, takdir edilen hal (49-5)
medh	A. övgü, medh (106-3)
meşrūc	A. şeriata uygun (243-14)
mufāhiret	A. övünme (90-7)
muḳārinat	A. uygunluk (241-4)
muvāfık	A. muvafık, uygun, münasip (312-17)
mübāhāt	A. övünme (308-9)
münāsib	A. münasip, uygun (2-10)
nā-revā	F. yakışıksız, uygunsuz (363-1)

nā-meşrū^c	F.+A. şeriata uygun olmayan (106-10)
ögdü	övgü (37-9)
revā	F. ygun, lâıyk, yerine getirme, karşılama (60-11)
şenā	A. övgü (58-1)
sezā	F. uygun, lâıyk, yaraşır (93-10)
şāyiste	F. şayeste, uygun, yaraşır (336-12)
taḥşın	A. takdir etme, beğenme (205-1)
tap	yeter, kâfi, uygun (420-12)

4.2.13.11.11. Azarlama

āzār	F. azar, incitme, kötölük, zulüm (291-8)
‘itāb	A. azar, paylama (287-11)
melāmet	A. çıkışma, azarlama, serzeniş (358-16)
taḥri^c	A. azarlama, başa kakma (267-14)

4.2.13.11.12. Diğer Davranışlar

āmāde	hazır, hazırlanmış (436-6)
āmādelik	hazırlık (310-7)
anuk	hazır, hazırlıklı (293-1)
‘āmil	A. yapan eden (421-16)
‘anf	A. kaba muamele, sertlik, şiddet (307-7)
ḥakāret	A. hakirlik, hor görme (105-17)
ḥor	F. hor, adi, bayağı, aşağılık (373-1)
ḥorluk	F.+T. aşağılık, bayağılık, adilik (402-13)
ḥürmetsiz	A.+T. hor, adi, bayağı (63-2)
şifāhat	A. düşüncesiz ve kaba davranma (199-6)

4.2.13.12. Akrabalık

4.2.13.12.1. Kan Yoluyla Akrabalık

4.2.13.12.1.1. Anne, Baba

ana	anne (283-11)
ata	baba; ata, ced (214-2)
baba	baba, yaşlı adam (98-9)
vālide	A. anne (178-2)

4.2.13.12.1.2. Kardeş

ķarındaķ	kardeş; eş, dost, tanıdık (54-2)
ķarındaķlık	kardeşlik (91-15)
uya	kardeş (16-8)

4.2.13.12.1.3. Evlat

ʿayāl	A. çocuk, kız çocuk (337-4)
bint	A. kız (5-2)
evlād	A.ç. evlat, çocuk (408-15)
ķız	kız, kız çocuk (262-3)
oğlan	çocuk; oğul, erkek evlat (108-5)
oğ(u)l	oğul, erkek evlat; çocuk (18-12)

4.2.13.12.2. Atadan Gelen Akrabalık

ʿamm	A. amca (84-3)
ʿamma	A. hala (17-14)
ʿammī	A. amca (253-14)
cedd	A. ata, soy (156-5)
ceddet	A. nine (176-2)

çıkan	amcazade (72-7)
ḥālā	teyze (418-14)
ḳayın	amcazade (49-8)
nebīre	A. torun (328-9)

4.2.13.12.3. Akrabalıkla Alakalı Diğer Kavramlar

ʿakribā	A. ç. Akrabalar (443-12)
anasız	annesiz, öksüz (78-16)
atalık	babalık (201-57)
atasız	babasız , yetim (143-2)
ēkiz	ikiz (337-3)
ḳadaş	akraba, hısım (48-15) krş. ḳayaş (119-6)
ḳayaş	akraba (119-6) kr. ḳadaş (48-15)
nesl	A. nesil, soy (338-17)
oğulluk	evlatlık (359-16)
ögsüz	öksüz, annesi olmayan yetim (107-11)
yetim	A. yetim (143-2)

4.2.13.13. Toplum ve Toplumla Alakalı İlişkiler

4.2.13.13.1. İnsan, Halk ve Toplum

aʿrabi	A. çölde yaşayan Arap (87-12)
ʿaşāyir	A. ç. Kabileler (443-12)
ʿavāmuʿn-nās	A. halk (407-1)
cemāʿat	A. cemaat, ibadet için bir yerde toplanmış kalabalık (87-9)
ḳāfile	A. kafile (15-3)
ḥalāyık	A. halk, ahali, insanlar, yaratılmışlar (195-5)

halk	A. halk (121-14)
hašem	A. tebâadan olan, maiyet halkı (392-1)
kabile	A. kabile (50-7)
kāmet	A. boy (386-17)
kawurt	kalabalık (50-10)
kavm	A. kavim; cemaat, topluluk (303-12)
mahlūk	A. yaratılmış (228-5)
mahlūkāt	A. yaratılmışlar, yaratıklar (225-11)
muḥācir	A. muhacir, Peygamberle birlikte veya sonradan Mekke'den Medine'ye göç eden (50-9)
muḥācirīn	A. ç. Muhacirler (104-6)
nās	A. insanlar, halk (407-1)
rūstāyī	F. köylü (423-16)
ṭāyife	A. tayife, cemaat, topluluk, bölüm, kısım (40-10)
tāzī	F. Arap (209-5)

4.2.13.13.2. Toplumsal İlişkiler

4.2.13.13.2.1. Sevgili

‘āşīk	A. âşık (339-9)
maḥbūb	A. sevgili (427-14)
sewüglüg	sevgili, dost, hoşgiden, iyi ,istenen, sevilen (230-12)

4.2.13.13.2.2. Konuk

konuk	konuk, misafir (159-12)
konukluk	misafirlik (309-7)
musāfir	A. misafir (252-2)

4.2.13.13.2.3. Arkadaş, Dost

dost	F. dost (318-17)
dostluk	F.+T. dostluk (76-12)
êş	eş, dost, yandaş (80-2)
havādār	F. dost (236-7)
ķoldaş	arkadaş, dost (123-3)
maħabbet	A. sevgi, dostluk (286-4) krş. muħabbet (199-10)
muħib	A. dost, seven (183-16)
ūlfet	A. ahbaplık, dostluk (76-12)
yār	F. dost, arkadaş, ahbap (203-12)
yārān	F. dost (222-7)
yawuķ (2)	yakın; eş dost (21-14)
yawuķluk	yakınlık, dostluk (151-3)

4.2.13.13.2.4. Yalnızlık

‘azlet	A. yalnız olma, kendi kendine yaşama (269-1)
başķa (2)	tek başına, ayrı ayrı (203-2)
ķālī	A. boş, تنها, yalnız, ayrı (354-15)
ķalvet	A. yalnız, تنها, boş, baş başa görüşme (26-16)
tek (2)	sessiz, sakin, suskun, cevapsız (45-6)
yalğuz	yalnız, tek başına (37-8) krş. Yağluz (140-2)
yalğuzluk	yalnızlık (357-8)
yağluz	yalnız, tek başına (140-2) krş. Yalğuz (37-8)

4.2.13.13.2.5. Yabancı, Yabancılık

ğarīb	A. yabancı, gurbette olan (328-12)
--------------	------------------------------------

ğarîbluk	A.+T. gurbet, kendi memleketinin dışında bulunma (27-3)
ğurbet	A. gurbet, yad el (271-8)
nā-mahrem	F.+A. namahrem, yabancı erkek tarafından görülmesi caiz olmamakla kendisinden kaçılan, yabancı (351-8)
yat	yabancı, yad (176-15)

4.2.13.13.2.6. Yolcu

yolçı	yolcu (3-1)
--------------	-------------

4.2.13.13.2.7. Komşu, Komşuluk

konşı	komşu (163-7) krş. konşu (267-9)
konşu	krş. Konşı (163-7)
konşuluk	komşuluk (208-9)

4.2.14. Kültür ve Sanat Kavramları

4.2.14.1. Adet, Gelenek, Görenek

âdet	A. âdet, töre, alışkanlık, huy (37-14)
-------------	--

4.2.14.2. Şaka, Eğlenme

mashara	A. şaka, alay (237-10)
tarab	A. cümbüş, eğlence, şenlik (315-10)
tavaḳḳuf	A. durma, eğlenme, bekleme (110-9)

4.2.14.3. Şiir, Hikaye

ḥikāyet	A. hikâye (52-17)
kışsa	A. kıssa, hikaye (425-15)
meşel	A. hikâye, kıssa (116-2)
kaşide	A. kaside (259-8)

4.2.14.4. Müzik

āvāz	F. ses, sada (9-6)
āvāzlıq	F.+T. Sesli (310-8)
çeng	F.çeng, kanuna benzer dik tutularak çalınan bir saz (310-14)
şavt	A. ses (212-6)

4.2.15. Madenlerle İlgili Kavramlar

4.2.15.1. Kıymetli Madenler

altun	altın (156-9)
kāfūr	A. beyaz ve yarı saydam kolaylıkla parçalanan kokulu madde (162-12)
yāqūt	A. yakut (64-11)
zeberced	A. zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değerli olmayan süs taşı (57-1)
zümerred	A. zümrüt (308-16)

4.2.15.2. Madenler

bakır	bakır (215-16)
kümüş	gümüş (109-7)
temür	demir (17-11)

4.2.16. Meslekler ve Mesleklerle İlgili Kavramlar

meşgalesiz	A.+T. meşgalesiz, uğraşsız, işsiz (262-7)
pēşe	F. meslek, iş (117-15)

4.2.16.1. Bahçıvan

bāgdār	F.bahçıvan (246-16)
---------------	---------------------

4.2.16.2. Belediye, Emniyet Görevlisi

muhtesib	A. inzibat ve belediye işlerine bakan (307-10)
-----------------	--

muhtesibluḡ A.+T. inzibat ve belediye işlerine bakma (307-10)

muhtesiblülḡ A.+T. krş. **muhtesibluḡ**(307-10)

şahne A. inzibat, emniyet memuru (308-4)

4.2.16.3. Boyacı

boyağcı boyacı (194-3)

4.2.16.4. Cellat

cellād A. cellat (370-16)

4.2.16.5. Çiftçi

èkinçi (2) çiftçi (337-13)

4.2.16.6. Çoban

çübān F. çoban (329-11)

ķoymat çoban (329-13)

ķoymatlık çobanlık (430-13)

teweçi deve güden çoban (42-4)

4.2.16.7. Dadı

dāye F. sūtanne, çocuğa bakan dadı (360-12)

4.2.16.8. Değirmenci

teğirmenci değirmenci (117-15)

4.2.16.9. Demirci

temürçi demirci (237-16)

4.2.16.10. Köle Satıcısı

naḡḡās A. esir satıcısı (359-2)

naḡḡāsḡān A.+F. köle, esir bakıcısı (359-2)

4.2.16.11. Falcı, Büyücü

cādū	F. büyücü (35-10)
kāhin	A. kâhin (82-6)
müneccim	A. müneccim(82-6)
sāhir	A. büyücü (82-6)
sihr	A. sihir, büyü (31-1)

4.2.16.12. Hazine Görevlisi

hazīne-dār	A.+F. hazinedar (376-17)
-------------------	--------------------------

4.2.16.13. Hizmetli, Yardımcı

cāriye	A. cariye, hizmetçi kız (109-9)
hādīm	A. hizmetkâr (155-8)
hādime	A. kadın hizmetçi (254-8)
hıdmetkâr	A.+F. hizmetkâr, hizmetçi (308-17)
mūfiḳ	A. yardımcı (120-3)
musahḥar	A. birinin emrine, hizmetine verilmiş olan (392-3)
testgīr	F. yardımcı, elinden tutan (442-2)
yāriḳi	F.+T. yardımcı (304-14)

4.2.16.14. Kapıcı

derbān	F. kapıcı (302-10)
ḳapuġ	kapı; hizmet (91-17)

4.2.16.15. Kasap

ḳaşṣāb	A. kasap (312-7)
---------------	------------------

4.2.16.16. Katip

yazıcı	yazıcı, kâtip (137-13)
---------------	------------------------

bitigçi kâtip, nasir, ferman yazan (78-13)

4.2.16.17. Mübaşir

mubaşşır A. görücü, gözleyen (359-8)

4.2.16.18. Öğrenci

şāgird F. öğrenci (223-4)

ṭālib A. öğrenci, istekli (407-1)

4.2.16.19. Öğretmen

muʿallim A. muallim, öğretmen (330-5)

ustād F. usta, muallim, hoca (203-9)

üstād F. ustād (203-9)

4.2.16.20. Rehber

ḫulavuz kılavuz, rehber (23-11)

4.2.16.21. Rüya Yorumcusu

muʿabbir A. düş tabir eden, yoran (205-17)

4.2.16.22. Saki

sākī A. saki, içki sunan (365-1)

sākīlīḳ A.+T. sakilik (370-7)

4.2.16.23. Stajyer

mulāzimat A. stajyerlik

4.2.16.24. Şarap Satıcısı

ḫammār A. şarap satıcısı (370-6)

4.2.16.25. Tefeci

ribā-ḫor A.+F. tefeci, faizle para işleten (376-16)

4.2.16.26. Usta

ḥāzık A. işinin ehli, usta (424-4)

4.2.16.27. Yazar, Şair

muşannif A. müellif, yazar (443-16)

şā'ir A. şair (259-7)

4.2.17. Organ Adları ve Organlarla İlgili Kavramlar

a'zā A. ç. vücut uzuvları, organlar (44-15)

4.2.17.1. Baş Kısımında Bulunan Organlar

ağ(ı)z ağız; giriş (25-11)

al(ı)n alın; karşı, ön taraf (197-4)

baş (2) baş, kafa; uç, ilk; ileri gelen kişi, önder (36-16)

boy(u)n boyun (305-16)

bur(u)n burun; önce (13-10)

didar F. çehre, yüz (266-3)

dıde F. göz (125-3)

dimāğ A. dimağ, beyin (beyin)

eṇek yanak (382-3)

eṇse ense (383-1)

köz (1) göz (272-13)

kulak kulak (60-10)

likā A. yüz, çehre (441-8)

şimā F. çehre, görünüş (349-12)

til dil, lisan; dil (273-8)

todaḳ dudak (181-10)

yüz (1) yüz, surat, çehre; ön, ön taraf, üst yan (241-7)

4.2.17.2. El, Kol, Parmak

avuç avuç (74-2)

aya aya, avuç içi (23-7)

barmak parmak (224-4)

el el (159-12) krş. **elig** (29-6)

el(i)g el (29-6) krş. **el**(159-12)

kol (1) el; (koyun için) ön but (33-11)

koltuk koltuk, kolun gövdeyle birleştiği yer (84-7)

4.2.17.3. Gövde Kısımında Bulunan Organlar

‘avret A. kadın; açığı haram olan vücut uzvu (96-13)

bekâret A. bekaret, kızlık (398-17) krş. **bikâret** (419-4)

bikâret A. bekaret, kızlık (419-4) krş. **bekâret** (398-17)

dübr A. makat (43-3)

emük göğüs, meme (319-11)

ferc A. dişilik organı (346-15)

kar(ı)n karın (266-5)

kindik göbek (118-13)

kök(ü)s göğüs (90-7)

tüğeçke düğmecik, meme başı (319-11)

4.2.17.4. İç Organlar

bağarsuk bağırsak (12-2)

bağ(ı)r bağır, göğüs, ciğer (271-6)

boğaz boğaz (369-14) krş. **boğuz** (215-14)

boğ(u)z	boğaz (215-14) krş. boğaz (369-14)
büken	bağırsak (12-4)
ğudde	A. deri ile et arasındaki bez (312-8)
ķursak	kursak, mide (299-3)
me^ede	A. mide (299-17)
rahm (2)	A. rahim, döl yatağı (234-5)
yürek	yürek, kalp (361-5)

4.2.17.5. Kan, Damar, İlik

ķan	kan (12-17)
ķanlığ	kanlı (135-14)
tamar	dammar (233-9)
yilik	ilik (65-17)

4.2.17.6. Kemik, Eklem

bêl	bel (325-12)
boğun	boğum, eklem yeri (326-9)
boğuş	eklem, boğum (437-14)
eye	kaburga kemiği (135-16) krş. eyegü (279-15)
eyegü	krş. eye (135-16)
êg(i)n	omuz (287-5)
oņurķa	omurga (275-9)
süņük	kemik (65-16)
tirsek	dirsek (136-12)
tiş	diş (13-8)
tiz	diz (79-7)

yağrın	kürek kemiği (33-11)
yinçük	incik kemiği, diz (123-4)

4.2.17.7. Saç, Kıl, Tüy, Tırnak

bıyık	bıyık (81-13)
kıl	kıl, tüy (239-14)
kirpük	kirpik (433-16)
meḥāsın	A. sakal (23-4)
saç	saç (67-16)
saçlığ	saçlı (399-5)
saḫal	sakal (65-13)
tırnak	tırnak (330-17)
tüg	tüy (65-13)
tüklüg	tüylü (55-8)

4.2.17.8. Vücuttan Salgılanan Sıvı ve Gaz Maddeler

‘abarāt	A.ç. göz yaşları
‘araḫ	A. ter (418-2)
beṯ	A. sidik (65-15)
irin	irin, safra (389-5)
ḫaṭarāt	A. ç.göz yaşları, damlalar (79-9)
kegrik	geğirti (266-11)
nutfe	A. döl suyu, sperma (376-12)
ter (2)	ter (52-15)
tüwkürük	tükrük (44-10)
urluḫ	sperma (350-12)

yar tükürük (90-5)

yaş (2) göz yaşı (21-8)

4.2.17.9. Duyu Organlarıyla Alakalı Kavramlar

4.2.17.9.1. Dokunma

ķuble A. öpücük, öpüş (272-15)

mu'āniķa A. kucaklaşma, sarılma (364-11)

4.2.17.9.2. Duyma

fāş A. duyulma, meydana çıkma, açığa çıkma (415-10)

4.2.17.9.3. Görme

nāżir A. bakan, gören, gözeten (431-5)

nezẓāre A. seyr, gözlem (71-9)

4.2.17.9.4. Koklama, Nefes

mu'aţţar A. hoş kokulu, ıtırılı (212-9)

nefes A. nefes (227-10)

rāyiķa A. güzel koku (348-8)

sası kokmuş, pis kokan (289-12) krş. **sasıĝ** (25-11)

sasıĝ pis, kötü koku (25-11) krş. **sası** (289-12)

yıdığ koku (62-7)

yıdliĝ kokulu (64-6)

4.2.17.9.5. Konuşma

aķvāl A. ç. sözler (2-11)

na'ra A. na'ra, çığlık

nidā A. nida, seslenme, bağırma (31-11)

taķriŗ A. anlatma (194-12)

4.2.17.9.6. Vücut

endām	F. vücut, beden uzuvları (135-2)
et	et; vücut (22-1)
kālbed	F. vücut, beden (278-7)
kön	deri, gön (341-3)
tap (2)	vücuttaki leke (341-1)
ten	A. vücut, beden, ten (61-15)
teri	deri, gön (66-10)
vucūd	A. var olma, dünyaya gelme (219-5)

4.2.18. Renk ve Işık Kavramları

4.2.18.1. Işıkla İlgili Kavramlar

ḵaraṅḡu	karanlık (402-12) krş. ḵaraṅḡu (229-13)
ḵaraṅḡu	krş. ḵaraṅḡu (402-129)
ḵaraṅḡuluk	karanlık (322-7)
ḵoyuḡ	koyu (8-5)
kölge	gölge (113-13) krş. kölige (38-9)
kölige	gölge (38-9) krş. kölge (113-13)
münevver	A. nurlu, aydınlık, parlak (212-9)
nūr	A. nur, ışık (30-7)
nūr-ı dīde	A.+F. göz nuru (5-6)
nūrānī	A. nurlu (103-3)
nūrluḡ	A.+T. nurlu (125-2)
yaruḡ	aydınlık, parlak, ışık, nur (279-3)
yaruḡluḡ	aydınlık, parlaklık (293-2)

zulmānī A. karanlık (338-9)

4.2.18.2. Renklerle İlgili kavramlar

reng F. renk, beniz (53-4)

4.2.18.2.1. Kara, Siyah

ķara (1) kara, siyah; karartı, gölge (71-13)

ķaramtul karamsı, siyahımsı (340-14)

4.2.18.2.2. Sarı

sarıġ sarı (235-2)

sarıġlık sarılık, sarı renk (340-14)

zaʿferān A. sarı renk (162-11)

4.2.18.2.3. Kızıl

ķızıl kızıl (171-7)

ķızılık kızıllık (385-8)

4.2.18.2.4. Beyaz

ak ak, beyaz (38-12)

aklık aklık, beyazlık (389-13)

4.2.18.2.5. Yeşil

yaşıl yeşil (37-16)

yaşıllık yeşillik (319-9)

4.2.18.2.6. Karışık Renkler

ala ala, karışık renk (55-1)

ķaķır (göz için) mavi hareli elâ (399-5)

renglig F.+T. renkli (179-4)

4.2.19. Sayılar ve Sayılarla İlgili Kavramlar

4.2.19.1. Sayılar

4.2.19.1.1. Asıl Sayılar

bir	bir (1); tek; aynı (2-12)
altı	altı (6) (4-14)
altı ming	altı bin (6000) (75-3)
altı yüz	altı yüz (600) (37-3)
altı yüz ming	altı yüz bin (600 000) (271-3)
altı yüz yigirmi	altı yüz yirmi (620) (4-12)
altmış	altmış (60) (65-11)
altmış ming	altmış bin (60 000) (306-8)
altmış üç	altmış üç (63) (6-15)
bêş	beş (5) (10-14)
bêş-ming	beş bin (5000) (72-16)
bêş yüz	beş yüz (500) (66-6)
eki	iki (2) (8-14) krş. èkki (5-6)
èkki	iki (2) (5-6) krş. èki (8-14)
èkki miñ	iki bin (2000) (70-15)
èkki yüz	iki yüz (200) (42-4)
èkki yüz miñ	iki yüz bin (200 000) (369-9)
èkki yüz on èkkiiki yüz on iki	(212) (369-9)
ellig	elli (50)
ellig miñ	elli bin (50 000) (58-10)
kırk	kırk (40) (2-5)

kırk bês	kırk beş (45) (191-9)
kırk êkki	kırk iki (42) (66-9)
kırk miñ	kırk bin (40000) (156-9)
kırk üç	kırk üç (43) (4-17)
miñ	bin (1000) (37-3)
on	on (10) (2-12)
on altı	on altı (16) (199-1)
on bês	on beş (15) (70-12)
on bês miñ	on beş bin (15000) (75-4)
on bir	on bir (11) (353-8)
on êki miñ	on iki bin (12000) (112-7)
on êkki	on iki (12) (140-13)
on êkki miñ	on iki bin (12000) (70-15)
on miñ	on bin (10000) (70-15)
on sekiz	on sekiz (18) (6-16)
on sekiz miñ	on sekiz bin (18000) (8-4) krş. on sekkiz miñ (151-9)
on sekkiz miñ	krş. on sekiz miñ (8-4)
on tört	on dört (14) (5-11)
on üç	on üç (13) (6-15)
otuz	otuz (30) (65-12)
otuz bês miñ	otuz beş bin (35000) (135-6)
otuz êkki	otuz iki (32) (207-11)
sekiz	sekiz (8) (51-14) krş. sekkiz (5-1)
sekkiz	sekiz (8) (5-1) krş. sekiz (51-14)

sekkiz yüz	sekiz yüz (800) (23-10)
seksen	seksen (80) (119-5)
seksen miñ	seksen bin (80000) (111-10)
toķsan	doksan (90) (37-4)
toķuz	dokuz (9) (6-8)
toķuz yüz	dokuz yüz (900) (325-2)
tört	dört (4) (2-11)
tört miñ	dört bin (4000) (66-1)
tört yüz	dört yüz (400) (368-4)
üç	üç (3) (6-8)
üç miñ	üç bin (3000) (29-2)
üç yüz	üç yüz (300) (281-16)
üç yüz miñ	üç yüz bin (300000) (210-3)
yeti	yedi (7) (99-1) krş. yeti (29-11)
yeti miñ	yedi bin (7000) (198-7)
yeti yüz	yedi yüz (700) (132-5)
yeti yüz altmış bir	yedi yüz altmış bir (761) (443-15)
yeti yüz miñ	yedi yüz bin (700000) (278-11)
yetmiş	yetmiş (70) (38-5)
yetmiş êkki	yetmiş iki (72) (198-2)
yetmiş miñ	yetmiş bin (70000) (56-14)
yetti	yedi (7) krş. yeti (99-1)
yigirmi	yirmi (20) (6-14)
yigirmi beş	yirmi beş (25) (209-12)

yigirmi tokuz	yirmi dokuz (29) (6-13)
yigirmi dört	yirmi dört (24) (185-4)
yüz (2)	yüz (100) (21-2)
yüz ellig	yüz elli (150) (183-17)
yüz miñ	yüz bin (100000) (253-6)
yüz yigirmi	yüz yirmi (120) (69-15)

4.2.19.1.2. Sıra Sayıları

altınç	altıncı (6.) (55-6) krş. altınçı (240-16)
altınçı	krş. altınç (55-6)
bêşinç	beşinci (5.) (156-13) krş. bêşinçi (234-10)
bêşinçi	krş. bêşinç (156-13)
êkinç	ikinci (2.) (30-16) krş. êkinçi (1) , êkkinç, êkkinçi
êkinçi (1)	ikinci (2.) (219-3) krş. êkinç (1) , êkkinç, êkkinçi
êkkinç	ikinci (2.) (113-1) krş êkinç , êkinçi (1) , êkkinçi
êkkinçi	ikinci (2.) (22-12) krş êkinç , êkinçi (1) , êkkinç
ķırķinç	kırkıncı (40.) (233-13)
on birinç	on birinci (11.) (6-16)
on ekinç	on ikinci (12.) (4-11)
onınç	onuncu (10.) (77-4)
on seksinç	on sekizinci (18.) (136-8)
on törtünçi	on dördüncü (14.) (65-14)
seksinç	sekizinci (8.) (60-14)
toksınç	dokuzuncu (9.) (68-13)
törtinç	dördüncü (4.) (2-15) krş. törtinçi, törtünçi (137-7)

törtinçi	dördüncü (4.) (137-7)krş. törtinç, törtünçi
törtünçi	dördüncü (4.) (188-15) krş. törtinç, törtünçi
üçegü	üçü, üçü birden (53-5)
üçinç, üçünç	üçüncü (3.) krş. üçünçi, üçinçi
üçünçi, üçinçi	üçüncü (3.) krş. üçünç, üçinç
yetinç	yedinci (7.) (5-8)
yigirminç	yirminci (20.) (154-4)

4.2.19.1.3. Üleştirme Sayıları

ëkkişer	ikişer (10-13)
kısmet	A. pay etme, bölme, üleştirme (77-1)
törter	dörder (193-1)
üçer	üçer (193-1)
yetişer	yedişer (29-9)
yüzer	yüzer (75-12)

4.2.19.1.4. Kesir Bildiren Sayılar

buçuq	yarı, yarım (96-7)
habbe	A. danik'in $1/8$ I (246-8)
tükel	hep, bütün, tamamıyla (79-10)
yarı	yarı (54-16) krş. yarı (260-6)
yarım	yarım, yarı (97-12)
yarı	yarı (260-6) krş. yarı (54-16)

4.2.19.1.5. Sayılarla İlgili Diğer Kavramlar

ëkegü	ikisi, ikisi birden
--------------	---------------------

ḥisābsuz, ḥisābsızA.+T. hesapsız, sayısız (324-1)

saķış sayı, hesap (180-14)

saķışsız sayısız, hesapsız (399-1)

san sayı, hesap (62-8)

sansız sayısız, hesapsız (399-1)

tek (1) tek, bir tek (296-8)

törtögü dördü, dördü birlikte (337-8)

yüzlüg yüzlü (22-15)

4.2.20. Ölçü, Miktar, Kıyas ve Nitelik Bildiren Kavramlar

4.2.20.1. Ölçü Bildiren Kavramlar

adım adım (66-1)

bağ örtü; bağ, deste, demet (213-11)

arşın arşın (66-9)

batman batman, bir tür ağırlık ölçüsü (28-11)

ķabza A. bir avuç, bir avuç dolusu (277-9)

ķadem A. adım (434-1)

mīl Fr. yer yer uzunluğu değişen uzunluk ölçü birimi (66-1)

mişķāl A. yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsü (72-13)

yıķaç (2) yaklaşık 6 km’lik uzaklık ölçüsü (155-3)

4.2.20.2. Miktar Bildiren Kavramlar

endāze F. mikdar, kadar (224-4)

endāzeliğ F.+T. ölçülü, ölçüde, kadar (66-7)

miķdār A. miktar, kadar (10-5)

4.2.20.2.1. Azlık, Çokluk

‘azım	A. çok, pek çok (205-2)
azlık	azlık (70-17)
efzal	A. en, pek faziletli (232-8)
eksük	eksik, az (38-10)
ıñen	çok, pek; hemen (7-6)
katı	çok (269-9) krş. katığ (7-16)
katığ	katı; çok; şiddetli, sert, hızlı, zor, güç; iyice, sağlamca; kötü (7-16) krş. katı (269-9)
kawurtlığ	sık, bol (23-8)
kifāyet	A. kâfi, yeterli olma; yerine getirme (421-6)
seyrek	seyrek, aralıklı (23-6)
şemme	A. çok az, kısaca (178-7)
telim	çok (83-8)
yoğun	yoğun (105-15)

4.2.20.2.2. Uzaklık, Yakınlık

ırak	uzak (100-2) krş. yırak (149-12)
kurb	A. yakınlık (349-16)
uzak	uzak (147-4)
yağ	yakın (16-13)
yakın	yakın; kısa, az (86-1)
yanı	uzak (129-12)
yırak	uzak, ırak (149-12) krş. ırak (100-2)

4.2.20.2.3.Uzunluk, Kısalık

boğluğ	boylu (22-15)
kışka	kışa (118-9)
mutavvel	A. uzun (36-2)
uzun, uzın	uzun, uzak; uzunluk (23-4)
uzunluğ	uzunluk (209-12)

4.2.20.2.4.Yavaşlık, Hızlılık

āheste	yavaş, usul (356-7)
ağru	yavaş (33-6) krş. ağrun (278-10)
ağrun	krş. Ağru (383-6)
čālāđ	F. çevik, hızlı, çabuk hareket eden (47-4)
hareketliğ	A.+T. hareketli (23-6)
nāgāh	F. aniden, birden bire, ansızın (20-10)
ta'cıl	A. acele ettirme, çabuklaştırma (32-3)
terk (1)	çabuk, hemen (33-5)
tēz	F. tez, hemen (189-14)

4.2.20.2.5.Ağırlık, Hafiflik

ağ(ı)r	ağır, ağırlık, zor, güç (iş için); çok, kuvvetli; değer, baha (97-1)
yumşak	yumuşak; hafif; mülâyim, ılımlı (210-9)
yüñül	hafif (215-11)

4.2.20.3. Kıyas, Tezat ve Fark Kavramları

fark	A. fark (223-8)
kıyās	A. kıyas (198-9)
muğtelif	A. birbirine uymayan, zıt (118-4)

tefāvut A. fark (197-17)

4.2.20.3.1. Kolay, Zor

düşvār F. zor, güç, sıkıntılı, cetin (106-13)

küç güç, kuvvet, kudret; zulüm, kaba kuvvet (7-11)

küçey güç, zor (60-16)

küçeylik güçlük, zorluk (60-17)

meşakkat A. meşakkat, zorluk, güçlük, sıkıntı, zahmet (426-6)

meşakkatlıg A.+T. zorluğa, sıkıntıya maruz kalmış (142-4)

müyesser A. kolay (128-2)

4.2.20.3.2. Açık, Kapalı

bağlıg bağlı, kapalı (189-15)

bukağluğ bukağılı, bağlı (301-13) krş. **buğaluğ** (301-15)

bukağı bukağı, köstek, pranga, kelepçe (325-10)

bukağuluğ kelepçeli, bağlı (301-15) krş. **buğaluğ**(301-13)

zāhir A. zahir, açık, aşikar, görünen, ortaya çıkan, meydana, dış görünüş (57-5)

4.2.20.3.3. İçeri, Dışarı

taş (2) dış, dışarı, hariç (361-13)

taşra dışarı (360-12)

taşkaru dışarı (167-11)

4.2.20.3.4. Gizli, Açık

maḥfūz A. saklanmış, gizlenmiş (117-3)

ma'rūf A. bilinen (106-10)

ma'lūm A. malum, bilinen, belli, açık (204-3)

mu'ayyen	A. tayin ve tahsis olunmuş, kararlaştırılmış, kesin, belli, açık seçik (14-8)
nā-peydā	F. görünmez (226-9)
muḳarrar	A. kesinleşmiş, kesin (423-16)
örtüglüg	örtülü, gizli, saklı, görünmeyen (57-5)
rāz	F. sır (360-5)
rūšen	F. açık, fasih, anlaşılır, belli (252-17)
sır(r)	sır, giz (157-6)
kişf	A. meydana çıkma, açılma (295-11)

4.2.20.3.5. Küçük, Büyük

beḳük	büyük (128-3)
böyük	büyük (378-11)
çeynem	lokma, küçük parça (425-3)
kiçig (2)	küçük, yaşça küçük; önemsiz (51-11)
kiçiglik	küçüklük, yaşça küçük olma (285-13)
mecîd	A. büyük, ulu (384-5)
mu'azzam	A. muazzam, ulu, büyük (64-13)
uluğ	büyük, ulu, yaşça büyük olan; aziz, eşraftan kimse, önde (9-7)
uşak	ufak, küçük, parçalanmış (43-14)
yükey	yüce, ulu (9-4)
yüksek	yüksek, ulu, yüce (165-2)
zerre	A. zerre (371-6)

4.2.20.3.6. Dolu, Boş

ḳuruğ	kuru; boş (133-14)
--------------	--------------------

toluğ dolu (3-10)

4.2.20.3.7. Kalın, İnce

kalın kalın; çok, kalabalık (33-1)

kalınlık kalınlık (66-9)

yinçke ince (239-14)

4.2.20.3.8. İç, Dış

iç iç, içeri; konu, hak; kalp, gönül (77-17)

içre içinde, içeri (360-9)

4.2.20.3.9. Derin, Sığ

terin derin (27-17)

terinlik derinlik (66-5)

tüp dip (66-7)

tüplüg dipli (396-1)

4.2.20.3.10. Anlamlı, Anlamsız

güzāf F. manasız, boş (430-4)

bēhūda F. beyhude, boş (199-6)

heba A. boş, nafile (213-14)

te'vil A. söze ayrı mana vermeye çalışma (60-9)

4.2.20.3.11. Eski, Yeni

eski eski, köhne, viran (12-14)

opraq eskimiş, yıpranmış (192-12)

tāze F. yeni (48-2)

yañı yeni (47-17)

yırtuq yırtık (380-14)

zinde-puş F. peşmürde, kötü, eski giyimli (440-10)

4.2.20.3.12. Tembel, Çalışkan

kāhillik A.+T. tenbellik (406-4) krş. **kāhillık** (31-12)

kāhillık A.+T. krş. **kāhillik** (406-4)

sust F. tembel, gevşek, sölpük, ağır kanlı (199-3)

sustluk F.+T. tembellik, uyuşukluk (387-16)

4.2.20.3.13. Güçlü, Zayıf, Şişman, Çürük

aruk arık, zayıf, cılız, güçsüz (22-5)

berk sağlam, muhkem (138-13)

erk güç, kuvvet, yetki (51-16)

etlig şişman (233-11)

ķavî A. sağlam, kuvvetli, güçlü (286-2)

ķudret A. kudret, güç, takat (12-6)

ķudrethġ A.+T. kudretli (425-4)

ķuvvet kuvvet, güç, kudret; etki, tesir (146-14)

ķuvvetlhġ kuvvetli, güçlü (28-5)

ķüçlüġ güçlü (50-15)

lahmānî A. etli, toplu, şişman (234-4)

muħkem A. muhkem, sağlam (136-6)

muķavvî A. kuvvetlendiren, sağlamlaştıran (263-13)

naħîf A. zayıf, arık, güçsüz; âciz (235-2)

nāzenîn F. narin, ince yapılı (213-14)

müşkil A. müşkül, güç; zorluk, sorun (190-3)

sınuķ kırık (433-1)

şun^c	A. eser, kudret (262-11)
tenlig	F.+T. bedenli, cüsseli (233-11)
veyrân	F. viran, harap, yıkılmış (42-2)
yıkuq	yıkık (436-12)
za'îf	A. zayıf, güçsüz, âciz, zavallı, hasta (3-14)
za'îf-lık, za'îfluk	A.+T. zayıflık, güçsüzlük, acizlik (141-17)

4.2.20.3.14. Dar, Geniş

ên	en, genişlik (64-10)
kên	geniş, büyük (250-15)
tar	dar (224-5)

4.2.20.3.15. Varlık, Yokluk

âşkâre	F. aşikâr, açık, belli, meydanda, görünen (57-5)
bar	var, mevcut olan (7-8)
barlık	varlık, var olma (229-7)
berekât	A. ç.bereket, hayır, bereketler, bolluk (29-10)
bereket	A. bereket (159-16)
fenâ	A. yokluk, yok olma (105-1)
ğâyib	A. görünmez, yok olan, kayıp (8-7)
hâşıl	A. ortaya çıkan, meydana gelen, zahir olan, mevcut (37-11)
hâzır	A. hazır, mevcut, var (48-17)
helāk	A. helak, yok olma, mahvolma (12-17)
helāket	A. helaklık, yok olma (144-16)
helāketlik	A.+T. helak, yok olma (137-5)
helāklik	A.+T. helaklık, mahvolmuşluk (17-5)

ḥusrān	A. yokluk acısı, mahrumiyet (271-9)
kerek	gerek, gerekli, lazım (4-6)
kereksiz	gereksiz, gerekli olmayan (196-4)
mevcūd	A. mevcut, var (299-5)
peydā	F. görünen, meydana, mevcut (10-11)
şādir	A. ortaya çıkan, olan (388-1)
vāḳıʿ	A. vuku bulan, olan, meydana gelen (257-15)
yokluk	yokluk, yok olmak (426-11)
zāyīʿ	A. zayi, yitık, telef olan, zarar, ziyan (7-7)

4.2.20.3.16. Kolay, Zor

āsān	F. kolay, kolaylık (28-1)
katıḡlık	zorluk, güçlük, sıkıntı; katılmak; çokluk (159-11)

4.2.20.3.17. Devamlı, Kesik

hemīše	F. devamlı, sürekli, daima (34-8)
müdām	A. devamlı, sürekli (294-14)
müdāvemmet	A. bir işi aralıksız sürdürme, devam ettirme (232-16)
tutuş	sürekli, devamlı (416-14)
ulaşu	devamlı, sürekli (35-6)

4.2.20.3.18. Sıcak, Soğuk

ḥamīm	A. sıcak, kaynar su (363-16)
ḥarāret	A. hararet, sıcaklık (372-11)
isig	sıcak (316-2) krş. issig (124-8)
isiglik	sıcaklık (218-4)
issig	sıcak (124-8) krş. isig (316-2)

sawuk soğuk (31-1)

4.2.20.3.19. Fayda

fāyda A. fayda, yarar (17-8) krş. **fāyida** (432-3)

fāyida A. krş **fayda** (17-8)

menfaʿat A. fayda, yarar (396-10)

menfaʿatlig A.+T. faydalı, yararlı (424-3)

mufīd A. faydalı (423-13)

şemere A. fayda, verim (233-2)

4.2.20.3.20. Bütün, Kısmi

barça hep, bütün (24-6)

barı hep, hepsi (29-7)

baʿzı A. bazı, bir kısım (17-17)

bütün bütün, tam (118-12)

bütünlük mükemmellik, kemale ermişlik (233-3)

cümle A. cümle, hep, bütün, herkes (9-1)

ķamuğ bütün, hep (50-6)

kesük kesik (326-14)

mecmuʿ A. bütün, tüm (2-13)

pāre F. parça, az miktar (11-7)

tamām A.tamam, bütün, eksiksiz, kusursuz; tamamıyla (43-5)

yetiz tam, mükemmel (193-17)

4.2.20.3.21. Eksik, Fazla

artuk fazla, çok; değerli, kıymetli (13-10)

artuķsı nafile, fazladan, çok (301-11)

az	az (124-6)
bē-ġāyet	F.+A. son derece, çok fazla, aşırı (65-8)
ġāyet	A. gayet, çok (65-3)
hezār	F. çok, pek çok (281-11)
köp	çok (11-13)
ma'ŷūb	A. eksik, kusurlu özürlü (326-14)
neçe	nice, ne kadar çok, ne kadar, pek çok, birçok (65-15)
neme	nice, ne kadar çok, ne! (36-16)
nuḡṣān	A. noksan, eksik, eksiklik, kusur (78-15)
üküş	çok (6-1)
üküşlük	çokluk, fazlalık (71-2)
yawlak	çok (106-13)
ziyād	A. çok, fazla (405-3)
ziyāde	A. çok, fazla (49-10)

4.2.20.3.22. Benzerlik, Eşlik, Denklik

āṣnā	F. aşına, tanıdık.kün (113-14)
berāber	F. aynı, denk (408-13)
bes	F. yeter, kâfi, el verir (439-7)
emṣāl	A. emsal, benzer (110-5)
miṣāl	A. misal, benzer, örnek (303-11)
miṣl	A. benzer (56-17)
muḡābil	A. karşılıklı, aynı, denk (352-1)
naẓīr	A. benzer (231-13)

4.2.20.3.23. Düzen, Sıra

alt	alt (51-8)
nevbet	A. sıra, nöbet, sıra ile yapılan iş (41-16)
mekr	A. hile, düzen (40-14)
şaf	A. saf, sıra, dizi, bölük (69-11)
tişlig	basamaklı (90-15)
tiziglig	dizili, dizilmiş (162-13)

4.2.20.3.24. Dağınıklık, Açıklık, Karışıklık, Türlü

ayra	ayrıntılı, açık seçik (23-6)
bulğaşuq	karışık, anlaşılmaz, girift (23-7)
envāc	A. çeşitli, türlü (61-3)
faşih	A. açık, aşikar, anlaşılır (161-14)
menşūr	A. dağılmış, darmadağın olmuş (231-14)
muhtelit	A. karışık, karışmış (320-7)
müteferriq	A. dağınık (72-2)
neşr	A. yayma (407-1)
mümteniç	A. dağılan, kaçan (245-2)
münteşir	A. neşr olunmuş, yayılmış, dağılmış (208-1)
örpek	dolaşık(saç) (400-9)
perākende	F. dağınık, darmadağın (401-13)
tefriq	A. dağıtma (208-11)
türlü	türlü, çeşitli (194-13) krş. türlüg (61-12)
türlüg	krş. türlü (194-13)

4.2.20.4. Nitelik Bildiren Kavramlar

4.2.20.4.1. Gösterişli, Üstün

‘azamet	A. azamet, heybet, gösteriş (60-12)
‘azametlîğ	A.+T. azametli, heybetli, debdebeli (50-12)
cerb	A. üstün ve seçkin olma (177-5)
ğalebe	A. galibiyet, üstünlük; kalabalık, çokluk (249-4)
ğālib	A. galip, üstün (12-7)
sem‘a	A. gösteriş (260-12) krş. sem‘at (408-8)
sem‘at	A. krş. sem‘a (260-12)
tekellüf	A. özenme, gösterişli kılmak için uğraşma (235-8)

4.2.20.4.2. İyi, Kötü, Güzel, Çirkin

‘aynā	A. iri ve güzel gözlü (424-15)
cemāl	A. güzellik, yüz güzelliği (352-1)
cemāllîğ	A. T. güzel (320-10)
cemālsız	A.T. çirkin (337-11)
cemīl	A. güzel (372-3)
edğü	iyi (2-15)
edğülük	iyilik (58-5)
fāšid	A. kötü, fena (299-1)
ḥābîš	A. kötü, alçak, soysuz (208-5)
hoş	F. hoş, iyi, güzel (11-12)
hoşluk	F.+T. hoşluk, güzellik, iyilik (128-14)
ḥüsn	A. güzellik (320-10)
irig	çirkin, nefret edilen, kötü, kaba (105-11)

körklü	güzel (189-8) krş. körklüg (64-14)
körklüg	krş. körklü (189-8)
körksüz	çirkin (399-6)
laţif	A. latif, hoş, güzel (280-9)
le'ım	A. alçak, aşağılık (kimse) (374-12)
mūnis	A. sevimli, hoş (343-11)
meḥāsinlġ	A.+T. tenli; güzel (54-11)
nefis	A. nefis, enfes, çok güzel (79-14)
şāhib-cemāl	A. güzel (218-16)
şāhib-cemālġ	A.+T. güzel (218-13)
şer(r)	A. şer, kötülük, fenalık, zarar (397-8)
tatlġ	tatlı, hoş, güzel (62-7)
talıġlġ	tatlılık, hoşluk (212-3)
ţayyibe	A. güzel, gönül alıcı (443-9)
yahşı	yahşı, iyi, güzel; çok (23-3)
yigrençek	iğrenç (391-15)
zarıf	A. zarif, güzel (165-17)
zişt	F. çirkin (399-7)

4.2.20.4.3. Şekil ve Geometrik Şekiller

ḥalka	A. halka (325-10)
müñüş	köşe (135-17)
mürebba^c	A. kare (64-9)
şüret	A. suret, şekil, görünüş (60-6)
şüretlġ	A.+T. şeklinde, görünüşünde (399-6)

şekl A. şekil, görünüş (268-13)

4.2.21. Süs, Süslenme ve Süs Malzemeleri

4.2.21.1. Kadın Süs Malzemeleri

bezek bezek, süs (380-9)

güher F. mücevher, inci (216-10)

tavk A. halka, gerdanlık (279-4)

kaş (yüzük için)ön yüz, taş (77-17)

monçuk boncuk (414-11)

sürme A. sürme (347-11)

sürmelik A.+T. sürme kabı (347-11)

yinçü inci (62-5)

yüzük yüzük (78-8)

zînet A. süs, bezek (64-11) krş. **ziynet** (109-1)

ziynet A. zinet, süs, bezek (109-1) krş. **zînet** (64-11)

4.2.21.2. Süslü, Süsleyici

ārāste F. süslü, bezenmiş (151-17)

bezeklig süslü, bezenmiş (272-9)

müzeyyen A. süslü, bezenmiş (147-7)

sürmelig A.+T. sürmeli (65-13)

4.2.22. Taşıt, Eşya ve Bazı Araç-Gereçler

4.2.22.1. Araçlar

araba araba, araba yükü (247-3)

kemi gemi (307-4)

yelken yelken (396-3)

4.2.22.2. Dini Araç-Gereçler

‘aşā	A. asa, değnek (80-17)
borġu	boru, sūr (177-3)
kabīn	A. damadın geline verdiği ağırlık, eşya, para, kalan (409-14)
mesvāk	A. misvak (266-8)
misvāk	A. misvak (90-2)

4.2.22.3. Diğer Eşya ve Araç-Gereçler

ālet	alet, araç gereç (267-4)
‘amūd	A. topuz (307-9)
beşik	beşik (362-2)
cāmedān	F. çamaşır dolabı, gardrop (203-1)
çıpçurġa	ince, uzun değnek; bir şeyin tutulacak yeri (372-2)
çırāġ	F. mum (257-4)
dirre	F. kamçı, kırbaç (106-9)
eshāb	A. ç. gerekli, ihtiyaç olan şeyler, malzemeler (124-14)
ħuķķa	A. küçük kutu (182-4)
ırġaķ	çengel, kanca (268-2)
ķamçı	kamçı (86-1)
ķandīl	A. kandil (156-10)
ķayış	kayış (372-2)
ķazuķ	kazık (165-9)
ķilīd	F. anahtar (259-3)
ķörük	ķörük (208-6)
ķufl	F. kilit (103-16)

nerse	şey, nesne (121-11) krş. neerse (11-13)
neerse	şey, nesne (11-13) krş. nerse (121-11)
şandūk	sandık (258-17)
tarğak	tarak (11-7)
teprek	kürek (325-15)
türü	bel denilen tarım aracı (435-1)
yelpise	yelpaze (235-15)
yıpar	misk (62-6)
zenbîl	A. zenbil, hamal semeri (267-1)

4.2.23. Tıbbî Kavramlar

4.2.23.1. Hastalık Belirtileri, Nedenleri

ağrığ	ağrı, sancı (33-11)
ağu	zehir, ağu (33-11)
ağuluğ	zehirli (34-6) krş. ağuluk (350-14)
ağuluk	krş. ağuluğ (34-6)
aḥvāl	hal, durum (22-13)
baş (1)	yara (200-4)
başlığ	yaralı (184-9)
bē- ḥaber	F.+A. baygın, kendinden geçmiş (240-2)
bē-hūş	F.aklı başından gitmiş, şaşkın, kendinden geçen, baygın (85-2)
cerāḥat	A. yara (118-13)
eşer	A. nişan, belirti, iz, etki, tesir (28-5)
ısıtmak	ateş (hastalık) (167-2)
ḳarārsız	A. +T. kendinde olmayan (345-16)

ķay(y)	A. kusma (389-4)
sirāyet	A. geķme, bulaşma, yayılma (296-10)
şiş	yumru (95-7)
tolķaķ	sıkıntı, aķrı (287-2)

4.2.23.2. Hasta, Engelli, Yaralı, Ölü

cānsız	F.+T. cansız (217-2)
cemād	A. taş gibi cansız olan şey (217-1)
delü	deli (400-5)
delülük	delilik (348-5)
dıvāne	F. deli divane (360-5)
ķasta	F. hasta, (gönli) incinmiş, kırılmış (166-16)
ma'zūr	A. özörlü, özörü olan (224-8)
mecnūn	A. deli (204-5)
mecrūķ	A. yaralı, incinmiş (107-16)
nāķiřatü'l 'aķl	A. az, eksik akıllı (234-16)
ölüg	ölü (284-9)
ölügse	ölü, cenaze, ceset (373-17)
řāķib-firāř	A. yataķa düşmüş hasta (221-9)
sekerāt	A. kendinden geķme, baygınlık (442-11)
sökel	hasta (140-3)

4.2.23.3. Hastalık, Hastalıklar

cüzām	A. cüzzam hastalıķı (390-15)
ig	hastalık (330-13)
'illet	A. illet, hastalık (412-2)

kıçığ (1)	kaşıntı, uyuz (330-17)
közsüz	kör, âmâ (361-5)
ma'lûl	A. illetli, hastalıklı (424-15)
maraz	A. hastalık (218-17)
otruk	oturum, yatalak (221-3)
sağır	sağır (136-12)
sökellik	hastalık (167-2)
taz	kel (399-5)
zaḥm	A. yara (154-5)

4.2.23.4. Hastalıkla İlgili Diğer Kavramlar

‘ayādat	A. hatır sorma, hasta ziyareti (10-10)
bāṭn	A. iç görünüş, iç hal (404-9)
dāğ	F. vücuda vurulan damga, işaret (279-4)
‘iyādet	A. hasta ziyareti (6-2)

4.2.23.5. İlaç, Çare, İyileşme

çāre	F. çare, çözüm yolu; tedbir, hile (88-17)
dārū	F. ilaç (424-3)
eczā	A. esas, içerik, madde (277-13)
ḥacāmet	A. boynuz veya şişe ile vücudun bir organına kanı topladıktan sonra neşter ve menegene denilen aletle kan alma (34-2)
muşāhide	A. müşahede, gözlem (205-6)
şifā	A. şifa, deva (331-8)
tedārük	A. tedarik, çözüm yolu, care (281-1)

4.2.23.6. Sağlık, Güç, Kuvvet

‘āfiyet	A. sağlık, esenlik (395-4)
cān	F. can, ruh (91-1)
rūh	A. ruh, can (144-16)
sağ (1)	sağ (20-7)
sağ (2)	sağlıklı, dinç, sağlam (330-13)
sağlık (1)	sağlık, yaşanılan zaman (334-4)
şihhat	A. sıhhat, sağlık, iyilik, sağlamlık (331-8)
ṭāḳat	A. takat, güç, kuvvet (90-16)
ten-dürüst	F. vücudu sağlam, sağlıklı, kuvvetli (219-3)
ten-dürüstlük	F.+T. vücut sağlığı, dinçlik (331-9) krş. ten-dürüstlük (202-8)
ten-dürüstlük	F.+T. vücut, sağlığı, dinçlik krş. ten-dürüstlük (331-9)
yaş (1)	yaş, yaşam süreci (5-8)

4.2.23.7. Tabip

ṭabīb	A. tabip, doctor (118-11)
-------	---------------------------

4.2.23.8. Yaşama, Hayatta Olma

‘ayş	A. yaşam , yaşantı (217-17)
eḥyā	A. canlandırma, hayat verme, diriltme (239-11)
eḥyālik	A.+T. canlılık, uyanıklık (392-17)
ḥayāt	A. hayat, yaşam (278-9)
nabż	A. nabız (233-12)
‘ömr	A. ömür, hayat (242-2) krş. ‘ömr (433-9)
‘ömr	A. ömür (433-9) krş. ‘ömr (242-2)
tirig	canlı, hayatta, sağ; can (284-11)

tirigle diri diri, canlı iken (358-11)

tiriglik yaşam, ömür, yaşantı (125-6)

4.2.24. Yemek ve Yemeklerle İlgili Kavramlar

kap kabuk (18-5)

lif A. lif, tel (159-9)

4.2.24.1. Kıtlık, Bolluk

kaht A. kıtlık (22-2)

kahtlık A.+T. kıtlık, kuraklık (123-16)

tena^{cc}um nimet ve bolluk içinde bulunarak rahat etme

4.2.24.2. Ocak, Ateş, Odun

köz (2) köz, ateş közü (304-15)

kül kül (391-7)

ot (2) ateş (30-5)

otun, otuñ odun (17-12)

öcek (1) ocak (325-15)

tandūr A. tandır (29-10)

tütün duman (439-4)

uçkun kıvılcım (120-15)

yalıñ (1) alev (18-8)

yalıñlıg alevli (17-9)

4.2.24.3. Pişirme, Yeme, İçme

içim yudum (173-8)

sofra A. sofras, yemek (156-7)

tegirmen değirmen (161-1)

tenāvul A. yemek yeme, yemek (30-1)

4.2.24.4. Yiyecek, Yemek

ʿasel A. bal (57-9)

aş aş, yemek (28-11)

azık azık, yol yiyeceği, yiyecek (7-10)

bal bal (99-12)

ġidā A. gıda, yiyip içilen şeyler (423-12)

ḥamīr A. hamur (220-4)

iştihā A. iştah (365-2)

luḳma A. lokma (296-12)

māya F. maya (220-4)

rızq A. rızk (442-9)

sağ yağ tereyağı (25-1)

ṭaʿām A. yemek, yiyecek (29-17)

tuzluḳ ekmek katığı (108-14)

yemek yemek (185-8)

ziyāfet A. ziyafet (395-6)

4.2.24.5. Yiyecek-İçecekler, Tatları ve Özellikleri

4.2.24.5.1. İçecekler

ḥamr A. şarap (57-9)

süt süt (22-7)

şarāb A. şarap (364-4)

şerbet A. şerbet (100-3)

4.2.24.5.2.Yiyecek ve Yemek Türleri

bulamak	bulamaç (107-14)
etmek	ekmek (29-11)
kabāb	A. kebab (214-17)
küweç	güveç (193-7)
şūrba	F. çorba (253-10)
tirīd	F. tirit, et suyuna doğranmış ekmek (25-4)
un	un (107-8)
yağ	yağ (234-5)

4.2.24.5.2.1. Kuruyemiş

bādām	F. badem (434-10)
--------------	-------------------

4.2.24.5.2.2. Meyve

alma	elma (171-4)
ḥurmā	A. hurma (22-1)
mēve	F. meyve, ürün (281-7)
üzüm	üzüm (363-12)

4.2.24.5.2.3. Sebze

sarımsak	sarımsak (25-11)
semüz	semiz (23-5)

4.2.24.5.2.4. Tahıl ve Tahıl Ürünleri

arpa	arpa (28-11)
aşlīk	buğday, zahire (337-15)
buğday	buğday (281-6)
burçak	burçak (417-16)

4.2.25. Yeryüzüyle İlgili Kavramlar

4.2.25.1. Çölle İlgili Kavramlar

şahrā A. çöl, kır, ova, boş, düzlük yer (20-6)

yābān F. çöl, sahra (209-15)

4.2.25.2. Dağla İlgili Kavramlar

tağ dağ (10-3)

tepe tepe; baş (139-16) krş. **tope** (283-12)

töpe tepe (283-12) krş. **tepe** (139-16)

4.2.25.3. Suyla İlgili Kavramlar

4.2.25.3.1. Su, Sular

çeşme F. su kaynağı , pınar (10-11)

ķaparķuk kabarcık (331-1)

ķatre A. katre, damla (68-16)

suwluğ sulu, suyu bol (385-6)

üvüşlük ıslaklık (3-11)

4.2.25.5.2. Baraj, Kuyu

ķaçu baraj, set, bent (82-5)

ķuđu kuyu (78-5) krş. **ķuđuğ, ķuđuķ, ķuyuğ**

ķuđuğ kuyu (44-3) krş. **ķuđu, ķuđuķ, ķuyuğ**

ķuđuķ kuyu (385-11) krş. **ķuđu, ķuđuğ, ķuyuğ**

ķuyuğ kuyu (385-7) krş. **ķuđu, ķuđuğ, ķuđuķ**

4.2.25.5.3. Kirli, Temiz

kir kir (436-3)

murdār	A. murdar, pis, İslâmî esaslara göre yenilmemesi gereken (374-10)
mülevveş	A. kirli, pis, bozulmuş (247-9)
müstaʿmel	A. kullanılmış, pis (su) (44-13)
necāset	A. necaset, pislik (12-6)
necāsethıĝ	A.+T. pis (12-2)
neces	A. pislik (9-13)
necis	A. pis, murdar, pislik (44-13)
pāk	F. pak, temiz, arı (55-4)
pāklik	F.+T. paklık, arılık (83-14)
pehıdlik	F.+T. pislik, murdarlık (68-4)
şāfı	A. temiz, arı, saf, berrak, saydam (411-7)
toĝluĝ	tozlu, kirli (400-9)

4.2.25.5.4. Yeryüzü Suları(Irmak, Deniz)

biḥār	A. deniz (443-11)
deryā	F. deniz, derya (73-6)
suw, suv	su; akarsu (3-10)
yap	ırmak, nehir (66-11)
yaka	yaka; kenar, kıyı (95-7)

4.2.25.5.5. Doğal Afetler

ʿāfet	A. afet, felaket, bela (88-2)
tapuzluĝ	çoraklık (338-5)
tūfān	A. tufan (38-4)

4.2.25.3.Yer İfade Eden Kavramlar

naḥḥāshāne	A.+F. esir satılan yer (359-7)
kuytu	kuytu, çukur, gizlenebilecek yer (335-7)
meydān	A. meydan, alan (299-12)
öz (1)	hendek, çukur (392-17)
sekīnet	A. oturulacak yer (382-6)
maẓhar	A. bir şeyin zuhur ettiği, görüldüğü mahal (3-12)
tegre	etraf, çevre (27-16)

4.2.25.3.1. Yer, Toprak

ḳara (2)	toprak (378-11)
ḳum	kum (409-8)
yer	yer; toprak; yeryüzü; makam, orun (45-12)

4.2.25.3.2. Yeryüzü Şekilleri

ceẓire	A. ada (404-16)
çuḳur	çukur (142-13)
ḳol (2)	dağın tepesinden aşağı inan ve derenin ortasından geçen yüksekçe yer, vadi (391-2)
teşük	delik (21-4)

4.2.25.4.Zemin Çeşitleri

balçık	balçık, çamur (278-5)
çimgen	çimen, çimenlik (319-8)
kesek	sertleşmiş toprak parçası (286-9)
taş (1)	taş (17-5)
toprak	toprak (74-3)

4.2.25.5. Yerleşim Yerleriyle İlgili Kavramlar

iklīm	A. bölge (180-3)
ikāmet	A. ikamet, yerleşim (219-6)
el	il, memleket
maḥalle	A. mahalle, mahal, yer (378-1)
mekān	A. mekân, yer (229-12)
memleket	A. memleket, ülke (327-8)
mülk	A. mal, mülk, memleket (255-14)
mülket	A. memleket (211-4)
oram	sokak (106-9)
şehir	F. şehir, il (308-1) krş. şehir (1) (218-11)
şehir (1)	F. şehir; ülke (218-11) krş. şehir (308-1)
şehri	F. şehirli, şehirden (328-12)
vilāyet	A. vilayet, il; ülke (281-14)
vaṭan	A. vatan (256-9)

4.2.26. Yönetim ve Sosyal Sınıf Kavramları

4.2.26.1. Yönetim

emir	A. emir, buyruk (4-5) krş. emr (294-2)
emir	A. emir, önde, ileri gelen kişi (375-14)
emr	A. emir buyruk (294-2) krş. emir (4-5)
fermān	F. ferman, buyruk, emir (40-8)
lebbeyke	A. buyurunuz, emir sizindir efendimiz! (104-5)
pādšāhlık	F.+T.padişahlık (356-13)
salṭanat	A. saltanat (210-13)

tāc	A. taç (278-13)
ta'yīn	A. tayin, atama (121-11)
umerā	A. emirler, beyler (300-15)
yarlıġ	buyruk, ferman (40-13)

4.2.26.2. Görev

bey'et	A. biat etme, olur, onay, işe başlatma, göreve atama; birinin yetkinliğini tasdik etme ve arz etme (26-1)
etbā'	A. birinin sözüne uyanlar, tabi olanlar (377-14)
inķiyād	A. tabi olma, boyun eğme (94-12)
ma'zūl	A. azledilmiş, görevinden alınmış (127-12)

4.2.26.3. Toplantı, Görüşme

meclis	A. meclis, toplantı yeri (380-3)
mecma'	A. toplantı, meclis (321-2)
mülākāt	A. görüşme (295-7)

4.2.26.4. Devlet

'alem	A. alem, sancak, bayrak (50-8)
beytü'l māl	A. maliye hazinesi (195-8)

4.2.26.5. Halife, Padişah, Vezir

hīlāfet	A. halifelik (92-8)
melik	A. melik, hükümdar (50-12)
mülūk	A. melikler, sultanlar (235-9)
pādişāh	F. padişah (219-2) krş. pādşāh (306-15)
pādşāh	F. krş. pādişāh (219-2)
selāṭīn	A. ç. Sultanlar (300-15)

sultān	A. sultan, hükümdar (325-9)
vekīl	A. vekil (181-4)
vezīr	A. vezir (78-17)
vüzerā	A. ç. Vezirler (429-12)

4.2.26.6. Sosyal Sınıflar

ḥānedān	F. asil ve büyük aile (142-3)
ḥayl	A. zümre, takım (392-1)
keremāt	A. ç. asillikler, soyluluklar (36-12)
üdrülmiş	seçkin (3-8)
üdründi	seçkin (90-12) krş. üdüründi (250-4)
üdüründi	seçkin, iyi. yeğ (250-4) krş. üdründi (90-12)
zümre	A. zümre, sınıf, grup (2-7)

4.2.26.7. Rütbe, Makam, Unvan

bēg	bey, efendi; vali (36-6)
bēglik	beylik, valilik (111-6)
derece	A. derece, mertebe, makam (198-8)
elçi	elçi (77-12)
elçilik	elçilik (131-8)
erklig	yetkili, malik, hakim, güçlü (67-7)
maḳām	A. makam, rütbe, mertebe (317-13)
maḳāmāt	A. makamlar (36-12)
or(u)n	orun, yer , makam (443-13)

4.2.27. Yön-Taraf ile İlgili Kavramlar

4.2.27.1. Yön Belirten Kavramlar

arka	arka; sırt (412-7)
art	art, arka (136-3)
asra	alt, aşağı (204-10)
ast	alt, aşağı (330-16)
astın	alt, aşağı (222-2)
aşag	aşagı, alt (402-12 (krş aşak
aşak	aşagı, alt, alçak; alçak gönüllü (387-1) krş aşag (402-12)
berü	beri (13-11)
ileg	ön, ön taraf (176-4) krş. iley (426-15)
iley	ön, ön taraf (426-15) krş. ileg (176-4)
karşu	karşı (3-15)
kırañ	kenar, kıyı, köşe (221-17)
kırıg	kenar, kıyı, yan (73-6)
kuyu	aşagı (336-15)
orta	orta, orta derece (23-5)
ön (2)	ön, ön taraf (140-16)
señ(i)r	köşe (38-14)
sol	sol (20-119)
taraf	A. taraf, yön, civar (20-9)
töpen	baş aşagı, tepesi üstü (67-11)
tuş	karşı, bir şeyin karşıısı (122-13)
utru	karşı (350-9)

üst	üst (12-3)
üstün	üst, yukarı (9-7)
üze	üzeri, üst, üstünde, üzerine, de/da, ile, için (2-8)
üzeyök	tam üzerinde (182-8)
üzre	üstünde (210-8)
yan	yan, taraf; sebep, neden, vesile, dolayı (206-7)

4.2.27.2. Coğrafi Yönler

mağrib	A. Batı (397-13)
maşriq	A. doğu (30-9)

4.2.28. Zaman Kavramları

rūzgār	F. vakit, zaman, dönem (231-10)
sā'at	A. saat, zaman, vakit, an (20-7)
tārīḥ	A. tarih (443-15)
va'de	A. vade, bir işi için tanınan süre; söz verme, taahhüt etme; bağışlama (54-9)
vaḥt	A. vakit, zaman (443-16) krş. vaḥt, vaḥit
vaḥit	A. vakit (34-11)
vaḥt	A. vakit, zaman; hal, durum (44-14) krş. vaḥt, vaḥit
zamān	A. zaman, vakit, süre (8-9)
zamāne	A. zaman, vakit (130-5)

4.2.28.1. Gün İçindeki Vakitler

seher	A. seher vakti (176-10)
--------------	-------------------------

4.2.28.1.1. Akşam

aḥşam	T.+A. akşam (25-16)
--------------	---------------------

erte	sabah; yarın (15-14)
kêçe	gece; akşam (17-10)
tün	gece (5-12)
tünle	gece, geceleyin (49-17)

4.2.28.1.2. İkinci

êkindü	ikinci vakti, ikinci (40-13) krş. êkindük (30-14)
êkindük	krş. êkindü (40-13)

4.2.28.1.3. Öğle

ķaylūla	A. öğle; öğle uykusu, şekerleme (383-5)
ödlek	öğle, öğle vakti (40-3)
tüş vaķti	öğle vakti (120-12)

4.2.28.1.4. Yatsı

yatsıġ	yatsı (25-16)
---------------	---------------

4.2.28.2. Gün

eyyām	A. ç. Günler (9-5)
künlük	günlük (133-7)
yarın	yarın (69-3)

4.2.28.2.1. Haftanın Günleri

ayna	F. cuma günü (77-8)
cum'a	A. cuma günü (5-8)
çehārşenbih	F. Çarşamba (122-7)
duşenbih	F. pazartesi (4-11)
hafta	F. hafta (266-9)
şenbih	F. cumartesi (5-9)

yek-şenbih F. pazar günü (5-9)

4.2.28.3. Gece, Gündüz

kün gün, gündüz (5-8)

kündüz gündüz (219-15)

zevāl A. gün batımı sonrası vakit; yok olma (315-16)

4.2.28.4. Ayla İlgili Kavramlar

‘aşüre A. aşure, Muharrem ayının 10. Günü (184-6)

ay (1) ay, 30 gün (5-17)

cumāda’l-āḥir A. Arap aylarının altıncısı (101-8)

cumāda’l ūlā A. Arap aylarının beşincisi (443-15)

eyyāmü’l-biż A. Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri (282-7)

muḥarrem A. kamer takviminin birinci ayı (122-8)

rebī‘ü’l-evvel A. Arap aylarının üçüncüsü (6-16)

receb A. ay takviminin yedinci ayı (5-8)

şafar A. Arabî ayların ikincisi (84-14)

şehr (2) A. ay, 30 gün (443-15)

temūz A. temmuz (316-16)

yevmü’t-terviye A. Zü’lhicce ayının 8. Günü (213-3)

zū’l-ḥicce A. Arap aylarının on ikincisi (136-7)

zū’l-ka‘de A. Arap aylarının on birincisi (77-3)

4.2.28.5. Mevsim

kış kış (316-17)

4.2.28.6. Yıl

bıldır geçen yıl (309-11)

bıldurğı, bıldurkı bir önceki yılki, geçen yılki (46-17)

yıl yıl, sene (5-16)

4.2.28.7. Zaman İfade Eden Diğer Kavramlar (Geçmiş, Gelecek, Önce, Sonra, Ezel, Baki, Devir)

aşnu once (21-15)

bākı A.bakî, ebedi, sonsuz, geride kalan, arta kalan (392-12)

bayaķı önceki (365-14)

beķā A.bakilik, ebediyet, sonsuzluk (105-1)

bē-nihāyet F.+T. sonsuz (59-7)

cāhiliyyāt A.İslamdan önceki devir (51-7)

dem F. an (43-7)

derhāl F.+A. derhal, hemen (10-4)

ebedā A. ebediyen, hiçbir zaman, asla (305-17)

ebedı A. ebedi, sonsuz (137-1)

ēmdi şimdi (13-4)

ertesi sabah, ertesi gün (40-14)

evvel A. evvel, önce, ilk (87-2)

hālı A. o zaman, şimdi, hemen, şimdiki (178-17)

hemān F. hemen, o anda, aynı zamanda (213-2)

hergiz F. asla, hiçbir zaman (40-15)

‘iddet A. kocasından boşanan kadının tekrar evlendirilmesi için üç defa hayız görüp temizleninceye kadar geçecek olan süre (255-16)

ilk ilk, once (53-7)

kēc	geç (154-14)
keğin	sonar (29-17)
menğü	ebedi (177-7)
müddet	A. müddet, sure (221-9)
mühlet	A. mühlet, bir iş için tanına sure (143-13)
oza	once (7-4)
soŋ	son, sonar (5-8)
soŋra	sonar (258-6)
ťarfata'l-‘ayn	A. bir kere göz açıp kapanıncaya kadar geçen sure (429-2)

4.2.28.8. Başlama, Bitiş

āğāz	F. başlama, başlangıç (299-11)
āhir	A. ahir, son, sonunda (227-10)
‘āķibet	A. son, sonunda, nihayet (152-11)
ara	ara; zaman, süreç (183-6)
ezeli	A. ezeli başlangıcı olmayan (229-7)
hātım	A. son (58-4)
ķadīm	A. öncesi bilinmeyen (225-13)
nehāyet	A. son (272-6) krş. nihāyet (164-16)
nihāyet	A. son (164-16) krş. nehāyet (272-6)
şuru^c	A. başlama (100-9)
yaŋla	yenile, az zaman once (76-8)
zā‘il	A. sona eren, geçen (224-17)
zāyil	A. sona eren, geçen, yitik, elden giden (288-4)

4.3. FİİLLER

fiʿl A. iş, hareket, davranış (16-2)

4.3.1. Kılış Fiilleri

aç- (1)	açmak; belli etmek, ortaya çıkarmak; fethetmek, ele geçirmek; oruç açmak; (sofra) kurmak (185-16)
aç- (2)	acıkmak (332-10)
aç(ı)l-	açılmak; yayılmak; fethedilmek; rahatlamak (73-9)
açtur-	açtırmak (29-9)
açur-	aç bırakmak (266-3)
ağır-	ayırarak (358-15)
adımla-	adım atmak (149-19)
adırl-	ayrılmak (202-14)
ağırla-	ağırlamak, hürmet etmek, misafir etmek; ululamak (8-11)
ağna-	ağnamak, debelenmek (315-17)
aķ-(2)	talak etmek, bozguna uğratmak (161-4)
aķıt-	akıtmak (68-17)
aķtur-	akıtmak (369-7)
al-	almak, geri almak, fethetmek, ele geçirmek; evlenmek (26-10)
alda-	aldatmak (402-7)
aldur-	çaldırmak, kaptırmak (325-4)
alın-	alınmak, almak (250-3)
aņgdur-	hatırlatmak, aklına getirmek (127-10)
aņgla-	anlamak (227-16)
apra-	saklamak, muhafaza etmek (179-6)

artur-	artırmak (340-11)
ārzūla-	F.+T. arzulamak, istemek (153-6)
aş-	aşmak, çıkmak, geçmek, ağmak, yükselmek (251-16)
aşur-	aşırmak, çıkarmak, ağdırmak (204-11)
at-	atmak (354-1)
ata-	ad vermek, adlandırmak (368-2)
awla-	avlamak (155-12)
awut-	avutmak, eğlemek, teselli etmek (107-4)
ay-	söylemek; sormak (226-3)
ayıt-	söylemek (16-10) krş. ayt- (36-8)
ayt-	demek, söylemek (36-8) krş. ayıt- (16-10)
aytış-	konuşmak (189-10)
āzārla-	F.+T. azarlamak, incitmek, eziyet etmek, zarar vermek (14-15)
āzārlat-	F.+T. azarlamak, incitmek, kırmak (289-4)
azdur-	azdırmak, yoldan çıkarmak (367-14)
azğur-	azdırmak , hak yoldan çıkarmak (397-5)
azıt-	azdırmak, yoldan çıkarmak (387-3)
azla-	aşağılamak, horlamak (402-13)
bağışla-	bağışlamak, affetmek; bağışta bulunmak (101-7)
bağla-	bağlamak, kapatmak (28-8)
bağ-	bakmak, görmek (9-10)
bastur-	bastırmak (209-4)
bekle-	hıfz etmek, ezberlemek (207-9)
bêr-	vermek; evlendirmek (45-15)

beze-	bezemek, süslemek (308-11)
bırak-	bırakmak, koymak (435-8)
bışur-	pişirmek (25-8) krş. bişür- (126-3)
bil-	bilmek, anlamak, öğrenmek, teşhis etmek, tanımak (79-7)
bildür-	bildirmek, belli etmek, göstermek, öğretmek, tanıtmak (185-15)
bişür-	pişirmek (126-3) krş. bışur- (25-8)
biti-	yazmak (288-16)
boğ-	boğmak (18-6)
boşa-	bırakmak, serbest bırakmak, sıkıştırmamak; boşamak, nikah bağını bozmak (180-14)
boya-	boyamak (1949)
bul-	bulmak, elde etmek, edinmek, erişmek (267-3)
bulaştır-	bulaştırmak, kirletmek (96-6) krş. bulğastur- (437-7)
bulğastur-	bulaştırmak, bozmak (437-7) krş. bulaştır- (96-6)
buz-	bozmak, harap etmek, yıkmak, değiştirmek (47-17)
bükrert-	eğmek, kamburlaştırmak (275-7)
cüftlendür-	F.+T. evlendirmek (5-3)
çağır-	çağırarak, seslenmek, bağırarak (275-9)
çat-	tasarlamak, uydurmak, kafasında kurmak (381-7)
çe(w)ür-, çevür-	çevirmek, döndürmek (46-7)
çeyne-	çiğnemek (33-15)
çıkır-	çıkarmak; sürmek (191-16)
çiz-	çizmek, yazmak (149-9)
çökür-	diz çöktürmek (43-15)

çulğa-	dolamak, sarmak (9-9)
çupul-	(giysi) çıkarmak, soyunmak (212-10)
egir-	kuşatmak (75-5)
egle-	eğlemek, oyalamak, bekletmek (110-11)
ek-	ekmek (26-10)
eksit-, eksüt-	azaltmak, eksiltmek (406-5)
elet-	iletmek, göndermek, götürmek (195-12) krş. elt- (103-6)
elt-	iletmek, götürmek (103-6) krş. elet- (195-12)
em-	emmek (362-3)
emdür-	emdirmek, emzirmek (4-14)
emzür-	emzirmek (178-13)
ëndür-	indirmek, nazil etmek (20-13)
es-	esmek (391-14)
esil-	uzatmak, germek, çekip uzatmak (18-6)
eş(i)t-	işitmek, duymak (69-17)
eşittür-	duyurmak, anlatmak, söylemek (39-5)
ew-	evmek, acele etmek (133-8)
ewür-	çevirmek, değiştirmek (13-16)
ez-	ezmek (90-6)
fermānla-	F.+T. buyurmak, emretmek (15-13)
güzārla-	F.+T. eda etmek, yerine getirmek (140-15)
habt-	A. iptal etme, boşa çıkarma (373-1)
horla-	F.+T. horlamak, aşağılamak, küçük görmek (402-13)
ıçgın-	bırakmak, terk etmek (76-8) krş. uçğun-, uçkun-

ıd-	göndermek, yollamak, atmak (173-15)
ısır-	ısırmak (250-16)
ısparla-	emanet etmek, ısmarlamak (341-7)
iç-	içmek (369-10)
içür-	içirmek (22-11)
iste-	istemek, aramak (171-1)
iş-	içmek (367-1) krş. iç- (369-10)
işit-	işitmek, duymak (2-6)
işlet-	çalıştırmak (391-13)
it-	itmek, itelemek (360-12)
kaçur-	kaçırmak (75-2)
kağgurt-	üzmek (354-6)
kak-	kakmak, iteklemek, kapatmak (107-1)
kaldur-	kaldırmak, çıkarmak (23-7)
kanat-	kanatmak (386-6)
kandur-	kandırmak, doyurmak (124-13)
kapart-	uzatmak, çoğaltmak (81-14)
kapla-	kaplamak, sarmak, kuşatmak, etrafını çevirmek (61-10)
kapsa-	kapsamak, kuşatmak (322-7)
karart-	karartmak (325-12)
karıştur-	karıştırmak (55-5)
kaşı-	kaşımak (331-1)
kat-	katmak, ilave temek, koymak; içine sokmak; bir yerde tutma, kapatmak; takmak (422-11)

katın-	sertçe çarpmak (326-3)
ķav- ķaw-	kovmak, kovalamak, itelemek (334-11)
ķawşur-	kavuşturmak, bağlamak (373-6)
ķawuştur-	kavuşturmak, bağlamak (87-10)
ķaytar-	göndermek, geri göndermek; geri vermek, ödemek; geri almak; karşılık vermek (129-59)
ķaz-	kazmak (27-17)
ķazğan-	kazanmak (234-10)
ķazı-	kazımak, kazmak (155-3)
ķeç-	geçmek; yaşamak; vazgeçmek; feda etmek (158-5)
ķeç(ü)r- (1)	affetmek, bağışlamak (107-13)
ķeç(ü)r- (2)	geçirmek; sürdürmek, devam ettirmek (316-1)
ķeđ-	giymek, giyinmek; kuşanmak (221-15)
ķefenle-	A.+T. kefene sarmak (131-11)
ķeldür-	Getirmek; dünyaya getirmek, doğurmak (341-8)
ķeltür-	getirmek; aktarmak, iktibas etmek; Çocuk dünyaya getirmek, doğurmak (277-17) krş. ķeldür -(341-8)
ķemiş-	atmak, dökmek, koymak, bırakmak; vermek; sermek, yaymak; meydana getirmek (18-6)
ķes-	kesmek, tıraş etmek; terk etmek (67-2)
ķeter-	gidermek, yok etmek; sürmek, kovmak, kovalamak; çekmek, çıkarmak (44-15)
ķey-	giymek, giyinmek (106-4)
ķeydür-	giydirmek, takmak (281-11)
ķıl-	kılmak, etmek, yapmak (32-10)

kıldur-	kıldırmaq, yaptırmak, ettirmek (287-1)
kılmaqlıĝ	kılmak, etmek (313-7) krş. kılmaqlıĝ (366-15)
kılmaqlıĝ	rş. kılmaqlıĝ (313-7)
kıs-	kıstırmak, sıkmak (304-15)
kızıt-	kızdırmak (109-59)
kig(ü)r	sokmak; göndermek, yollamak (350-3)
kirgür-	sokmak (280-11) krş. kigür- (350-3)
kizle-	gizlemek, saklamak (281-8)
koç-	koymak, bırakmak; takmak; sürmek; vaz geçmek (238-13)
kol-	istemek, dilemek, rica etmek, affedilmesini dileme (97-14)
kondur-	yerleştirmek (71-14)
konuqla-	misafir etmek, aĝırlamak (22-2)
kopar-	inşa etmek, yapmak, meydana getirmek, mevcut kılmak; kaldırmak, çekip çıkarmak, koparmak (67-10)
korkut-, korkıt-	korkutmak (350-4)
koy-	koymak, bırakmak, kurmak; terk etmek, vaz geçmek; bırakmak; takmak (180-13)
költür-	götürmek (287-1) krş. kötür- (8-11)
köm-	gömmek (34-7)
köndür-	doĝru yola sevk etmek, yönlendirmek (6-7)
kör-	görmek, bakmak; maruz kalmak; sorumlu tutmak (49-4)
körgüz-	göstermek (60-13)
köter-	kaldırmak (107-9)
köt(ü)r-	kaldırmak, taşımak, götürmek; ortadan kaldırmak (8-11)

köydür-	yakmak (315-17)
kuç-	kucaklamak (268-7)
kuçuş-	kucaklaşmak (362-15)
kur-	kurmak; tedarik etmek, temin etmek (256-7)
kunuş-	kapışmak (44-11)
kurtar-	kurtarmak (223-16) krş. ḳurtḡar- , ḳutḡar- , ḳutḡar-
ḳurtḡar-	kurtarmak (229-2) krş. ḳurtar- , ḳutḡar- , ḳutḡar-
kus-	kusmak (389-5)
ḳutḡar-	kurtarmak (165-13) krş. ḳurtḡar- , ḳurtar- , ḳutḡar-
küldür-	güldürmek, sevindirmek (383-17)
künile-	günülemek, kıskanmak (65-6)
küy-	beklemek (176-10)
man-	banmak, katık etmek (301-4)
mindür-	bindirmek, çıkarmak, aşırmaq (358-16)
muḥkemle-	A.+T. sağlamlaştırmak (356-8)
oḡullan-	evlat edinmek (112-17)
oḡurla-	çalmak, hırsızlık etmek (301-12)
oḡşa-(2)	okşamak (179-1)
oḡşat-	benzetmek (374-4)
oḡı-, oḡu-	okumak; öğrenim görmek (24-15)
oḡıt-, oḡut-	okutmak (323-12)
olturḡuz-	oturtmak (50-7)
olturt-	oturtmak (214-14)
ornaştur-	yerleştirmek (191-17)

ornat-	yerleştirmek (320-1)
otlat-	otlatmak (295-17)
oyat-	uyandırmak (314-4) kr. oyğat- (415-1)
oyğar-	uyandırmak (314-2)
oyğart-	uyandırmak (293-10)
oyğat-	uyandırmak kr. oyat- (314-4)
oynat-	kandırmak, aldatmak (443-5)
oz-	seçmek; geçmek; aşmak (95-5)
ög- (1)	övmek, methetmek (93-15)
ög- (2)	öğütme (163-8) krş. öğü- , ögi-
öğren-	öğrenmek; alışmak, âdet haline getirmek (223-6)
öğret-	öğretmek (217-8)
öğü-, ögi-	(un)öğütme krş. ög- (2)
ölç-	ölçmek, değeriendirmek
öldür-	öldürmek (348-12) krş. öltür- (48-13)
öltür-	öldürmek (48-13) krş. öldür- (348-12)
öp-	öpmek (272-16)
ört-	örtmek, gizlemek, saklamak (104-1)
öt-	geçmek (30-2)
öte-	ödemek, eda etmek, yerine getirmek (283-14)
rağbetlen-	A.+T. istemek (354-1)
saç-	saçmak, serpmek (11-13)
sağ-	(süt) sağmak (295-12)
sakın-	düşünmek, sanmak, zannetmek (426-8)

sağla-	saklamak, korumak, beklemek, gözetlemek, hakim olmak, kötülükten korumak (18-16)
sal-	koymak, sermek; bırakmak, terk etmek; sallamak (186-13)
san-	sanmak, zannetmek, düşünmek, akıl etmek (149-17)
sana-	denemek, sınamak; saymak, farz etmek (317-14)
sañç-	saplamak, vurmak, yaralamak, kesmek (67-8)
sar-	sarmak, dolamak (93-8)
sargart-	sarartmak (275-5)
sarsıt-	üzmek, incitmek (285-9)
sat-	satmak (112-14)
sawut-	soğutmak (429-16)
sekirt-	seğirtmek, hareket ettirmek, oynatmak (47-5)
sekit-	aksatmak (287-15)
sew-, sev-	sevmek (179-2) krş. söw- (228-7)
sewmeklik-	sevmek (395-9)
sez-	sezmek, sanmak, zannetmek, tahmin etmek (37-2)
sıgındur-	korumaya almak, sığındırmak (76-14)
sıka-	sıvazlamak, okşamak, masaj yapmak (393-14)
sıktur-	sıktırmak (363-12)
sına-	sınamak, denemek, tecrübe etmek (80-11)
sındur-	kırmak (307-6)
sil-	silmek, sürmek (153-2)
silk-	silkmek, sallamak (133-14)
siñür-	sindirmek, bastırmak (150-1)

sok-	sokmak; (yılan için) sokmak (189-5)
sor- (1)	sormak, emmek (181-10)
sor- (2)	sormak (54-5)
soy-	soymak, (deri) yüzmek (421-10)
söndür-	söndürmek (31-17)
söw-	sevmek (228-7) krş. sew- , sev- (179-2)
sun-	uzatmak (197-6)
suva-	sıvamak (224-4)
suwar-	sulamak (113-12) krş. suwğar- (113-7)
suwğar-	sulamak (113-7) krş. suwar- (113-12)
suwsat-	susatmak (286-15)
südre-	sürümek, sürüklemek (12-14)
sür-	sürmek, çıkarmak, uzaklaştırmak; sürümek, sürüklemek (238-9)
süre-	sürümek, sürüklemek (18-2) krş. süri- , sürü- (67-6)
süri-, sürü-	sürümek, sürüklemek (67-6) krş. süre- (18-2)
sürt-	sürmek, sürtmek, sürünmek, bulaştırmak (33-11)
tağ-	takmak (238-9)
tağıt-	dağıtmak (72-3)
tan-	inkâr etmek (194-6)
tanı-	tanımak (146-1)
tap-	bulmak (343-49)
tapşur-	ulaştırmak, götürmek, teslim etmek, vermek (5-10)
tara-	taramak (213-9)
tart-	çekmek, dayanmak, tahammül etmek (355-13)

tat-	tatmak, tadına bakmak, yemek (25-7)
taya-	dayamak, yaslamak, destek olmak (90-16)
te-	demek, söylemek (11-2)
teğindür-	dolaştırmak, gezdirmek (310-8)
teg(ü)r-	değdirmek, dokundurmak; vermek, ulaştırmak (41-17)
tepret-	kımıldatmak, harekete ettirmek, yerinden oymatmak (140-2)
tër-	dermek, toplamak, yığmak (312-13)
teş-	delmek (303-14)
tık-	tıkmak, tıkamak, bir şeyle kapatmak (356-8)
tıñla-	dinlemek (19-4)
tırmarla-	tırmalamak (386-6)
tik-	dikmek, kurmak; ağaç dikmek (297-17)
tile-	dilemek, istemek, arzu etmek (83-16)
tindür-	durdurmak, ikamet ettirmek (378-14) krş. tiñdür- (43-15)
tiñdür-	durdurmak (43-15) krş. tindür- (378-14)
tirgüz-	diriltmek, canlandırmak (173-7)
toğra-	doğramak (25-1)
toķıt-	(halı) dokutmak (210-1)
toķu-, toķı-	dokumak, (örümcek) ağ örmek (21-12)
toldur-	doldurmak (218-9)
tög-	döğmek, ezmek, çakmak, kakmak (400-10)
tök-	dökmek, boşaltmak; dağıtmak, saçmak, vermek (389-6)
tölendür-	sabit ve sakin kılmak (380-7)
törüt-	yaratmak (217-2)

tuğ(u)r-	doğurmak; doğmak; doğurtmak (26-15)
turğuz-	durdurmak (147-5)
tut-	tutmak, yakalamak, edinmek; (oruç) tutmak; bekletmek; farz etmek, saymak; sahip olmak, kullanmak; yöneltmek; kaplamak; gereklerini yerine koymak (125-15)
tutun-	edinmek (258-12)
tuwķur-	(köpek için) belli bir menzile sürmek (155-16)
tüg-	düğümlemek (434-10)
tüket-	tüketmek, bitirmek (411-14)
tür-	dürmek, katlamak (395-15)
tüşür-	düşürmek, indirmek; (akla) getirmek (431-16)
tütüz-	koku vermek için bir şişeyi yakıp tütsülemek (33-1)
tüz-	dizmek, sıraya koymak (71-14)
tüzet-	düzeltilmek (123-9)
ulaştur-	kavuşturmak (104-11)
uluğla-	yüceltmek (9-12)
umun-	ummak, ümit etmek (244-1)
una-	kabul etmek, razı olmak (181-15)
unıt-, unut-	unutmak, inkâr etmek (266-6)
unuttur-	unutturmak (367-5)
ur-	vurmak, dövmek, öldürmek; saplamak, yaralamak; yapmak, uygulamak, kurmak; takmak; sokmak; çevirmek (11-5)
uydur-	uydurmak (245-10)
uzat-	uzatmak, sunmak; ağırlamak, uğurlamak, yolcu etmek (110-1)

üður-	seçmek, tercih etmek, seçkin kılmak (84-11)
üleş-	üleşmek, paylaşmak; paylaştırmak (424-11)
ündet-	çağırtmak (181-4)
ürküt-	ürkütmek, kalabalığı dağıtmak, kaçırtmak (244-16)
üz-	koparmak, kesmek (281-5)
yağdur-	yağdırmak (334-10)
yak-	yakmak (42-12)
yalğanla-	yalancı çıkarmak, yalanlamak (186-7)
yamanla-	kötülemek, hakkında kötü söz söylemek (422-13)
yandur-	yakmak (66-8)
yanıldurul-	yanıltılmak (139-149)
yap-	yapmak (28-12)
yapşur-	yapıştırmak (113-17)
yar-	yarmak, kesmek, açmak (118-5)
yaraştır-	hazırlamak, düzeltmek (48-59)
yarat-	yaratmak, var etmek, meydana getirmek (51-9)
yarlıka-	affetmek, bağışlamak,; buyurmak, emretmek (3-15)
yarlıkat-	affettirmek, bağışlatmak (83-16)
yarut-	ısıtmak (257-4)
yaşa-	yaşamak (101-8)
yaşur-	gizlemek (165-5)
yatkur-, yatgur-	yatırmak (9-9)krş. yatur- (84-12)
yatur-	yatırmak (84-12) krş. yatkur- yatgur- (9-9)
yawut-	yaklaştırmak (332-1)

yay-	yaymak, dağıtmak, sermek, açmak (301-4)
ye-	yemek (281-69)
yedür-	yedirmek (300-2)
yeldür-	koşturmak (70-17)
yelpi-	yelpazelemek, yelpaze ile serinletmek (235-15)
yeñ-	yenmek, galip gelmek (15-17)
yer-	yermek, kötölemek (106-3)
yetgür-	yetiştirmek (415-4) krş. yetür-
yetür-	ulaştırmak; yetiştirmek, yeterli kılmak (29-4)
yıdla-	koklamak (400-14)
yığ- (1)	uzak tutmak, men ^c etmek, yasaklamak (225-5)
yığ- (2)	yığmak, toplamak, bir araya getirmek (149-16)
yık-	yıkmaq, devirmek, yere düşürmek (140-2)
yırat-	uzaklaştırmak (2-15)
yırt-	yırtmak (334-2)
yoğur-	yoğurmak (416-69)
yol-	yolmak (80-9)
yolçıla-	yolcu etmek, uğurlamak (254-13)
yönendür-	çevirmek (345-4)
yörüt-, yörit-	yürütmek, uygulamak, geçerli kılmak (348-1)
yu-	yıkamak (87-6)
yul- (1)	çekip almak, gasp etmek (405-14)
yum-	yummak, kapamak (429-2)
yupula-	kandırmak, aldatmak, hile yapmak (67-5)

yuv-, yuw-	yıkamak (166-7) krş. yu- (87-6)
yuvalandur-	yuvarlamak (150-2)
yuvdur-	yıkamak (436-3)
yükle-	yüklemek (18-5)
yülit-	tıraş etmek (46-14)
yülü-, yüli-	tıraş etmek, kesmek (46-15)
yüm-	yummak, kapamak, kısmak (158-6)

4.3.2. Durum Fiilleri

aç(ı)l-	açılmak; yayılmak; fethedilmek; rahatlamak (112-6)
ağrı-	ağrımak, sancımak (84-15)
aķ-(1)	akmak (55-2)
aķsur-	aksırmak (278-10)
alnaş-	karşı karşıya gelmek (25-15)
arıl-	temizlenmek (234-14)
ar-	yorulmak (161-19)
‘ārlan-	A.+T. utanmak (372-14)
asıl-	asılmak (235-119)
asra-	bakmak, besleyip büyütmek, himaye temek (286-5)
aşa-	yemek yemek (263-12)
aşat-	yemek yedirmek (143-1)
atla-	(adım) atmak (434-1)
aṭlan-	ata binmek, süvari olmak (174-14)
‘aybla-	ayıplamak, yermek
ayıl-	söylenmek

az-	azmak, doğru yoldan çıkmak
azıqlandır-	azık vermek (163-16)
bağlan-	bağlanmak, kapanmak (345-17)
bar-	varmak, erişmek, gelmek; gitmek; ölmek; evlenmek (33-5)
bas-	basmak, bastırmak; saldırmak, üzerine çullanmak, yenmek, alt etmek, döğüşte galip gelmek (53-3)
basıl-	basılmak; yok edilmek, etkisiz hale getirilmek (174-13)
başla-	başlamak; başa geçmek, önderlik etmek, yol göstermek, kılavuzluk etmek (395-9)
bêril-	verilmek (260-8)
bezen-	bezenmek, süslenmek (308-11)
bıskır-	gülümsemek (157-6)
biş-	pişmek (108-1)
bit-	inanmak (26-6) krş. büt- (79-1)
bitil-	yazılmak (337-1)
boğuzla-	boğazını kesmek, (hayvan) kesmek, kurban etmek (213-15)
boğuzlan-	boğazı kesilmek, kesilmek (211-2)
boşat-	boşatmak, nikâhı sona erdirmek (181-4)
boyan-	boyanmak (153-6)
bulaş-	bulaşmak, karışmak (331-13) krş. bulğaç- (179-14)
bulğaç-	bulaşmak, karılmak, karışmak (179-14) krş. bulaş- (331-13)
buyrul-	görevlendirilmek, emir almak (58-12)
buy(u)r-	buyurmak, emretmek (60-1)
buz(u)l-	bozulmak (264-12)

bükrer-	eğilmek, bükülmek, kamburlaşmak (285-16)
büt- (1)	inanmak (79-1) krş bit- (26-6)
cüftlen-	F.+T. evlenmek (398-14)
çağ-	gammazlık etmek (67-9)
çaķırış-	bağrışmak (442-13)
çap-	koşmak (49-11)
çewrül-	çevrilmek (160-17)
çoğla-	kötü söz söylemek, küfretmek (362-8)
çom-	dalmak, suya girmek (363-89)
çök-	diz çökmek, çömelmek (42-16)
çulğan-	sarınmak, bürünmek (167-6)
eglen-	eğlenmek, oyalanmak, durmak, kalmak, bulunmak (176-9)
eksil-, eksül-	eksilmek, azalmak (265-5)
emgen-	zahmet, eziyet çekmek, emek sarf etmek, yorulmak (161-4)
emget-	zahmet çektirmek, eziyet etmek (185-7)
eri-	erimek (267-11)
erklen-	güçlenmek, yetki sahibi olmak (418-12)
ertele-	abahlamak, geceyi geçirmek (147-4)
erüt-	eritilmek (242-179)
esrit-	sarhoş etmek (363-2)
esrü-	sarhoş olmak (365-2)
eşitil-	işitilmek, duyulmak (272-17)
ewrül-	dönmek, dönüşmek (179-6)
eymen-	çekinmek, korkmak (76-14)

ezil-	kötü görünmek, kötüleşmek, bozulmak (106-6)
hoşlan-	F.+T. hoşlanmak, hoşuna gitmek (212-9)
ııızgan-	uyuklamak (369-11)
ınan-	inanmak (99-7)
ııle-	inlemek (317-8)
ııre-	inlemek (90-16)
ııreş-	inleşmek, ağlaşmak (91-7)
ışle-	çalışmak, iş yapmak (435-5)
izle-	iz sürmek (21-11)
kaç-	kaçmak (361-1) krş. kaş- (74-5)
kağgur-	üzülmek, tasalanmak, endişe etmek (413-17)
kal-	kalmak, geride bulunmak, miras kalmak (237-5)
kamaş-	kamaşmak (102-6)
kan-	kanmak, doymak (22-11)
kana-	kanamak (354-17)
kapar-	kabarmak, şişmek; böbürlenmek (440-8)
kapsan-	kaplanmak, kuşatılmak, sarılmak (61-10)
kargā-	beddua etmek (15-39)
karış-	karışmak, kaynaşmak (433-7)
kaş-	kaçmak (74-5)
katığlan-	gayret temek, çaba göstermek, uğraşmak, zorlanmak; hasta olmak (34-1) krş. katılan- (396-5)
katıl-	sıkıntı, eziyet vermek, kötülük etmek (13-14)
katılan-	çaba göstermek, uğraşmak (396-5) krş. katığlan- (34-1)

ķawuř-	kavuşmak, birleşmek (35-1)
ķayna-	kaynamak, pişmek (193-12)
ķeķele-	gecelemek, geceyi geķirmek (434-15)
ķegir-	geķirmek (266-11)
ķel-	gelmek; meydana gelmek; zahir olmak; d6nmek, d6n6şmek; uygun d6şmek, m6nasip olmak (439-8)
ķerek-	gerekmek, gerekli olmak (78-16)
ķesil-	kesilmek; durmak, dinlenmek; ayrı d6şmek, ayrılmak (178-10)
ķesilin-	ayrılmak, terk etmek, ilgisiz kalmak (399-10)
ķet-	gitmek; yok olmak (356-16)
ķez-	gezmek, yolculuk etmek (332-1)
ķezle-	gezlemek, nişan almak (335-15)
ķıl(ı)n-	kılınmak, yapılmış, edilmek (58-1)
ķılıř-, ķılıř-	bir işi birlikte yapmak (151-7)
ķız-	kızmak, çok ısınmak (237-16)
ķızar-	kızarmak (66-8)
ķızdur-	kızdırmak, ısıtmak (250-10)
ķir-	girmek, katılmak, dahil olmak (37-1)
ķirt6n-	inanmak (95-16)
ķizlen-	gizlenmek, saklanmak (184-5)
ķođul-	koyulmak, kurulmak (239-13) krş. ķoyul- (437-11)
ķomı-	parlamak, ışıldamak (23-6)
ķon-	konmak, konaklamak, ikamet etmek, misafir olmak (30-13)
ķoņrul-	kanrılmak, yerinden kopmak, s6k6lmek (35-13)

ķop-	kalkmak, ayağa kalkmak; dışarı çıkmak; zuhur etmek, meydana gelmek, var olmak (243-14)
ķork-	korkmak (20-10)
ķoyul-	koyulmak (437-11) krş. ķođul- (239-13)
ķöç-	göçmek, göç etmek, yola koyulmak, yolculuğa devam etmek; ölmek (414-13)
ķömül-	gömölmek, saplanmak (20-15)
ķöriř-	görüşmek (24-3)
ķörkit-	göstermek (408-3)
ķöy-	yanmak (329-13)
ķurı-, ķuru-	kurumak (5-13)
ķurtul-	kurtulmak (49-12) krş. ķutul-
ķutğar-	kurtarmak (73-12) krş. ķurtğar-, ķurtar-, ķutğar-
ķutul-, ķutıl-	kurtulmak krş. ķurtul- (49-12)
ķül-	gölmek (53-13)
ķölüş-	gölüşmek (12-5)
ķüwen-	kibirlenmek, öğünmek (373-9)
min-	binmek; aşmak, ağmak, çıkmak (124-12) krş. mün- (24-6)
mün-	binmek; çıkmak, aşmak (24-6) krş. min- (124-12)
ohşa-(1)	benzemek (116-2)
oltur-	oturmak; ikamet etmek (170-6)
olturuş-	(birlikte) oturmak (351-12)
orna-	yerleşmek, yer etmek, sabit olmak (181-16)
orul-	kesilmek, biçilmek (43-14)

otla-	otlamak (298-11)
oyan-	uyanmak (192-3) krş. oyğan- (103-6)
oyğan-	uyanmak (103-6) krş. oyan- (192-3)
oyna-	oynamak; cilveleşmek (183-11)
ögütle-	ögüt vermek (325-14)
öl-	ölmek (75-1)
öldürül-	öldürülmek (377-1)
ör-	ayağa kalkmak, kalmak (93-17)
örge-	yükselmek, ağmak, çıkmak (205-1)
örper-	(saç için) dağınık, karmakarışık olmak (63-10)
örtün-	örtünmek, bürünmek (144-1)
örül-	örülmek (332-4)
öwkele-	öfkelenmek, sinirlenmek (292-4)
saçıl-	saçılmak, dağılmak (136-5)
saçra-	sıçramak, fışkırmak, akmak (349-7)
saklan-	sakınmak, çekinmek, kötü bir şeyden uzak durmak, korunmak, dikkat etmek,; saklanmak, gizlenmek (15-2)
salın-	aşağı salmak, salınmak, düşmek (90-9)
satğaş-	buluşmak, kavuşmak, görüşmek, karşılaşmak (131-16)
sawu-	soğumak (250-10)
sekir-	koşmak, harekete geçmek, hamle kılmak (81-3)
sekriş-	hoplamak, zıplamak (393-1)
semrü-	semizleşmek (22-9)
sewnüş-	sevinmek, mutlu olmak (412-14)

sew(ü)n-	sevinmek, memnun olmak (57-12)
sığ-	sığmak, içine girmek (29-8)
sığ(ı)n-	sığınmak (168-11)
sığış-	sığmak (109-15)
sın-	kırılmak (275-9)
sız-	sızmak, erimek (234-14)
siñ-	sinmek, içe işlemek (389-9)
siş-	büyüklik taslamak, kibirlenmek (372-9) krş. şiş- (345-15)
sokıl-	sokulmak (347-11)
sök-	sövmek, küfretmek, kötü söz söylemek (12-9)
söklün-	yanmak, kebab edilmek (17-9)
sökül-, sökil-	kebab etmek (33-13)
sön-	sönmek (5-12)
sözle-	söylemek, konuşmak; birinin ardından konuşmak (214-10)
sözleş-	konusmak (400-6)
suç(u)l-	elbise çıkarmak, soyunmak (39-6)
suğal-	su çekilmek (385-7)
suvarıl-	sulanmak (297-12)
suwsa-	susamak (99-10)
sürç-	sürçmek, tökezlemek (299-15)
şeşil-	çözülme, açılmak (226-6)
şiş-	şişmek; kibirlenmek, büyüklik taslamak (345-15)
tağıl-	dağılmak (74-4)
tağıl-	takılmak, aynı fikirde olmak (19-16)

tam-	damlamak (76-1)
tapul-	bulunmak (409-7)
tapun-	tapınmak (403-11)
taş-	taşmak, dışarı çıkmak (44-3)
taşla-	taş atmak (349-6)
tayan-	dayanmak, kendini tutmak, tahammül etmek; inat etmek, direktmek (99-13)
teg-	değmek, varmak, ulaşmak, ermek, geçmek, bulaşmak; payına, hissesine düşme (57-2)
ten-	denmek, denilmek (44-13)
tepren-	kımıldamak, hareket etmek, sallanmak (133-14)
teşil-	açılmak, delinmek (331-1)
tezgin-	gezinmek, dolaşmak (109-2)
tikil-	dikilmek, ayakta durmak (31-8)
tiñ-	dinmek, durmak, kesilmek (416-14)
titre-	titremek, korkmak, dehşete düşmek (8-8)
toşıl-	(kumaş) dokunmak (245-15)
toşun-	(kumaş) dokunmak (163-8)
tol-	dolmak (22-10)
toy-	doymak, karnı doymak (29-13)
tök(ü)l-	dökülmek, düşmek, akmak; yok olmak (174-10)
tölen-	sakin ve sabit olmak (52-15)
tön-	dönmek (11-14)
töz-	dayanmak, tahammül etmek (86-7)

tur-	durmak, bulunmak, kalmak; var olmak; yaşamak; ayağa kalkmak (36-7)
turuḡ-	durmak, bulunmak, beklemek (442-9)
turuş-	karşı karşıya gelmek (69-11)
tutul-	tutulmak; asılmak; tutturulmak (235-11)
tutuş-	kavgaya, döğüşe girişmek, başlamak; (el) tutuşmak (411-2)
tüken-	bitmek, tükenmek (7-10)
tüwkür-	tükürmek (202-139)
tüne-	gecelemek, geceyi geçirmek (198-14)
tüş-	düşmek, yıkılmak; (binek) hayvandan inmek; hakkına düşmek; isabet etmek; maruz kalmak; dışarı çıkmak; yenilmek, mağlup olmak (175-14)
tüşe-	düş görmek, hayale dalmak (11-3)
uç-	uçmak (53-4)
uḡı-	uyumak (167-14) krş. uyı-, uyu- (223-5)
ulan-	ulaşmak, kavuşmak, varmak (6-16)
uluḡsın-	büyüklik taslamak (376-11)
urul-	kurulmak, inşa edilmek; takılmak; yakılmak (9-7)
uruş-	savaşmak; döğüşmek, kavga etmek (30-14)
uşan-	kırılmak (354-16)
uşat-	parçalamak, kırmak (312-1)
uwtan-	utanmak (209-4)
uy-	uymak, uyuşmak, tabi olmak (35-7)
uyal-	utanmak, çekinmek (59-13)

uyı-, uyu-	uyumak (223-5)
uza-	yönelmek, meyletmek (102-9)
ünde-	çağırarak, seslenmek, davet etmek (23-1)
ür-	üfleme (440-8)
ürk-	ürkmek, korkmak (16-15)
ürül-	üflenmek, çalınmak (177-3)
üwüş-, üvüş-	toplaşmak, yığılmak (153-16)
üzül-	kopmak (414-12)
yağ-	(yağmur) yağmak (393-15)
yalbar-	yalvarmak (355-4)
yalgandır-	yalan saymak; doğru addetmemek (351-5)
yan-	yanmak (217-6)
yanaş-	yaklaşmak, yanaşmak (179-8)
yançıl-	yarılmak (339-14)
yañıl-	yanılmak, hata yapmak (245-12)
yapuş-	yapışmak, sıkıca sarılmak (45-15)
yara-	yaramak, uygun düşmek, yakışmak (389-14)
yaraş-	anlaşmak, ittifak kılmak (175-9)
yaratıl-	yaratılmak, inşa edilmek, yapılmak (255-14)
yarıl-	yarılmak, ikiye ayrılmak, açılmak (35-4)
yarı-	aydınlanmak, ışımak, parlamak (321-17)
yat-	yatmak, kalmak; defnedilmek, gömülmek (223-5)
yawu-	yaklaşmak; cinsel ilişkide bulunmak (35-49)
yawun-	yaklaşmak, yakın olmak (2-15)

yayıl-	yayılmak (112-6)
yel-	koşmak (133-7)
yet-	yetişmek, erişmek, ulaşmak, gelmek; yeterli olmak (23-9)
yığ(ı)l- (1)	toplanmak, yığılmak (44-13)
yığ(ı)l- (2)	uzak durmak, sakınmak (293-5)
yığ(ı)lış-	toplaşmak (25-4)
yığla-	ağlamak (65-6)
yığlaş-	ağlaşmak (76-17)
yığlın-	çekinmek, sakınmak, uzak durmak (263-15)
yıkıl-	yıklamak, yere düşmek (12-16)
yırtıl-	yırtılmak (361-13)
yışı-	ışımak, parlamak (241-6)
yigren-	iğrenmek, nefret etmek, istememek (373-14)
yigrenüş-	birbirinden nefret etmek (399-10)
yoluğ-	karşısına, önüne çıkmak (405-14)
yöne-	yönelmek, bir işi yapmak için hazır olmak (243-7)
yöri-, yörü-	yürümek, gezinmek, yoluna devam etmek; hareket etmek, davranmak,; yaşamak, yaşamını devam ettirmek (20-11)
yul- (2)	fıdye vermek, ölüm cezasından kurtarmak (347-8)
yun-	yıkanmak; abdest almak (10-11)
yügrüş-	koşuşturmak (249-3)
yüg(ü)r-	koşmak (291-1)
yügürt-	koşturmak (429-13)
yüreklen-	cesaretlenmek (369-2)

4.3.3. Oluş Fiilleri

ağar-	ağarmak, aklaşmak, beyazlaşmak (285-17)
ayna-	değişmek, bozulmak (318-4)
bat-	batmak (güneş için); (tere) batmak, bulanmak (351-16)
bêlgür-	belirmek, belli olmak, ortaya çıkmak (30-1)
bol-	olmak (15-12)
butaklan-	(ağaç) dallanmak (352-14)
büt -(2)	büyümek, yerine yenisi gelmek (66-13)
çık-	ortaya çıkmak; ayrılmak, kaçmak; erişmek, ölmek (434-15)
ên-	inmek, nazil olmak (392-9)
ëndürül-	indirilmek (168-12)
er-	olmak, imek fiili (cevherî fiil) (273-5)
eskir-	bozulmak, çürümek (376-11)
êt-	etmek (285-11)
karar-	kararmak (66-9)
karı-	yaşlanmak, ihtiyarlanmak (433-7)
kör(ü)n-	görünmek (314-7)
kötrül-	ortadan kalkmak, yok olmak (302-17)
meñze-	benzemek (53-3)
sargar-	sararmak (243-8)
tiril-	yaşamak, canlanmak, dirilmek (342-10)
tuğ-	doğmak; (güneş) doğmak; meydana gelmek, zuhur etmek (364-6)
ulal-	büyümek (178-12)

ulğay-

büyümek (22-9)

SONUÇ

Harezm Türkçesi kullanılarak yazılan, sözcük zenginliği bakımından zengin bir hazineye sahip olan Nehcü'l Ferâdîs, 1357 yılında Kerderli Mahmud tarafından kaleme alınmıştır. Nehcü'l Ferâdîs; Karahan, Oğuz, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinin dil yapısı ve özelliklerini barındıran dini didaktik bir eserdir.

Eserin isimler kısmı, genel olarak Arapça, Türkçe ve Farsça sözcüklerden oluşmaktadır. Eserde ayrıca Arapça+Türkçe, Farsça+Türkçe, Arapça+Farsça Farsça+Arapça, Türkçe+Arapça birleşik veya türemiş sözcükler de yer almaktadır. Yine isimler kısmında, Yunanca 2 sözcük (mancınık ve patrik) ve Fransızca 1 sözcük (mil) de yer almaktadır. Çalışmamızın isimler kısmındaki sözcüklerin genel dağılımı şu şekildedir:

Dil	Kelime Sayısı
Arapça	1150
Türkçe	934
Farsça	200
Arapça+Türkçe	94
Farsça+Türkçe	48
Arapça+Farsça	10
Farsça+Arapça	8
Türkçe+Arapça	2
Yunanca	2
Fransızca	1
Toplam	2449

Çalışmamızın fiiller kısmı genel olarak Türkçe sözcüklerden oluşmaktadır. Sınırlı sayıda Farsça+Türkçe , Arapça+Türkçe sözcükler de yer almaktadır. Çalışmamızın fiiller kısmındaki sözcüklerin genel dağılımı şu şekildedir:

Dil	Kelime Sayısı
Türkçe	630
Farsça+Türkçe	9
Arapça+Türkçe	4
Toplam	643

Bu çalışmada Nehcü'l Ferâdis'in metni incelenerek isim soylu sözcüklerin tematik sözlüğü oluşturulmuştur. Bunun yanında eserde yer alan fiiller de tasnif edilerek iş, oluş ve durum fiili başlıkları altında toplanmıştır. Eserde tespit edilen isim kategorisindeki sözcükler ana temalarına göre 28 ana başlık altında ele alınmıştır. Söz konusu başlıklar şunlardır:

1. Araştırma, Sorma, Sorgulama, Okuma, Bilgi ve Haber Kavramları
2. Asker, Askerlik, Ordu ve Savaşla İlgili Kavramlar
3. Bitkiler ve Bitkilerle İlgili Kavramlar
4. Boy, Kabile, Uruk, Soy ve Sülale İle İlgili Kavramlar
5. Din ve Dinle İlgili Kavramlar
6. Ekonomi ve Ekonomik Değer Kavramları
7. Çadır, Ev ve Ev Araç Gereçleri İle İlgili Kavramlar
8. Giysi ve Giysilerle İlgili Kavramlar
9. Gökyüzü ve Astronomi ile İlgili Kavramlar
10. Hava ve Hava Olayları Kavramları
11. Hayvanlar ve Hayvanlarla İlgili Kavramlar
12. Hukuk ve Hukukla İlgili Kavramlar
13. İnsan ve İnsan İlişkileriyle Alakalı Kavramlar
14. Kültür ve Sanat Kavramları
15. Madenlerle İlgili Kavramlar
16. Meslekler ve Mesleklerle İlgili Kavramlar
17. Organ Adları ve Organlarla İlgili Kavramlar
18. Renk ve Işık Kavramları
19. Sayılar ve Sayılarla İlgili Kavramlar
20. Ölçü, Miktar, Kıyas ve Nitelik Bildiren Kavramlar

21. Ss, Süslenme ve Süs Malzemeleri Kavramları
22. Taşıt, Eşya ve Bazı Araç Gereçlerle İlgili Kavramlar
23. Tıbbî Kavramlar
24. Yemek ve Yemeklerle İlgili Kavramlar
25. Yeryüzüyle İlgili Kavramlar
26. Yönetim ve Sosyal Sınıf Kavramları
27. Yn-Taraf ile İlgili Kavramlar
28. Zaman Kavramları

Eserin sözcük sayısı bakımından oldukça zengin olduğunu söylemek mümkündür. İlk başlıktaki araştırma, sorma, sorgulama ve ilgili diğer kavramlara bakıldığında ‐akıl, fikir‐ ve ilişkili kelimelerin oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Dinî nasihatlere dayanan bir eserde nasihat, okuma, yazma gibi konularda kelimelerin kullanılması olağandır. Bu durum eserin yazılış amacıyla paralellik göstermektedir. Askerî unsurların toplandığı kısımda daha çok dini amaçla yapılan savaşlar ve kullanılan silahların ağırlık kazandığı fark edilmiştir.

Tematik sözlüğün en hacimli kısmını insan ve insan ilişkileriyle alakalı sözcüklerin toplandığı başlık oluşturmaktadır. Nehcü’l Ferâdis’in özellikle üçüncü ve dördüncü kısmında insanların iyi bir kul olması için yapması gerekenler ile yapmaktan kaçınması önerilen davranışlar açıklanmıştır. Bu nedenle insanların davranış, ilişki, hareket, düşünce ve insan olmalarından kaynaklanan farklı birçok yönüne değinilmiştir. Bunun için eserin bu kısmında seksen sekiz alt başlık açılarak oldukça zengin olan kelimelerin tasnif edilmesi yoluna gidilmiştir.

En hacimli ikinci kısım ise din ve dinle alakalı sözcüklerin toplandığı başlıktır. Ana başlığın altında yirmi dokuz alt başlık sıralanarak sözcük anlamlarına göre kurulan ilişkilerle sınıflandırma yapılmıştır. Eserin birinci kısmında Hz. Muhammed, ikinci kısmında halifeler ve ehlibeyt gibi konular merkeze alınmıştır. nc ve dördüncü kısmın

da dini konulardan oluşması dinle ilişkili görülen kavramların toplandığı ilgili başlığın söz varlığını açıklamaktadır.

Söz varlığı ile dikkat çeken bir başka bölüm ise ölçü, miktar, kıyas ve nitelikleri anlatmak için kullanılan kelimelerin bir araya getirildiği kısımdır. Yine eserin üçüncü ve dördüncü kısmında kıyaslamalara dayalı konuların ve anlatımların olması alt başlık sayısının artmasına neden olmuştur. Yazar iyi ameller ve kötü amelleri insanların fikir, düşünce ve eylemleri üzerinden anlatmaktadır. Zıtlık, denklik ve benzerliğe dayanan zengin ifadelerin çokluğu yine eserin yazılış amacından kaynaklanmaktadır.

Temalar arasında bulunan ekonomi, çadır ve yapı kavramları, giysiler, kültür ve sanat malzemeleri, eşya ve araçlar, hayvanlar, sosyal ve toplumsal yapı ve hukukla alakalı sözcükler dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını anlamak açısından önemli görülmüştür. Para birimleri, ticari hayat, gelirler, yargılama unsurları, sayılar, kullanılan renkler, kıyafet ve örtü çeşitleri, ev ve çeşitli yaşam alanlarına dair sözcükler eserin yazıldığı dönemden yansımalar barındırmaktadır.

Sınırlı şekilde bitkiler, boya ve ışıklar, süs ve süsleme unsurları, gökyüzü ve boy, kabile ile ilişkili kelimeler tespit edilmiştir. En az kelime içeriğine sahip olan temalar ise hava ve hava olayları (altı sözcük) ile alakalı sözcüklerin olduğu tema ile madenler (sekiz sözcük) ile ilgili kavramları barındıran temalardır.

Tematik sözlükte isimlerin devamında eserde geçen fiillere yer verilmiştir. Anlamları bakımından iş, oluş ve durum fiilleri şeklinde sınıflandırması yapılan fiillerden en yoğun olanı iş fiilleridir. Devamında durum fiillerinin yoğunluğu görülmektedir. En az kullanılanlar ise oluş fiilleridir. Eserin yazıldığı dönem, dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel unsurları göz önüne alındığında iş fiillerinin fazlalığı daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Çünkü insan emeğine dayanan oldukça hareketli bir yaşayışın varlığı söz konusudur. Fiillerin de buna göre yoğunluk kazandığı fikrine ulaşılmaktadır.

Çalışma, alanyazında eksikliği görülen tematik sözlük çalışmalarına da katkıda bulunacaktır. Hazırlanan sözlük, Harezmi Türkçesi ile ilgili dil çalışmalarına kaynaklık edebilecektir. Ana temalar etrafında yapılan tasnifleme işleminin tarih, edebiyat,

gastronomi, hukuk, eğitim, kültür, sağlık vb. birçok alanda çalışmalara kaynaklık edebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akdemir, Y. (2020). *Senglah'ın Tematik Sözlüğü (İsimler)*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Akdemir, Y. (2015). *Kemaleddin Hüseyin Harezmi'nin Çağatay Türkçesiyle Kaside-i Bürde Şerhi (İnceleme, Metin, Çeviri, Gramatikal Dizin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Cilt 1,2,3). Ankara: TDK Yayınları.

Aksan, D. (2014). *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksoyçuk, N. (2019). Emir Timur, Kişisel Özellikleri ve Askeri Dehası. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 5-13.

Aşçı, M. (2019). *Harezm Türkçesi'nde Söz Yapımı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ata, A. (2002). *Nehcü'l Feradis Uşmahlarnın açık yolu*, Dizin-Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.

Başaran, B. T. (2021). *Akademik Sözlük Bilimi Açısından İngilizce-Türkçe İki Dilli Sözlükler Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili tarihi I-II*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Cin, Ş. R. (1971). *Kavramlar Dizini I-II*. Ankara: TDK Yayınları.

Cumakunova, G. (2011). Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları. *Dil ve Edebiyat*(4), 15-30.

Çelik, M. B. (2004). *Firdevsü'l İkbāl'e Göre Hive Hanlığı Tarihi ve Teşkilatı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çelik, Ş. (2017). *Nehcü'l Feradis'te Yazım (İmla) Çeşitliliği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Sosyal Bilimler Enstitüsü , Muğla.

Çotuksöken, Y. (2002). *Türkçe Üzerine: Denemeler ve Eleştiriler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Daşdemir, Ö. (2015). Düzyazı Şeklinde Yeniden Yazılan Anonim Bir Cümcüme Hikayesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(37), 387-414.

Eckmann, J. (1956) *Nehcü'l Feradis (II Metin)*. S: Tezcan ve H. Zülfikar (Yay.) Ankara: TDK Yayınları

Erbaş, O. (2015). *Nehcü'l Feradis'te Kelime Grupları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Ercilasun, A.B. (2008). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdoğan, Ü. (2021). İslam'ın altın Çağında Harezmi'de Türk Dili. *Şarkiyat Mecmuası*(38), 163-181.

Esen, G. G. (2018). *Abdulah Skaljić' in Turcizmi U Srpskohrvatskom Jeziku Adli Eserindeki Türkçe Verintilerin Tematik Sınıflandırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Gezici, N. (2018). Ranguzi'nin Kısasü'l Enbiyası'da Gelecekte Haber Vermekle İlgili Şamanizm İzleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1034-1056.

Gültekin, E. (2006). *Nehcü'l Feradis'te Yardımcı Sözler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Gürbüz, M. H. (2005). *Nehcü'l Feradis'te Sıfat Fiilli Unsurlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Hatunoğlu, N. (2015). Yaş Hiveli Hareketi ve Hive Hanlığı'ndaki Siyasi Gelişmeler. *Belleten*, 79(285), 713-738.

Herkmen, D. (2021). Kutb'un Hüsrev ü Şirin'inde Oğuzca Özellikler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(52), 11-32.

İldeniz, E. K. (2021). *Babürname'nin Varakları arasındaki Bölümün Tematik Sözlüğü (İsimler)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

İlhan, R. Ş. (2021). *Nehcü'l Feradis'te Görünüş Değeri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Kafalı, M. (1970). Cuci Ulusu ve Ak-Orda (Altın-Orda), Gök-Orda Hanlıkları. *Tarih Dergisi*(28), 59-68.

Kahraman, M. (2016). Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3288-3312.

Kalsın, Ş. (1996). *Nehcü'l Feradis'te Söz Yapımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Karatay, A. (2003). *Kıyasü'l Enbaiya ve Nehcü'l Feradis'te Soru Cümleleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kaynak, M. (2021). Ana Çizgileri ile Sözlük Bilimim ve Türk Sözlükçülüğü. *Kafdağı*, 6(1), 79-101.

Kocaman, A. (1988). Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük. *Kebikeç*, 3(6), 111.

Kocapınar, P. (2020). Sözlük Nedir? *Karadeniz Araştırmaları*, 17(68), 1089-1101.

Kuyma, E. (2015). Harezmi Dönemi Türkçesi ve Eserlerine Genel Bir Bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, 8(1), 367-383.

Nadji, E. N. (1977). Nehcü'l Feradis ve Dili Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*(22), 29-44.

Özkan, E. (2022). *Nehcü'l Feradis'in Metindilbilimsel Yapısı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sakça, B. (2003). *Nehcü'l Feradis'te Birleşik Eylemler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Saygı, B. (2004). *Nehcü'l Feradis'te Fiiller*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Sönmez, S. (2009). Ebu'l Kasım Mahmut Zemaşeri ve Mukaddimetü'l Edep'in Didaktik Değeri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(40), 147-169.

Sözer, A. (2008). *Harezmi Türkçesi'nde Görevli Kelimeler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Şanlıurfa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Süleymanova, H. (1981). *Türkçe-Bulgarca Tematik Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Şıkşık, N. (2019). *Nehcü'l Feradis'te Hal Eki Kategorisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Tek, E. (2019). *Nehcü'l Feradis'te Zarf Fiil Kategorisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Toparlı, R. (1988). *Mu'inü'l-Mürid*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Usta, H. (2010). Sözlükçülük ve Sözlük Araştırmaları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 92-101.

Yaşar, Ö. (2019). *Harezmli Emirler ve Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki Faaliyetleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Yezdi, Ş. A. (2013). *Zafername*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Yoska, E. (2019). *Emir Timur'un Harezmi Seferleri*. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*(13), 98-109.

Yüce, N. (1993). *Mukaddimetü'l Edeb*. Ankara: TDK Yayınları.